ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 13 • ŞUBAT 2003 • 3.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2003/02

- Mimarlıkta Etik-Estetik Bağıntısı
- Makinist Hüseyin Lütfü'nün Oğlu Ozan Mufahham Müştak
- Medyanın Tiyatroya Ettikleri
- İnsancıl Atölyesi Şiir Çalışması
- Korkarım Tarih Taksiratınızı Affetmeyecek Sayın Onay
- İnsancıl Atölyesi Şiir Çalışması
- Şiirde İşçi Sınıfı Teması

2003/2 Sayı: 148 **İNSANCIL** Aylık Kültür Sanat Dergisi ISSN 1300-4158

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu Berrin TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni Cengiz GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı Şadiye GÜLE
Kapak Tasarımı ve Ofset Hazırlık Deniz SARAÇ

Kapak Resmi Somay Onurkan, Lüfer Avı
Baskı ILICAK Matbaası
Dağıtım DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•İsmet ALICI, •Eylem CAN, •Servet ÇOLAK, •Cengiz GÜNDOĞDU, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Doç.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Doç.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCİ *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Zeynep DİREK *(Galatarasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Çiğdem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir.

Adres: Küçükpazarmaklaşı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancildergisi@hotmail.com
Aldiye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 36.000.000 TL
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Alaköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Ö.Naci SOYKAN	MİMARLIKTA ETİK-ESTETİK BAĞINTISI	1
Mustafa TABAK	ONUR (ŞİİR)	4
Bilgesu ERENUS	MAKİNİST HÜSEYİN LÜTFÜ'NÜN OĞLU OZAN MUFAHHAM MÜŞTAK	5
İnci AYDIN	KİRPİKLERİNDE NEM KOKUSU (ŞİİR)	8
Hira Selma KALKAN	MEDYANIN TİYATROYA ETTİKLERİ	9
Mevlüt KIRNAPÇI	TEKERLEKLİ İSKEMLEDEN YÜREK ACITAN DÜŞLER (ŞİİR)	11
	İNSANCIL ATÖLYESİ ŞİİR ÇALIŞMASI	12
Coşkun BÜKTEL	KORKARIM TARİH TAKSİRATINIZI AFFETMEYECEK SAYIN ONAY	13
Halidun ŞEN	YANIT	16
Dilek POYRAZ	YÜREĞİMDEKİ KUŞLAR	18
Medet TURAN	ŞİİRDE İŞÇİ SINIFI TEMASI (I)	19
Çiğdem KARDELEN	BEN (ŞİİR)	24
İsmet ALICI	KAYNAKÇIDAN NOTLAR	25
Sedat UMRAN	SESSİZLİK (ŞİİR)	26
Mustafa ERDEMYELİ	KİNİZM: YOKSUN KAL VE KATLAN!	27
Özgür ÖZMERAL	TİZ BİR MELODİ (ŞİİR)	33
Fevkiye AYGÜN	KAÇIŞ (ÖYKÜ)	34
Mustafa GÖKSOY	DOKUNAN (ŞİİR)	36
Ali TAŞ	TARİF ETME DEVRAN BABA	37
Anıl MERİÇELLİ	ÖLÜME YARGILI (ÇEVİRİ ŞİİR)	39
Uğur CAN	SONSUZ KLARİNETLİ GÜNLER	40
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	41

MİMARLIKTA ETİK-ESTETİK BAĞINTISI

Ömer Nacl SOYKAN

Sanat yaşamın bir ifadesidir. Seyirlik sanatta bu ifade, algı tarzının bir yansımasıdır. İnsan dünyayı nasıl algılıyorsa, dünyada öyle yaşar. Halkların sanatlarına baktığımızda, onların yaşamı, dünyayı nasıl algıladıklarını görebiliriz. Bir yönüyle seyirlik, ama esas itibariyle işlevsel bir sanat olan mimarlık ise yaşamın ifadesi olmak bakımından daha fazlasını gösterir. Çünkü onda doğrudan doğruya nasıl yaşandığı bize kendisini açık eder. Buna göre mimarlıkta hem bir algılama hem de bir yaşama tarzının yansıması birlikte aranacaktır. Bir binayı mimari yapıt yapan şey ondaki ifadedir; onun nasıl bir ifade olduğu da onun nasıl bir mimari yapı olduğunu ortaya koyar. "Bir sanat tarzı olarak mimarlık, yapıdaki bu ifadedir."(1) Mimarlığın anlamı da yine bu ifadede aranır.

Yaşamın bir ifadesi, bir yansıması olarak mimarlık ele alınırken, ilkin, sorunumuz açısından bu yansımanın kaynağına, yaşamın kendisine kısaca da olsa bakmalıdır. İnsansal yaşam, bir değerler düzenini ortaya koyar. Burada bizi ilgilendiren etik ve estetik değerlerdir, onların birbirleriyle olan bağıntısının oluşturduğu birliktir. Bu iki değerler alanının kesiştiği, böylece oluşan birliğin ortaya konulması, her şeyden önce, etik'in bir estetiği ve estetiğin bir etik'i olduğu savımızın temellendirilmesini gerektirir. Etik, eylemlerin dayandığı, kendine ölçüt olarak aldığı iyi değerine ilişkindir. İyi olarak nitelenebilecek bir eylem, bazen öyle kaba bir tarzda yerine getirilir ki, iyi olmaktan çıkar. Bu nedenle iyi eylemin, aynı zamanda belli bir incelik, güzellik taşıması beklenir. Bu da estetik bir tavrın sonucu olabilir. Estetiğin verdiği ruh inceliği, ahlâksal yücelik için büyük önemdedir. Genellikle etik'te görülen iyi-güzel birliğinin bu ifadesi beni burada doğrudan doğruya ilgilendirmiyor. Aynı şekilde, akıl temelinde Platon'cu bir iyi-güzel ya da iyi-yararlı (kullanışlı) birliğinin de söz konusu olduğuna yalnızca değinmekle sorunumuzun genellikle etik ve estetikte zaten bulunduğunu anmak istedim.

Genellikle sanatta ve özellikle mimarlıkta etik-estetik bağıntısına gelince... Duyum ve duygu algıya dayanır. Algıladığımız bir nesne bizde tiksinme, iğrenme ya da hoşlanma gibi duyguları uyandırır. Estetik sözünün kökü olan Yunanca "aisthesis", duygu, izlenim, algı anlamlarına gelir. Ahlâksal duygu da duyuma, algıya dayanmakla, estetiğin etik'in anası olduğu bile söylenmiştir.(2) Öte yandan, sanatın etik normları göz ardı edememesi, estetik yaratmanın etik kaygılar taşıması Ise etik'in estetiği belirlediği anlamına gelir. Bu kaygılar, bazen, örneğin Platon'un Devlet'inde olduğu gibi ya da zaman zaman bizde de rastlanan, gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu toplumlarda görüldüğü gibi, din, genel ahlâk adına estetik yaratmanın karşısına Demokles'in kılıcı gibi dikilir. Ancak, şiir, edebiyat gibi söz sanatlarında, resim, heykel gibi plastik sanatlarda ifade, söz ya da çizgi ve resimle yapıldığından burada ifade edilen şey, doğrudan doğruya söylenebildiği veya gösterilebildiği için bu sanatlarda bir etik-estetik karşıtlığı açıkça ortaya konulabilmesine karşın, aynı şey mimarlıkta aynı ölçüde söz konusu değildir. Bu nedenle mimarlıkta etik-estetik bağıntısı, aşağıda verilen bir örnekte de görülebileceği gibi, ancak çok dolaylı biçimde bir karşıtlığı ortaya koyabilir, fakat daha çoğu bir birlik içinde görülür. Etik'in estetiği, herhangi bir şey adına belirlemesi bir yana birlikli bir etik-estetik bağıntısı, hem kuramsal hem kılgısal düzlemde daima kendisini gösterir. Bu bağıntının bir ifadesi olarak "yüce" kategorisini görürüz.

Yüce, hem estetik bir kategori hem de etik bir değerdir. Yüce etkisinin mimarlıkta verilmesi, onun strüktürü ile ilgilidir. Anıtsal sanat eserleri, izleyicide güzelin ötesinde bir yüce duygusu uyandırır. Bu ötesinde olmayı Kant, "estetik yargının yalnızca güzel olana dayanan beğeni yargısı değil, aynı zamanda, yüce olanla ilgili zihinsel-ruhsal bir duygudan kaynaklanmış olması" biçiminde dile getirir.(3) Yüce duygusu mimarlıkta daha çoğu dış mekânda verilmesine karşın, iç mekânda da yaşanabilir. Bu, mimarlığın müziksel bir etkisi ile sağlanır. Gerçi müzikte ses, belli bir mekâna bağlı olmaktan kurtulmuş olmakla zaten uçucudur, sese takılan ruh da kolaylıkla yükselir. Ama mimarlıkta kulağın yerini göz almıştır. Ruh bu kez görme yoluyla yüceltilecektir; mimari yapıdaki çizgilerle, ışığın, aydınlık-karanlığın kullanımı yoluyla elde edilen müziksel etkiyle. Dış mekânla edinilen ahlâksal etki, yani yüce duygusu, yapının izleyicinin görme alanını aşan büyüklüğünden kaynaklanır. Ancak görme alanını aşan her büyüklük yüce etkisi uyandırmaz. Bir gotik katedralin, yerden yükselen uzun kulelerini izleyen gözün ruhu yüceltmesi karşısında yük-

sek kayaların uyandırdığı duygu belki korku ile adlandırılabilir. Ama elbette yıldızlı bir gökyüzü de yüce duygusu uyandırabilir. Yüksek kayaların üstümüze geleceği duygusunun korku uyandırmasına karşın, gökyüzünün ve katedralin sağlamlığında ve sabitliğinde korkunun yerini yüce duygusu alır. Ama aynı katedral karşısında yüce duygusuna sahipken, tam da o sırada şiddetli bir deprem olursa, yüce yerini bu kez korkuya bırakır. Depremle birlikte, sağlamlık ve sabitliğin verdiği güven sarsılmıştır. Yüce ve korkunun komşuluğunu gösteren bir başka örnek de dinsel duygudur: Yüce olan Tanrı, cezalandırıcı olduğunda korkutucudur. Burada da yine bir güven eksikliği vardır. Korku değil ama, onun biraz değişik bir tarzı olan şokun çağımız sanatında estetik bir kategori olduğu bilinir. Ancak ne korkunun ne de şokun yüce gibi etik bir etkisi yoktur.

Mimari yapının, genelde sanat yapıtının algılanması, sanat kuramlarına bağlıdır. Söz konusu olan kuram, herhangi bir estetikçinin belli bir sistematik içinde ortaya koyduğu bir sanat kuramı olmayabilir, fakat belli bir sanat görüşü, sanata bir bakış olmalıdır. Estetik hazzı veren bu bakışı, doğal hoşlanma veren sıradan bakıştan ayırmalıdır. Sağlıklı ve yetişkin tüm insanlarda doğal hoşlanma duygusu vardır. Bu duygunun üstüne temellenen, uzun zaman gerektiren, kişinin belli çabalarıyla kazandığı estetik beğeni ise ondan farklıdır.(4) Eğer bir yerde estetik beğeni temelinde bir sanat kuramı yoksa, orada sanat yapıtlarına benzer nesnelerin bulunmasına karşın sanatın varlığından bile söz edilemez. Bu nesneler, salt bir seyir nesneleri değil, herhangi bir amaç için yapılmış kullanım nesneleridir ve onlara da o gözle bakılır. Bu nedenle, zamanımızdan binlerce yıl önce yapıldığı bilinen, Güney Fransa'daki ya da İspanya'daki mağara resimleri bugün bizim üzerimizde estetik bir etki bırakıyorsa, bu, bizim bir sanat görüşümüz olduğu içindir. Bu resimlerin yapıldığı topluluklar için onlar, seyirlik yapıtlar değil; tersine örneğin avın iyi gitmesini sağlayan büyü amaçlı nesnelerdi. Bu insanların, mağara duvarlarına bugün bizim bir resim galerisindeki tablolara baktığımız gibi bakmış oldukları elbette söylenemez. Sanat kuramları ya da görüşleri de değişir, buna bağlı olarak estetik beğeni de. Bu nedenle bir tarz mimari, örneğin rokoko için süs öğeleri estetik beğenice kabul görürken, rokokoya tepki olan bir mimari anlayış için süsleme, "cinayet", "cinsel sapıklık" gibi suçlamalara hedef olabiliyor.(5) Bu tarz bir suçlama da yine estetiğe etik bir yaklaşımın ifadesidir. Demek ki etik-estetik bağıntısı, yalnız olumlayıcı değil, aynı zamanda yukarıda belirttiğimiz gibi olumsuz yönde de olabiliyor.

Seyirlik sanat olarak mimarlıkta gördüğümüz etik-estetik bağıntısı, esas itibariyle işlevsel bir sanat olan mimarlığın bu yönünde de gösterilmelidir. Mimari yapıtlar, dinsel ya da profan olsun, toplumsal erke ya da bireylere ait olsun, daima yaşam alanı işlevini görür; bununla da kalmaz, bu alandaki yaşam tarzlarını belirli ölçülerde biçimler. Mimarlığın ortaya çıkışı, insanın mağaradan çıkışına, dolayısıyla, insanın doğadan kopması, kültürel bir varlık olması sürecinin başlamasına denk gelir. Kültür, en genel tanımıyla, insanın doğa karşısına koyduğu her şeydir. İnsanın çevresini kendi yaşamasına elverir biçimde dönüştürmeye başladığı anda onun doğaya yabancılaşmasının ilk adımı da atılmış oldu. Bu dönüştürmede ilk sırayı mimarlık almış olmalıdır. Mimarlığın ortaya çıkışı, insan-doğa ilişkisinin bozulmasının başlangıcına karşılık olur. Bu durumun zorunlu olduğu söylenebilir. Ancak uygarlaşma sürecinde mimarlıkla oluşan insan-doğa çelişkisinin sürdürülebilir bir düzeyde tutulması gerekir. Bunun için de insanın doğaya, insana, topluma bakışı belirleyicidir. Bu bakış ise etik bir temele sahip olmalıdır. İnsanın kültürleşme sürecine koşut olarak gelişen kentleşme olgusu, uygarlığın kentte oluşmuş olması nedeniyle kaçınılmazdı. Ama bugün bu sürecin varılan noktasında büyük kentler, metropoller, bırakınız insan-doğa ilişkisinin sağlıklı biçimde kurulabileceği yaşama alanı olmayı, doğasız fiziksel mekânlar olarak bile yaşanmaz hale gelmiştir. Onlar, salt birer fiziksel mekân olmuşlardır. Yaşam alanlarının bu doğasız fizikselleşmesini, Alman faşizminin tehditlerinden kaçıp New York'a giden Adorno, daha bu yıllarda şu sözlerle saptar: "Amerika'ya gelince her yer aynı görünür. Standartlaşma, teknik ve tekel ürünü korkutucudur."(6) Adorno savaştan sonra Almanya'ya döndüğünde, yine benzeri bir ürkütücü durumla karşılaşır. Savaşta teknoloji eliyle, yani bombardımanla yerle bir edilen, böylece bir örnekleşen kentlerin, savaş sonrasında, yine teknoloji eliyle hep bir örnek imar edildiklerini görür. Her yer aynı seviyededir, hiçbir özgünlük yoktur.(7)

Kentlerin doğasız fizikleşmesi, belli bir dünya görüşünün sonucudur. Bu dünya görüşü, 16., 17 yüzyıllarda başlayan modern fiziğin arkadan gelen yüzyıllarda doğaya tatbik edildiği sanayi devrimi ve buna uygun siyasal sistem olarak 19. yüzyılda siyasal erki ele geçiren kapitalizmin temelindeki görüştür. Sözü edilen sürecin başlangıç noktası olan fizik bilimi, yani doğanın bilimi, gelişimini ona sağlayan matematikselleşmesi sonucunda, vaktiyle Descartes'ta mekanist de olsa sahip olduğu doğa tasarımını günümüzde tümüyle yitirmiştir. Doğa tasarımı olmayan bir doğa biliminin bir doğa görüşü de olmayacaktır. Böylece doğa, yalnızca yararlanılabilir bir malzeme olarak tahrip edilmeye açık ola-

caktır. Nitekim bu, böyle de olmuştur. Bugün içinde yaşadığımız ve yakın bir gelecekte yeryüzünü yaşanmaz bir çöp yığınına vardıracağı şimdiden bilinen çevre kirliliği, böyle bir dünya görüşünün sonucudur.(8)

İnsanın insanı sömürdüğü, doğayı tahrip ettiği çarpık ilişkilerin egemen olduğu toplum düzeni, kendi düzeysiz, zevksiz, sözümona estetiğini üretirken, aklın yerini kurnazlığın aldığı, kurnazlığın uygulanımı olarak köşe dönücülüğün, iş bitiriciliğin, rantçılığın, talancılığın sözümona erdem sayıldığı kendi etiğini de oluşturur. Sanatlar içerisinde mimarlık bu durumda en çok kullanılan sanat olur.

İnsan-doğa dengesinin yeniden kurulacağı sağlıklı yaşam alanları oluşturmada mimarlığın payı, bu saptamaların ışığında büyük önemde ortaya çıkmaktadır. İnsanlık kentleşmeden vazgeçemeyeceğine göre, kentleşmenin yeniden düzenlenişini sağlayacak yeni bir mimarlık anlayışına gerek vardır. Yeni bir mimarlık anlayışı, yeni bir çevre ve doğa görüşünü gerektirmektedir. Bu doğa görüşü, insanın doğanın çocuğu olduğu, insan-doğa birlikteliğinin vazgeçilemezliği düşüncesi temelinde bütünsel bir doğa ve dünya görüşü olacaktır. İnsanın yeryüzünün efendisi olduğu, dolayısıyla efendi-köle ilişkisinin kurulduğu, doğa ve çevre tahribatıyla sonuç veren anlayışın yerini alacak olan bu yeni doğa görüşünün ahlâksal temeli de ne özellikle göksel dinlerden kaynaklanan insan merkezli ne de doğrudan doğruya yine bu dinlere dayanan Tanrı merkezli olacaktır. Bu yeni ahlâkın merkezi, yeryüzü ve doğa olacaktır. Başka bir deyişle ahlâk, gökten yere indirilecektir. Doğa bütün insanlar için ortaktır. Ama bütün insanların paylaştığı ortak bir din yoktur. Doğa ve çevre tahribatının önlemesi ise yalnızca belirli bir ülke ve insanlarla sınırlı olamaz. Çünkü doğada sınır yoktur. Ne rüzgar ne akarsu sınır tanır. O halde bütün insanların paylaşabileceği böyle bir ahlâk, temelini ancak ve ancak doğada, insan doğa-birlikteliğinde ve bu birlikteliğe dayanan insan kardeşliğinde bulabilir. Her din kendi inananlarıyla kendini sınırlar. Bu nedenle hiçbir din tüm insanlarca kabul edilebilir bir ahlâkı sunmaktan uzatır. Oysa bütün insanların doğanın çocuğu olduğu düşüncesi, hem insan-doğa birlikteliğini hem insan kardeşliğini kurmaya elverişli olmakla evrensel bir ahlâkı verebilir. Başka bir deyişle, insan-doğa ilişkisi sağlıklı bir tarzda oluşturulmakla, bu ilişki biçimi, insan-insan ilişkilerine de yansıyacaktır. Ahlâkın doğa temelli olmasından kastettiğim başlıca şey budur.

Böyle bir ahlâka dayanan dünya görüşünün ortaya koyacağı mimarlık anlayışı, mimari çeşitliliğini ve renkliliğini, toplumların çevresel, kültürel, tarihsel koşullarında, kendi kişilik özelliklerini yaratmada gerçekleştirecekleri estetik tavırlarda bulacaktır. Bu tarz bir tutumun tarihsel koşulları bizim için zaten vardır. Türklerin dünya kültürüne belki de en önemli katkısının mimarlık alanında olduğu söylenebilir. Bunu batılı sanat tarihçileri de dile getirir. Örneğin, Spiro Kostof, Bursa ve Edirne'de başlayan, İstanbul'un fethiyle gelişen, Mimar Sinan'la doruk noktasına varan ve "külliye" esasına dayanan Osmanlı mimarlığını "Türk Rönesansı" olarak adlandırır.(9) Vaktiyle atalarının gerçekleştirmiş olduğu bu başarının benzerini bugünkü mimarlarımızdan da beklemeye hakkımız vardır. Onların bunu başarabileceğine inanıyorum, yeter ki onlara gerekli olanaklar sağlansın. Bilindiği gibi mimarlık, müzik, resim, şiir ve edebiyat gibi yalnızca bireysel çabalarla gerçekleştirilebilecek bir sanat tarzı değildir. Mimarları aşan, bizim gibi ülkelerde daha çoğu siyasal iktidarların, belediyelerin hazırlayabileceği fiziksel-maddi olanaklara, hukuksal düzenlemelere gerek vardır. Mimarlarımızın günün koşullarına uygun, hayatın ihtiyaçlarını karşılayan, belli bir zevki olan estetik biçimlemelerle ortaya koyacakları eserler, dünya mimarlığı için de örnek olabilir, özellikle de günümüzde bozulmuş olan insan-doğal çevre dengesinin yeniden kurulması yönünde. Bu konuda artık mimari bir terim olmuş olan "Türk evi", bizim için bir model olarak alınabilir. Evler ulusal kişilikleri yansıtır. Kuşkusuz, hiç kimsenin, hele benim gibi mimar olmayan birinin mimarlara, ne yapacaklarını buyurma hakkı olamaz. Ben de zaten bu örneği ünlü bir mimarımız olan Sedad Hakkı Eldem'den aldım. O şöyle diyor: "Evlerin birbirinden farklı olmasını, milletlerin kültür ve şahsiyetleri, evlerin yapıldığı yerlerin gerektirdiği yapı usulleri ve yapı yapılan mıntıkadaki yapı endüstrisinin durumu olmak üzere başlıca üç sebepte bulabiliriz."(10) Eldem, bu üç nedenden birincisini, yani kişiliği belirleyici olarak görüyor. Ona göre, bir ulusal mimaride yer ve malzeme farklı olmasına rağmen yapıların ortak belirleyici çizgisi, ulusun kişiliğidir. "Türkler, diyor Eldem, "evlerini her zaman milli bir tarzda yapmasını bildikleri gibi, bu milli tarzı muhtelif bölgelerin şartlarında ne güzel uydurmuşlardır. Rumeli evi, İstanbul evi, Bursa evi, Karadeniz evi, Kayseri evi, Tarsus evi, Ege evi gibi. Bunlar hep birbirinden farklıdır. Fakat aynı ruhu taşırlar."(11) Kişilikli her ulus, evinde diğerlerinden başka tarzda oturur, yaşar. O halde Türk, evinde nasıl oturur, daha doğrusu nasıl otururdu? sorusu mimarlarımızın düşünme gündeminde olsa gerektir. Batılıların bir sözü vardır: "Evini göreyim, kim olduğunu bileyim."(12) Demek ki Türk evi, Türk'ün kim olduğunu, kimliğini de gösterme bakımından bize bazı ipuçlarını verecektir.

Coğrafi-çevresel koşulların mimarlığa etkisi,

ona yalnızca malzeme sağlama yönünde değildir. Bu etki, zaten günümüz ulaşım araçlarının, ticaretin gelişimiyle belirleyici olmaktan büyük ölçüde çıkmıştır. Ama iklim koşullarının yaşam alanı olarak mimari yöntemleri belirlemesi, her zaman için söz konusudur. Ancak benzer iklim koşullarında farklı mimarilerin ortaya çıkması ise kültürel etkinin sonucudur. Bu da estetik biçimleme sorunudur. Bu estetik biçimleme doğrudan yaşam alanlarında olmakla, orada belli bir yaşam tarzı ve zevki ile birlikte bir kimlik ve kişilik de kendisini ortaya koyar. Böyle bir anlayışla, gerek tek tek yapıların, gerek onların oluşturduğu bütün olarak kent mimarisinin daha iyi bir yaşam için doğal çevreye uyumu sorunu, mimarlığın disiplinler arası bir tarzda ele alınmasını gerektirir. Esasen bu sempozyumun da bu anlayışla ele alınışı, doğru bir yaklaşım olmuştur.

Son olarak, günümüzde tıpkı ahlâksal buyruk der gibi "estetik buyruk"tan söz edildiğini belirtmek isterim. Bu buyruğun bir deyimi şudur: "Algılarken kendini duyusal duygulanımdan uzak tut, onu bir yana bırak, orıun üzerine yüksel! Ama o zaman bu buyruk, duygulanım yönünde de ortaya çıkar ve o, burada şu anlama gelir: yalnızca ilkel-dirimsel hazzı izlemekle yetinme, aynı zamanda daha yüksek hazzı, düşünsel bir hoşlanmanın kendine özgü estetik hazzını da uygulal"(13) Bu buyrukla söylenmek istenen şeyi, aslında estetik'in kurucusu A.G. Baumgarten, "aşağı bilgi yetileri"nin, yani duyuların sevk ve yönetime ihtiyaç duyduğunu, bu işi de estetiğin üstlendiğini söylerken(14) bir ölçüde dile getirmişti. Ancak o, zihinsel bilgiyi, yalnızca mantığa vererek düşünsel bir hoşlanmayı estetiğin sınırları içine almamıştı. Schiller de insanda biri duyusal, diğeri ussal olan iki dürtünün kesiştiği, sanatın, estetik yaratmanın temeli olan bir oyun dürtüsünden(15) ve sanatın ahlâksal etkisinden(16) söz etmişti. Ancak orada da bir estetik buyruk ve düşünsel hoşlanma söz konusu değildi. Duyusal olan temelinde, bu temel üzerinde yükselen, ama bu yükselmeyle duyusal olandan uzaklaşan, ona belli bir anlamda sırtını çeviren estetik bakışın insanı ulaştıracağı ruh yüceliğinin ve bunun ahlâksal etkisinin, böylece kurulan etik-estetik birliğinin insanın ruh-beden bütünlüğünü kurmada büyük önemi vardır. Estetik buyruğun düşünsel hazzı önermesi, mimarlık açısından da özel bir önem taşır. Çünkü mimarlık sanatı, aynı zamanda bilimsel bir çabanın ürünü olmakla, onun zihinsel bir yönü de vardır. Dolayısıyla mimari yapılardan düşünsel haz elde edilmesi olanağı açıkça ortadadır.

Genellikle estetik eğitiminin insana verdiği başlıca ahlâksal tutum şuradadır: İnsan sanat yapıtlarına nasıl bakıyorsa, onun dünyaya da öyle bakmasını sağlamak. Bu bakışın kazanılmasında mimarlık, hem seyirlik bir sanat olarak diğerleri gibi rol oynar, hem de yaşam alanını düzenleyen bir sanat olmakla, onun düzenlediği bu alanda yaşayan insanın dünyaya bakışını ve davranış biçimini belirlemede etkin olur.

1.Irving K. Pond, *The Meaning of Architecture*, s.23, Marshall Jones Company 1918.

2.Josep Brodsky: *"Aesthetics is the mother of ethics." ("Estetik etiğin anasıdır.")* Alıntılayan Wolfgang Welsch; Aesthetl/hik, "Ethik der Aesthetik" (yay. Christoph Wulf vd.)içinde, s.3, Akademie Verlag 1994.

3. Bkz. I. Kant; Kritik der Urteilskraft, [XLVII-XLVIII].

4. Bu konudaki düşüncelerimiz için bkz.: *"Beğeni Yargısı Özneldir."*, İnsancıl, Ağustos 2001.

5. Bkz. Vincent Scully, *Modern Mimarlık*, s.34, Çevre Yayınları, İstanbul 1980.

6. Theodor W. Adorno, *Ohne Leitbild, Parva Aesthetica*, s.101, Suhrkamp 1981.

7. Bu konuda daha geniş açıklama için *"Müziksel Dünya Ütopyasında Adorno İle Bir Yolculuk"* (Bulut Yayınları 2000) adlı kitabımıza bakılabilir.

8. Bu konuda geniş bilgi için şu yazılarımıza bakılabilir: *"İnsanın Dünyadaki Yerinin Yeniden Sorgulanması"*, Felsefe Dünyası, 2001/1, sayı:33, Ankara. *"Özgürlük ve Sürekli Barış Yolunda Anarşizm"*, İnsancıl, Şubat 2002, İstanbul.

9. Bkz. Spiro Kostof, *A History of Architecture*, s.454 vd., Oxford University Press 1995.

10. Sedad Hakkı Eldem; *M.S.Ü. 100. Yıldönümü Armağanı*, s.15, 1983.

11. a.g.y., s.19.

12. Aktaran: S. H. Eldem; a.g.y., s.18.

13. Wolfgang Welsch, a.g.y., s.6.

14. Bkz. A.G. Baumgarten, *Theoretische Aesthetik*, s.7, Felix Meiner Verlag 1988 (Aesthetica, § 12).

15. Bu konuda geniş bilgi için *"Sanatın Kaynağı Sorunu: Oyun ve Dans"* (Felsefe Dünyası, sayı:2, Aralık 1991) adlı yazımıza bakılabilir.

16. Bkz. *Arayışlar. Felsefe Konuşmaları 1* (Küyerel Yayınları 1998, s.218) adlı kitabımız.

MAKİNİST HÜSEYİN LÜTFÜ'NÜN OĞLU OZAN MUFAHHAM MÜŞTAK

Bilgesu ERENUS

Uğurlanışı nasıl da bir makinist, bir emekçi oğluna yaraşır oldu. İki gün Sarıyer Cemevi'nde misafirdi, emekçi halkın omuzlarında cemevinden getirildiği Moda Camii'nde analar başlarında kırmızı bantlarıyla Müştak Erenus'un tabutu başında nöbet tuttular. Analardan bir ana, Bedriye Çavuş, Nakkaştepe Mezarlığı'nda yaptığı konuşmada, *"Müştak Baba, yine güzellikler yarattı. Cemevi'yle Camii'yi, Moda'yla Varoşlar'ı, Zengin'le, Yoksul'u birleştirip öyle gitti"* dedi.

Ve günler sonra -Cumhurbaşkanından, Başbakandan, Kültür bakanından, yitirilen bir ozanla ilgili taziye gelmedi hayır, zaten beklediğim de söylenemez- F tipi hapishanelerden el emeği, göz nuru taziye mesajları gelmeye başladı. Kütahya, Edirne, Kandıra, Kırıklar, Ankara Sincan'dan, hepsi de adresimize "Görüldü" damgasıyla ulaşıyordu. Bazılarının üzerinde, Mektup Okuma Komisyonu'ndan geçtiğini bildiren notlar vardı, sanırım Avrupa standartlarına uymak adına yeni kurulmuş bu komisyonlar... Bir selamın kırk yıl hatırını sayan çocuklarımız, F tipi koşulları zorlayarak yaratıcılığa dönüştürdükleri ürünleriyle, ışıklı bir demet gibi masamın üzerindeler şu an ve ben bu demeti *İnsancıl* okuyucularıyla paylaşmak için yazıyorum.

İşte, dörde katlanmış bir dosya kağıdı üzerinde Müştak Erenus'un bir şiiri var. Şiir çok güzel incecik bir yazıyla yazıldıktan sonra, kırmızı kalın bir çizgiyle çerçeveye alınmış. *"Kendime hiç küsmedim / Sevdim onu çocuk kahküllerinde / Avuttum gün ortası / Şımarttım belki biraz / Korudum insan onurunda / Ve bu belalı kargaşada / Gülmeyi ağlamayı da / Unutturmadım."*

Bir kartona bordo bir iplikle bir güvercin motifi işlenmiş. Bir diğerine sade bir desenle açlık uykusunda bir kadın eylemci resmi çizilmiş. Açık yeşil bir karton üstüne siyah güvercinin kanadıyla güvercin resmi çizen bir el deseni, ayrıca kartın sağ yanına tek bir karanfil resmi yapıştırılmış. Tırnağa alınan bu cümleler de kartın birinci sayfasında: *"Seçmek bir özgürlük sorunudur. Bir toplumu öldürmek için önce umutlarını öldürmelisiniz"*

Sarı turuncu bir kağıt katlanarak ilk sayfasına bir şiir eklenmiş. Üzerinde çok gelişkin bir el yazısıyla şu dizeler yer alıyor. *"Sevdik işte! / Nazsız, sözsüz / Kadir kıymet bilerek / Öldük işte / Tantanasız / Geridekilere güvenerek"*.

Beyaz, düğün davetiyesi türünde katlanmış bir karton üzerine, ortası sarı bordo, kenarları limon küfü yeşili ipliklerle çok güzel bir desen işlenmiş: *"Sana selam olsun / zincirin zulmün / kâr etmediği / büyük tahammül"*

Siyah mürekkeple ve çok güzel bir el yazısıyla yazılan şiirin üstü bir demet pembe karanfil deseniyle bezenmiş. Sarı dört köşe bir kartonun siyah ve kırmızı iç içe ince çizgiyle kenarları belirlendikten sonra sapları uzun iki gülün yaprakları kırmızı iplikle işlenmiş. Beyaz üstüne, kırmızı beyaz bir karanfilin sapına sarılan kırmızı beyaz bir kurdele... Başka bir kartın iç yüzünde pastel renkli belli belirsiz bir yelkenli deseni var. *"Ve bizden sonra gelenler / Demir parmaklıklardan değil / Asma bahçelerden seyredecekler / Bahar sabahlarını / Yaz akşamlarını"*

Kırmızı bir kurdele ve kırmızı bir karanfilin yer aldığı siyah kartpostalda, Jose Martin'den bir şiir yer alıyor: *"Aynı yalınlıkta ölmek isterim / Kırda bir çiçek gibi, sakin / Gösterişsiz / Mum yerine yıldızlar parlasın üstümde / Yeryüzü uzansın altımda sessiz"*

Sarı bir kağıt üzerine renkli bir dergiden, kocaman bir ağaç ve altında aynı oranda büyük ve yeşil bir oturma alanı, kesilip yapıştırılmış. İçinde Aziz Nesin'in *"Macinli Kız İçin Ev"* adlı kitabından olduğu notlanan bir alıntı var. *"Bir kartal için en onurlu ölüm, havada gelen ölümdür"*.

Yeşil bir kağıt katlanmış, üzerinde küçük bir manzara resmi ve Osman Osmanoğlu'ndan şu alıntı var: *"Böyle yaşanır ayrılıklar / Uzak diye bir yer yok / Paylaştığımız gökyüzü / Birleştiriyor bizi"*.

Beyaz kağıdın üzerinde üç tane pembe çiçek ve yeşil yapraklı çiğdemlerle Gökhan Özocak'a ait şiir var: *"Hazır olda çatal yüreğimiz / Adımız halk bizim / Adımız vatan / Ve adam gibi bir ülkede / Adalet bayramını / Kutlamak için / Yükseğe / Daha*

yükseğe / Hep daha yükseğe / kaldıracağız / umudun bayrağını".

İki pembe gül deseni bulunan kağıdın iki yanı zincirle çevrelenmiş ve görüldü damgası arka sayfadaki Ahmet Arif şiirine de çıkmış. *"Açardın yalnızlığımda / Mavi ve yeşil / Açardın / Tavşan kanı kınalı berrak / Yenerdim acıları, kahbelikleri"*

Ankara Sincan hapishanesindekiler, ortak seslenişlerini her birinin bir yada iki sayfasını kullandığı el yazması bir kitapçığa dönüştürmüşler. Kitapçığın kapağında boynu inadına dik, ışık saçan bir pembe karanfil deseni yer alıyor. Kitapçığın ikinci sayfasının başına, sarı papatya ve kırmızı mürdüm rengi kasımpatları bir dergiden kesilip yapıştırılmış Üçüncü sayfada Nazım'ın *Bu Memleket Bizim* adlı şiir yer alıyor.

Uçuk mavi el yapımı bir mektup karta bir vazo dolusu çiçek kesilip yapıştırılmış. Arka sayfada bir şiirden şu alıntı var: *"Kavga amansız ve katı / Kavga dedikleri gibi destansı / Ben düştüm / Yerimi başkası alacak / O kadar..."*

Sarı bir kağıt üzerine sigara jelatininden bir çerçeve içine bir kır çiçeği kurutularak yerleştirilmiş. İç sayfada Müştak Erenus'a yazılan bir şiir yer alıyor. *"İçimde sızın böyle ansızın, apansızın / gittin Müştak Amca / geçip gitmişti / bu halkın evlatları / dört nala koşan / kızıl atlarla / Yüreğinde / Onların coşkusu, utkusu / Ve hep biz vardık / Hep bizimleydin / Şimdi içimizde sizin / Nice acımızla kaynaştı / Yürek potamızda erittik onu da / Sen bilirsin bizi Müştak Amca / Mutlak bizim olacak o utku / Ve sen hep bizimle kalacaksın"*

Dergilerden kesilmiş ya da kurulutmuş çiçekleriyle, değişik renkteki desenleriyle çarpıcı bir dil oluşturmuş, her biri güç koşullardaki yaratıcılığın simgesi kart / mektupları okuduktan sonra, ben de onların ayrı ayrı seslenişlerini tek bir mektuba dönüştürebilir miyim, diye düşündüm, sözgelimi her birindenbirer satır almak... Sanırım denemeye değer...

6 Kasım 2002

"Sevgili Bilgesu Ablamız

Can dostumuz

Acını bölüşmeye geldik. Biliyoruz senin yüreğinin sığdıracağı acı kalmadı. Yaşadıkların yüreğini büyüttü ama biz de duramadık işte.

Mekan olarak belki uzaklardayız. Ama gelecek umudumuz ve onu kazanmak için yaşadığımız acılar uzakları yakın eyledi.

Demek Müştak Baba "Ölmeye Vakit Yok" derken bir vaktini yakalayıp ölümlü dünyaya elveda dedi.

Demek o yüreğinden sevgiler doğuran güzel insan da geçti yaşamdan.

Öncelikle Müştak Amcamızın anısı önünde saygıyla eğiliyor, başın, başımız sağ olsun, diyoruz. Türkiye'nin, dünyanın, tüm emekçi insanların başı sağ olsun.

İnsan vardır, sanatta güzelliklerle ve saçtığı sevgi tohumlarıyla, insanlık görevini yerine getiren, insan vardır, insan denecek hali yok, kanla beslenen ve sonsuza kadar yok olacak.

Ve işte insan yüreği, acıları paylaşan, sevgileri tohum olup saçan. İşte insan. Sevgili eşiniz ve abimiz.

Bir buket çiçekle geldim yanına. Acın, acımızdır! Sevinçlerin sevincimiz. Bu nedenle senin, sizin isminiz geçtiği yerde hemen seni ana şefkati ile yanı başımızda hissediyorum. Bana çok ama çok tandık geliyorsunuz.

Resminizi gördüm Cumhuriyet'te öyle güçlü ve vakûrdunuz.

Abla, bu acımasız hayat her yönüyle mi bize karşı diye soruyorum kendime. 'Neden hep biz?' İşte bazen ben de, biz de böyle sorabiliyoruz. İnsanız ve bu nedenle de doğal bu.

Müştak Abimiz sürekli sorduğu canlarımızın yanında şimdi. Bizden önce hasret giderecek onlarla... Sanki daha mı şanslı ne?

Ah Bilgesu Abla... Neler yaşanıyor şu yeryüzünde. Ve yeryüzünün dört tarafı duvarla çevrili insan kafeslerinde! Bunları kelimelere dökemem. Acılarımız katlanıyor, tüm duyguları yaşıyoruz. Hepsi iç içe geçti. Yine de yitirdiklerimize alışamadık, yüreğimizi dağlar oldu.

İnsana ait bütün güzelliklerin yok edilmeye çalışıldığı, onurlu yaşamın büyük acılara reva görülen mekanların birinden sesleniyorum. Bugün F tiplerindeyiz. Ardarda örülmüş beton duvarların, demir kapıların sayısını hâlâ tam bilmediğimiz bir yerdeyiz. Ama satırlarımızla gelebiliyoruz. Yüreğimizden size bir demet karanfil uzattığımızı kabul edin.

Üçüncü yılına giren onur yolculuğumuzda yitirdiğimiz onlarca canımıza senin de yüreğin yandı ve zulüm hâlâ can almaya, hayatlar söndürmeye devam ediyor, insanlığın geleceğini tamamen karanlık altında bırakmaya çalışıyoruz.

Nerede ve nasıl olursa olsun doğrudan, haklıdan ve insanlığın yanında olanlar hep bir aradadırlar. Belki fiziki olarak engelleyeceklerdir ama, beynimizdeki ve yüreğimizdeki birlikteliği hiçbir zaman engelleyemeyeceklerdir. Hiçbir güç de engelleyemez bunu...

Dün duyduk kara haberi... Yüreklerimiz yandı. *'Her ölüm erken ölümdür'* demiş şair... Bir diğeri *'ölüm adın kalleş olsun'* Ölüm adına yazılan ne varsa bir bir geldi aklımıza... Müştak Amcamızı düşündük sonra... Açlığın koynunda sonsuzluğa koşan evlatları için yanan yüreğini düşledik... Kör, sa-

ğır olmayan, aydın olma onuruyla çarpan güzel yüreğini...

İnsana, emekçi insana duyarlı yüreğinin durduğunu kabul etmekte zorlansak da, yüreğinin son anlarında bile bizimle atması gururlandırdı, onurlandırdı bizi... Hayata yaşama bir şey katmayanların ölümleri fark edilmez bile... Halkı için yaşayanların üretenlerin acısı ta yürekten hissedilir. Sevgi dolu aydınlık yüzleri daima halka dönüktür, acıların, dertlerini yüreklerinde hissederler. Halktırlar, halkın bir parçasıdırlar.

O içimizden biriydi! Bu güne kadar sizin de basında çıkan sözlerinizle ifade ettiğiniz gibi gerek bu süreç boyunca ve öncesinde bizimleydi, onurlu bir aydınımızdı.

Sevgi sonsuzdur, hele insan güzelliğine duyulan erdemsel bağlılık daha bir büyüktür.

Müştak Ağbimiz doğru bildiği yolda yürüdü hep.

Yıllar önce, *'Yök'e Hayır'* demenin sembolik bir ifadesi olan açlık grevimizi sizin evde sürdürmüştük. O zaman siz türküler söylemiş. Müştük Abi de şiirler okumuştu...

Ve bugün yine *'Yök'e Hayır'* dendiği günde Cumhuriyet'te yer alan açıklamadan Müştak Abiyi yitirdiğimizi öğrendim.

Artık çarpmayan o yürek onurla, namusla, sevgiyle çarpmışsa bir ömür boyu... Ölüm daha bir erken, daha bir acı. Ama... nasıl çarpmaz ki, onur dimdik ayakta, namus alınyazısı, sevgi sonsuza dek, sınırsız. Nasıl çarpmaz ki, hızını binlerce yıllık maceramızdan almamış mıydı? Dünü yarına bağlamaya soyunmamış mıydı? Bugünün sesi soluğu olmamış mıydı? Çarpıyor işte! Sessizliğin ortasında sesler, karanlığın ortasında ışıklar, kahpeliğin ortasında yiğitlik büyüyor... Çarpıyor! Öldü mü şimdi? Ölebilir mi? Bitebilir mi bu serüven?

Onun genç yüreği bizimle, bizim içimizde atıyor ve atacak...

Güzel bir dünya düşümüzü paylaştık sizinle. Dahası en koyu karanlığın hüküm sürdüğü, en büyük acıların çekildiği tarihsel bir dönemde sizi hep yarınların, umudun, geleceğin yanında gördük.

Belki de Müştak Abimiz için yapabileceğimiz en iyi şey onun güzel dünyasını gerçekleştirmektir. Çocukların, içinde, 'güzellik, paylaşım, dostluk, barış, kardeşlik, eşitlik...' olan 'hapishane' olmayan türküleri söyleyip büyüdüğü dünyayı...

İnsani erdemleri yüreğinde taşıyan onlar için yaşayan ve yaşatmayı kendine ilke edinen Müştak Ağbimiz hep bizim ile, sevdamızın ozanı olacak, ölü yıldızlar gibi yitmeyecek, aç bir çocuk doymuş uykusunda, annesine gülümsediğinde onun bakışlarında olacak.

Bu yüzden size hem başımız sağ olsun derken aynı zamanda da o ölmedi, biz evlatları, oğulları, kızlarıyla yaşıyor diyoruz.

Demokrasi, Halklar ve Özgürlükler mücadelesinde eşinizin bizlere bıraktığı değerlere sahip çıkacak ve anısına bağlı kalacağız. Sevgisine, bağlılığına layık olacağız Müştak Amcamızın...

'Ölmek istemiyorum, kirli bir duvar önünde' diyerek başladığı şiirinde ve bizlere bıraktığı onlarca güzelliğin içinde o insana duyduğu sevgisi vardı. O ise hiç 'kirli bir duvarın önünde' değil, tertemiz bir sayfa bırakarak ayrıldı.

Kendisini ziyarete gittiğinizde selamlarımızla birlikte bir demet çiçek de bırakmanızı isterim.

Ayrıca, Erenus soyadının, bizim için ayrı bir anlam ve önemi vardır. Bu sahip olunan anlam ve önemin kaynağı sorumlu aydın sanatçı olmasından geliyor. Bir aile olarak çok şey öğrendik sizlerden. Öğreneceğiz de daha. Ne mutlu bize ki vatanımızda sizin gibi güzel aydınlarımıza, insanlarımıza sahibiz.

Bu duygularla acını paylaşıyor ve Müştak Abinin eşkıyalığın hüküm sürmediği, halkımızın eşit, kardeşçe ve özgür yaşayacağı ülke idealine bağlı kalacağımızı ifade etmek istiyorum.

Elbette Müştak Babamızın ozan yüreğinden güller açacağı günler de gelecek bu ülkede. Elbette acının inlemeleri de bitecek bu ülkede.

Ömür eksilmez demiş atalarımız, sadece birbirine devredilir.

Müştak Ağbi bizde yaşıyor şimdi abla. Acılarımızda sevinçlerimizde kavgamızda yaşıyor. Onu özleyeceğiz ama asla yas tutmayacağız. Onu yaşatmak demek zulmün önünde dimdik durmak. Biz de böyle yaşatacağız onu.

'Yaklaş yüzünü örse de acılar / Nasıl yakalarsa toprağı kök / Suları renk, dalları kiraz / Sen de öyle yakala bayan / Yürü kol kola canıma değsin / Gözyaşları da çiçek açar' demiş ya ozan. Göz yaşlarımız da bir gün elbet çiçek açacak. Her günü bayram günü gibi yaşayacağız.

'Çok yaşamak elimizde değil, fakat adımızı yaşatmak elimizdedir' sözüne çok iyi bir örnektir Müştak Ağbimiz. O yaşamından ta ki hayata gözlerini yumduğu ana dek yaptıklarıyla ismini yaşatacak ve ezilen, sömürülen halkımız yaşatacak. Anıları, hayalleri, özlemleri şimdi Bilgesu Abla, sana bizlere ve halkımıza emanet. Ona sürekli bu ülkenin çocuklarına gülmeyi de ağlamayı da unutturmayacağız.

Onu ziyarete gittiğinde, bizden de bir selam söylemeyi, bir gül bırakmayı unutma.

Bu duygularla tekrar metanetli olacağınıza inanıyor, çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

Emekçi ellerinizden öpüyorum.

Memleketimiz gibi sıcak, memleketimiz gibi coşkulu... Ve memleketimiz gibi yürekten sevgilerimizi iletiyoruz.

KİRPİKLERİNDE NEM KOKUSU

Dizlerinde sızı,
romatizmalı aşklardan kalan
Kirpiklerinde nem kokusu.
Çölleşmiş yüreğinde martı çığlıkları
denizini arayan.

Gök karartmış yüzünü sana,
denize çok uzaklarda
Çöl yalnızlığı yaşıyorsun.
Dört bir yanını kum rengi sürüngenler sarıyor.

Ellerini tutuyorum.
İlk yağmur alanlarında,
boğuluyor sürüngenler,
yeşeriyor çöl.
Demir atıyor bir gemi,
limanına,
güvertesinde martılarla
Kirpiklerinde yosun kokusu.

İnci AYDIN

Bizi merak etmeyin biz iyiyiz."

Mehmet Kulaksız, Engin Çoban, Bayram Ayverdi, Gezgin Çelik, Hüseyin Karaoğlan, Hakan Yaylalı, Veysel Şahin, Gülnihal Yılmaz, Veysel Şahin, Sadık Çelik, M. Kemal Eren, Serdar Adalı, Binali Çalışkan, Fatma Köse, Sadık Türk, Sertaş Üçkardeş, Orhan Eroğlu, Malik Koparan, Ferhat Kıyak, Ezgin Engin, İbrahim Yücetepe, Mızrap Ateş, Yunus Bolukoç, Mustafa Akkaya, Gökhan, Muharrem Karademir, İbrahim Ayhan Özgül, Levent Nevruz, Mesut Koçak, Selahattin Ünyay, Ali Nazik, Fatim Horasan, Nail Yolcu, Recep Gedik, Enver Yanık, Zeki Demir, Mesut Koca, H. Hayri Alp, Abbas Pektaş, Şemsettin Kalkan, Bakır Baturlu, Cumhur Bircan, Eyüp Baş, Sinan Çağlar, Atilla Erol, Mahmut Soner, Emin Sefer, Günay Eren, Üzeyir K. Özgür, Ahmet.

Acılar insanı hep ne kadar dayanaklı kılsa da F tiplerinden seslenişini herbirinden birer satır alarak oluşturduğum mektubun son satırı dayanılası gibi değil.

Bizi merek etmeyin biz iyiyiz?

Çocuklar söz konusu olduğunda, bir makinist, bir emekçi Hüseyin Lütfü'nün oğlu Ozan Müştak Erenus, ağlamakla yetinmemizi istemediği için bir dizesinde, *"Çocuklar hiç ağlamasın ama siz kendi payınıza düşeni ağlayın"* diyordu.

Çocuklarımız ve geleceğimiz için ağlamaktan öte hata yapılacak şeyler var, olmalı!

MEDYANIN TİYATROYA ETTİKLERİ

Hira Selma KALKAN

Kasım ayının ortalarında Perihan Mağden'in boş, cahilce yazılarıyla değişen iktidara ayak uydurmak istercesine başlattığı bir polemik var gündemde. Önce bunu dikkate almayayım dedim ancak sanat açısından çok nazik şu zamanda, bu sanatı icra etmek için uğraşırken, benim de söyleyecek sözüm var demek istedim. *Vatan, Zaman, Akşam* gazeteleri "hanfendiyle" fikirdaş yazılar yazarken kendi kendime söylenir olmak istemedim.

İlkin şunu belirtmeliyim Perihan Mağden'in yazılarını okurken Cengiz ağabeyin söylemiyle midem bulanıyor... Çoğunu, O'nun yazarlık derslerinde öğrendiklerim bu bulantımı arttırıyor. Bir yazarın yapmaması gereken hastalarla dolu Mağden'in yazıları. Kendine yazdıklarına bakmadan tiyatro sanatına böylesine saldırabiliyor, anlamak mümkün değil. Tabii örnek vereceğim.

9-11-02 tarihli yazısından.

"... *Tiyatrofobia (Bu tabir de buradan kamu yararına yaratıklandırılıyor)*"

Elbette yazarların kendi dillerini oluşturması, yeni sözcükler türetmesi mümkündür ve hoştur ama yaratıklandırılıyor ne demek???

Üç satır sonra " *Niye yapıyor ki? gibi oluyorum*" diyor. Şimdi gençlerden çokça duyduğumuz *"falan oluyorum" bir de "tamam oluyorum"* lafları var. Bütün bunları nasıl oluyorlar ben de tuhaf oluyorum şaşkın oluyorum... Mağden'in bu tip saçmalamaları sürüp gidiyor.

" *Tiyatroculuksuz yapamayacaklarına. Hayatın tüm anlamını tiyatroculuklama coşkusunda yattığına*"

Mükreminvari sözcükleri ağzında sakız eden gençlerden neyse ki çok okuyan yok bu biçare hanımı, o gençler bile şaşar bu hale. Üçüncü sıçrayışta tiyatro zulmünün kucağına düştüğünü söyleyen yazar hanfendi(!?) dördüncü zıplamasında cehaletin kucağına düşmüş haberi yok. "*...dermişim*" gibi sözcüklerle yazısını sürdürüyor. Kültür ve sanata değer verdiğini iddia eden gazetenin bu yazıları değerlendirebilecek bir editöre verecek parası yok mu diye sorası geliyor insanın. Şimdi ben bu yazıyı ve diğer yazılarını okurken midem bulandı, karnıma kramplar girdi diye, artık yazıyla ilişkimi keseyim mi? Böyle bir şey mümkün mü? Sahnedeki oyunu ve oyuncuyu beğenmeyince izleyicinin tepkisi direkt alınır, peki biz zavallı okurlar siz "hanfendinin" yazısını okurken eşit miyiz ve tepkimizi direkt verebiliyor muyuz? Bir olaydan bir yargıya varmak, tümevarıma gitmek işte böyle sakıncalı ve yanlıştır. Üstelik hanfendi olgularla kavramları birbirine karıştırıyor. Cihan Ünal ve Yıldız Kenter'den yola çıkarak tüm oyuncuları ve koskoca tiyatro sanatını yerle bir ediyor. Tiyatrocular kötü olabilir, onları tek tek eleştirebilirsin ama tiyatro sanatına kötü demek ne mümkün!... Sovyetler Birliği'nde sosyalizm çökünce artık sosyalizm bitti diyenlerin mantığı da bu. Sosyalizm bir kavramdır, Sovyetler'deki ise bir olgu... Aynı şekilde Yıldız Kenter'in tiyatro anlayışı başka, tiyatro sanatı bambaşka bir şey. Tekilden tümele giderken örneklememiz doğru olmalı, üstelik beşeri bilimlerde tümevarım çok sakat sonuçlara vardırabilir. İşte "hanfendi" de bu sakatlığın düpedüz içindedir. Yıldız Kenter gibi köşebaşında birçok tiyatrocu var, kimi zaman iyi işler yapmış kimi zaman kötü. Yıllardır bu alanda yetke olmuşlar. Tamam büyüğümüzdür, ama ben O'nun (diğer kimi sanat alanlarında yetke olmuş birçok iktidar tutkunu kişiler gibi.) genç oyuncu adaylarının önünde engel olduğunu düşünüyorum. Kendi iktidarlarına teslim olmayanları bertaraf ettiklerini düşünüyorum. Ama bu tiyatronun sorunu değildir. Bu, bizim ülkemizdeki yaşantıyla birebir ilişkilidir. Bu durum devlet hastaneleri için de geçerlidir. Örneğin bizim hastanede yedi tane cerrah var, hergün biri poliklinik yapıyor biri ameliyat yapıyor, diğerleri atıl durumda. Çünkü hastanenin ameliyathanesi, çevresel koşulları ödeneği yetersiz. Bu sosyoekonomik bir sorun. Toplum bozulmuş, yozlaşmışsa bunun sonucu her alanda özellikle sağlık, hukuk, eğitim, sanat alanlarında belirgin biçimde görünür. Bu "hanfendi" yazılarını evden çıkmadan yazarken, kitap yazmayı ancak eve kapanarak yapılır sanırken toplumsal yapıyı gözden kaçırdığının da farkında değil. Opera, bale, tiyatro olmasa kimse işsiz kalmayacaksa varsın kapansın ama zaten insanları işsiz bırakan zihniyetle tiyatroları kapatan sistem aynı. Sorun zihniyetin değişmesinde. İşte bu anlayış değişirse insanlar işsiz bırakılmaz ve tiyatro izleme alışkanlığı da zevki de gelişir. "Ben oyunu

sevmiyorum" diyenlere inanmıyorum. Hepimiz oyunla açarız gözlerimizi dünyaya, hayata oyunla başlarız. Çocuk oyunla öğrenir, büyükler bir olayı anlatırken onu canlandırdıklarında daha etkili olur. Toplumsal hayatta da türlü rollerimiz vardır, oynamayı sürdürürüz. "Bugün ülkemizde yapılan tiyatroların birçoğunu sevmiyorum" derseniz olur. Sevmeyebilirsiniz. O zaman da şunu sorarım hepsini izliyor musunuz?... " ***İnsan güzel oynamalı. Çünkü insan tam anlamıyla insan olduğu yerde oynar ve ancak orada tam anlamıyla insandır"*** der Schiller. Aynı zamanda hekim olan (Tıp Fakültesi okumuş) düşünür, yazar, şair, tiyatrocu Schiller (1759-1805) "Estetik Eğitim Üzerine Bir Dizi Mektup" adlı eserinde özetle şöyle diyor. ***"Sanat özgürlüğün kızıdır, ama bu kız artık tozların arasında kirlenmiş, kötü yola düşmüştür. O'nu nasıl kurtaracağız? Bütün işler menfaatlere dayanıyor. Yetenekler paraya satılıyor. İnsan özgür değil, özgürlüğümüzü kısıtlayan kurallar var. İnsan bir örgütlülüğün içine doğuyor. Bir de toplumun kuralları var, devletin yasaları, doğanın yasaları var, toplum öyle kurallar koydu ki ahlak adına aşkı engellediler. İnsan hem kendine hem topluma yabancılaşmıştır. Akıl aydınlanmalı, duygulu olma yetisi geliştirilmeli. Bozuk bir devlette bu durumu nasıl değiştireceğiz: Siyasal iktidar, yasa koyucular senin yetilerinin gelişmesini istemiyor. Onlar doğrunun dostunu küçümserler ama doğru kalır. O sanatçıyı aşağılar ama sanatı bozamaz. Duyu ve akıl içtepisi ortaya çıkar. Güzellik o zaman doğar. Güzel olanda duygu ile düşünce birleşir."***

Kültürün başlangıcının oyun olduğunu söyleyen Schiller, beş duyu yararcı olmaktan çıkarılmalı diyor. ***"Sanat, gerçekten kopup başka bir dünya kurarak o gerçeği ifade etmektir. Bu da ancak oyun içtepisiyle olur. Görünüşü gerçekten, biçimi maddeden ayıran insan yetkin insandır. Bir insan yada toplum soyutlama yapabilirse, bağımsız görüşü varsa orda sanatsal yetkinlik vardır. Eğer güzellik duygusu gelişmezse aklımız da gelişmez. İşte bu kişiler güzellikleri de yıkarlar."*** Roman yazdığını, yazı yazdığını zanneden, bir de bu zanna fikir sahibi (fikir parayla alınmaz, sahiplik parayla satın alınan şeyler için kullanılır) üstelik de diğer kadınları simgeleyen bir fikir sahibi zannını ekleyen, soyutlama yoksunu bu insanlar Schiller'in yokedici tarifine nasıl da uyuyorlar. Schiller insanın oynarken özgür olduğunu söylüyor. Özgürlükse Kant'ın deyimiyle *"Duyular dünyasında kendi yasalarının ona yüklediği şeyi yerine getirmesidir."*

Kültürün başlangıcını oyun olarak gören bir diğer kişi "Homo Luden" in yazarı Johan Huizinga... O'na göre oyun ritüelden, dinden önce vardı. Oyun olmasa rituel olamazdı. Oyun çeşitli kültür birikimlerine kaynak olmuştur. Huizinga'nın dediği gibi insan homo ludenstir (oynayan insan), oyunlarla kendini geliştiren insan bir süre sonra homo sapiens (düşünen insan) olur. Ayakta durmak, gelişmek için homo faber (çalışan insan) olacaktır. En önemlisi de bu üçünün sentezi olan uygar insan... Bunlardan herhangi birini içinde özümsememiş kişi yarım insandır.

Max Reinhard burjuva kültüründeki kötülüklerin çocukken oyun oynamadıklarından dolayı olduğunu söyler.

Tiyatro bir özgürleştirme eylemidir. Cehalette Perihan hanımdan geri kalmayan Gülay "hanım", modayken solcu olup şimdiki modaya uymak için çaba harcamak yerine, biriki kitap okusa bekli bir gıdım yazar olabilir, özgürleşmeyi beceremese de hiç değilse yollarını öğrenebilirler.

Perihan Mağden, sanat kurumlarımızı ve sanatçılarımızı inatla küçük düşürmek için uğraşıyor, gündemde kalma kaygısını bu yolla gidermeye çalışmaktadır. Çünkü bu sistem gündemde olanı alır, gündemde olanı satar, gündemde olanı yüceltir. Ekonomik kriz ortamında *Radikal* gazetesi gibi bir basın organının, bir yandan demokrasi kültürünü savunurken, demokrasi kültürünün gelişmesine olanak verecek tiyatro, bale, operaya yatırımın kısılması, engellenmesi yolundaki yazıları yayınlaması, günümüz siyasi ortamında kesinlikle yapılmaması gereken bir iştir. Kültüre neredeyse yok denecek kadar pay ayıran, heykellere tüküren bir zihniyetin uzantısına pirim verdirecek bu söylemlere karşı tavır olmak, bir şekilde kamuoyu oluşturmak durumunda olduğumuzu düşünüyorum. Onca yıllık kültür tarihi, hâlâ ulusal sineması olan İran'ı kara çarşaflara boğan zihniyetin yanında gezinen, sözüm ona sanatçı-aydınların(!?) gündem yarattığı ülkemizde çok donanımlı ve güçlü olmak durumundayız. Burada şunu söylemek gerekir ki: Biten tiyatro sanatı değil, bu savı öne süren yoz kişiliklerin de bizzat kıyısından kenarından çöplendikleri "pazar için kitlesel üretim" olgusudur. Evet doğrudur, pazar için kitlesel olarak üretilen ve billboard'larda pazarlanan roman bitmiştir, pazar için kitlesel üretilen şiir, şarkı sözü de üretilemez, satılamaz olmuştur. Ama gerek edebi tür olarak gerekse sahne sanatı olarak bir Çehov'un, Steinbeck'in, bir Orhan Kemal'in yapıtlarını bitiremezsiniz. Ancak, 'kitlesel üretim' meta'ya dönüştüremediği her şeyi yok sayma ve tahrip etme eğilimindedir. Bu nedenle sevgi, dostluk, vefa, aşk ve erdemle birlikte hayal gücümüz ve hayal etmemizi olanaklı kılan, bunun sürekliliğine dayanak olan tiyatro gibi sanatlar da bu saldırıdan nasibini alacaktır kuşkusuz. Çünkü edebi bir metin, bir tiyatro oyunu meta değildir. Satamazsınız, satarsınız kâr etmezsiniz. Teknolojiye karşı tiyatro sanatını hâlâ diri tutan bir özelliği var. Sos-

yal oluşu.. Sosyal olguların özelliği ise toplumdaki çatışmaları, yani gerçeklikle yüzleşmeyi açığa çıkarmasıdır. Sanat toplumun beğenilerini, düşünce gücünü bileyerek sosyal yaşamı ve insanın değer yargılarını zenginleştirmelidir. Sanattan bu özelliği soyutladığınızda geriye sadece, televizyonlarda her gün yoz örneklerine rastladığımız ticaret kalır.

Aslında Perihan Mağden'in bu görüşleri yeni değil. Bunlar, çok kısa bir zamanda dahi bir kültür ortamı oluşturabilmiş halkevlerini-köy enstitülerini yokeden geleneğin halefi Turgut Özal'ın liberalizm rüzgârında opera ve bale hakkında söylediklerini anımsatıyor. Seçim döneminden kısa süre önce Erkan Mumcu da benzer sözleri sarfetmişti. Opera, bale ve devlet tiyatrosuna boşa harcanan paraların "halka gitmesi" gerektiği gibi ucuz bir popülist söylem kullanan, bugünün Milli Eğitim Bakanı Mumcu.... Kültür Bakanı Hüseyin Çelik'in bakanlığının ilk gününde söylediği "sanatın özel sektör gibi rekabete açılması", "kadro şişkinliği olduğu" gibi sözler de, yeni hükümetin kültür sanat alanında neler yapmayı planladığının özeti.

İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe dayalı, tarihsel geçmişi içinde, toplumların kültürel ve ekonomik gelişimini, felsefesini, siyasetini, sanatsal gelişimini de içinde barındıran tiyatro sanatı yaşama en yakın, bireye ve topluma en sorumlu sanat dalıdır. Tüm sanatları sarıp sarmalar. Bunun içindir ki, düşün adamından bilim adamına, oyuncusuna, oyun yazarına, dramaturguna, yönetmenine, dekor, kostüm, müzik, dans ve ışık sanatçısına, eleştirmenine kadar pek çok dallarda ürün veren sanatçılar tarihsel gelişimi boyunca izler bırakmıştır tiyatro tarihine. Bunun içindir ki dünya üstünde nice salonları, sokakları, meydanları dolduran seyirciler olmuştur tarihsel gelişimi boyunca... Geçmişi, geleceği ve aslında şimdiyi yoketmek yerine, tiyatroyu kitleler için nasıl vazgeçilmez yapacağımız üzerine düşünmeliyiz.

SİBEL ÖZBUDUN
Kültür Halleri
Ütopya Yayınevi
Tel-Fax: (0212) 433 88 28
Ankara

-tekerlekli iskemleden yürek acıtan düşler-

hayalleri vardı
hep yürümek üstüne

şöyle beş on adım
eğilecek doğrulacak dönecek
salınacaktı
dal bir delikanlıya da bu yakışırdı
top koşturacak ne güzel
atlayacak serin sulara
hele bacak bacak üstüne atmak
sekmek tek ayak üstünde
bir çift spor ayakkabı giyebilmek

o güzel gözlü kızla
yürümek kaldırım boyu
kaçamak bakışları dostça yaymak
atlamak akan suyun üstünden
yatmak çimenlere boylu boyunca

hayalleri vardı
hepsi yürümek üstüne

Mevlüt KIRNAPÇI

İNSANCIL ATÖLYESİ
ŞİİR ÇALIŞMASI

Aşk Üstüne Şiirler

İLK

1.
konuştukça güzelsin

2.
ayçiçekleri
yol kenarında
yolun
bir ucu sen
diğer ucu güneş
çiçekler
bir de baktım
kıpırdanıyorlar hafifçe
iki adım sonra
yüzleri sen
ellerin güneş

3.
sesin
yolunu kaybedip.
elime konan
ateş böceği

Burcu UPRAK

AŞK

Yüreğimin
Kanatlarını koparıyorum
Sırf sen uçtuğunu görmeyesin diye
Oysa sular seller gibi ezberimdedir
"Seni Sevdiğim"

Baha ÇITAKOĞLU

AŞK

Ellerime ayrılığın kızılını sürdüm,
Anlasınlar şölenle uğurlandığını.
Bilsinler ki:
Aşk daha sönmemiştir bu ülkede,
Dinmemiştir sesi bir şafak vakti gidişinin.

Ey korkusuzluğu uçurumlardan çalınan
yüce ruh!
Kaç asırdır kimliksiz geziyorsun,
bu uçsuz bucaksız insan tarlasında.
Kapılıp da kaç kez attın kendini,
Olmazlar ardından...

Biliyordun zamanı yitirdiğini,
Her sakladığında kendini kelimelere
Yine de aldırmıyor atıyordun.
yolun geçtiğinde uçurumlardan

Gülten ŞAHİN

KEMAN SESİ

Kalabalık kentin
Daracık kaldırımlarında
Bir keman sesi
İnce mi ince, derin
Sen gibi
Ansızın

Ey sevgili
Keman sesinde
Silkiniyor kaldırımlar
Ve yıkıyoruz çıkmazlarını
Kalabalık kentlerin

Gülhan DİKME

KORKARIM TARİH TAKSİRATINIZI AFFETMEYECEK, SAYIN ONAY!

Coşkun BÜKTEL

Bilindiği üzere, Eylül 2001'de **"Yönetmen Tiyatrosu"na *Karşı*** başlıklı ve *"Bir Shakespeare ve Nâzım Hikmet savunması"* alt başlıklı, 368 sayfalık bir inceleme/eleştiri kitabım **Kaknüs** yayınlarında çıktı.

Yılmaz Onay, bu kitaba karşı **Evrensel** gazetesinde, 13 ve 20 Ocak 2002 tarihlerinde, *"Tiyatro yazarı Nâzım Hikmet"* ve *"Ciddi polemik yararlıdır"* başlıklarıyla, bir hafta arayla basılan iki tam sayfalık bir eleştiri yazısı yayınladı.

Ben, sayın Onay'ın o **Evrensel** yazısındaki (neredeyse) her cümleyi alıntılayıp, tek tek cevaplayarak, *"Tarih Taksiratınızı Affetsin, Sayın Onay!"* başlıklı 29 sayfalık bir cevap yazısı yazdım. Gazetede tefrika edilmesini talep ettiğim bu cevap, uzunluğu nedeniyle reddedildiği için, 9 sayfalık bir özet yaptım. Ama Onay'ın yazısını basmış olan **Evrensel** yöneticileri de, kısaltırsam yazıyı basacağını belirtmiş olan **Evrensel Kültür** yöneticisi Aydın Çubukçu da, yine "fazla uzun" bularak, o 9 sayfalık özeti de yayınlamadılar. Sonunda, o dokuz sayfalık özet, **İnsancıl**'da yayınlandı (Kasım 2002). Aydın Çubukçu'nun (80 "büyük sayfalık" **Evrensel Kültür** için) "fazla uzun" bulduğu özet yazıyı, Cengiz Gündoğdu, (48 "küçük sayfalık" **İnsancıl** için) "uygun" bulmuştu. Üstelik o 9 sayfalık özete, yayınlanış öyküsünü anlattığım bir sayfalık bir "önsöz" eklememe de izin vermişti.

İki ay sonraki **İnsancıl**'da (Ocak 2003) Yılmaz Onay, *"Kısa Açıklamalar"* başlıklı bir buçuk sayfalık bir yazıyla, benim o cevap özetime cevap verdi. (Bu kadar kısa yazmasını Onay'a tembih edip etmediğini Cengiz Gündoğdu'ya sorduğumda; Gündoğdu, Onay'ın cevap hakkına hiçbir kısıtlama getirmediğini söyledi. Onay, benim 10 sayfalık cevap yazıma, hiç değilse 10 sayfayla cevap verme hakkına sahipken, bu hakkını "kendi isteğiyle" kullanmamıştı.)

Şimdi, Onay'ın, **İnsancıl**'daki o bir buçuk sayfalık cevabına cevap verelim:

Yazınızda ilk gözüme çarpan şey, benim sizi zaten suçlamadığım bir takım konularda suçsuz olduğunuzu ispatlamak için, beyhude bir çaba içine girip, bir sürü gereksiz açıklama yapmanız oldu, sayın Onay. Yazınıza ayırdığınız 1,5 sayfayı, suçlanmadığınız konularda kendinizi savunmak için cömertçe(!) harcarken, sizi "suçladığım" asal konulara hiç değinmemişsiniz. O konularda tıs yok.

Üç madde halinde numaralayarak yazdığınız yazının birinci maddesinde diyorsunuz ki: *"Coşkun Büktel'in yazısının yayınlanma -ya da yayınlanamama- öyküsünde, 'Evrensel Kültür' yazıyı yayınlamazken aynı dergide benimle ilgili başka şeylerin yayınlanmış olduğu belirtilince sanki yazının yayınlanmasını ben engellemişim gibi bir izlenim doğabiliyor."*

Niye doğsun, sayın Onay? Ben sizi, benim yazımı engellemekle ne suçladım, ne de suçladığımı ima ettim. Bu konuda yazılmış tek cümlemi gösteremezsiniz. Zaten yazınızda bir tek cümlemi gösteremiyorsunuz. Benden tek cümle alıntı yapamıyorsunuz. **Evrensel** yazınızda 368 sayfalık kitabımı eleştirdiğinizde de, kitabımdan yaptığınız alıntıların toplamı 10 satırı bulmuyordu.

(Benimle polemiğe girenler, nedense benden alıntı yapmazlar. Örneğin, benimle üç kez polemiğe girmiş olan, DT'den emekli yönetmen Yücel Erten de, bana karşı yazdığı cevap yazılarının hiçbirinde, benden bir tek cümle olsun alıntı yapmamıştır.)

Ben "açıkça, mertçe, Türkçe" netçe yazan bir adamım. Birini suçlayacaksam, açıkça suçlarım. Kasım 2002 tarihli **İnsancıl**'da yayınlanan, *"Tarih Taksiratınızı Affetsin, Sayın Onay!"* başlıklı yazımın önsözünde ben, yazımın 10 ay boyunca yayınlanmamasının öyküsünü anlattığımda, yalnızca **Evrensel Kültür** dergisinin genel yayın yönetmeni Aydın Çubukçu'yu suçladım. Suçlanan kişi, anlattığım öyküyü yalanlamaya kalkışmadığına göre, suçlanmayan kişinin (yani sizin, sayın Onay) o konuda savunma yapmaya kalkışması; bu gereksiz savunmaya kısa cevap yazısının üçte ikisini ayırması; suçlandığı konuları örtbas etmeye ve hedef saptırmaya yönelik bir davranış bozukluğundan (kimileri buna "kurnazlık" da diyebilir) başka bir şey olamaz.

Ben sizi, ya da herhangi bir kimseyi, Nâzım'ın oyunlarını sevmekle de suçlamadım, sayın Onay! Ne kitabımda, ne de size karşı yazımda, böyle bir şey yazmadım. O nedenle, şu cümleniz, berbat

Türkçe'nin klasik bir örneği olmaktan başka, tamamen de gerçek dışı: *"Nazım'ın oyunlarının 'iyi' olduğunu savunanları ve onlar arasında beni de, evet -hâlâ bile çok geniş bir 'elit'in burun kıvırmalarını göğüslemek pahasına- bunu yıllardır savunan beni de sahtekârlıkla suçlamaya getirerek, Nâzım'ın oyunlarını kötü bulan kendisini, bana karşı Nâzım'ı savunuyor olarak koyuyordu."* (Hay Türkçenizi eşek arısı soksun, sayın Onay!)

Mürekkep balığı gibi lafı bulandırarak sisleme yapıyor, sanki ben sizi Nâzım'ın oyunlarını sevdiğiniz için (ya da sizin deyiminizle, *"iyi"* bulduğunuz için) suçluyormuşum gibi bir hava yaratıyorsunuz. Hayır, sayın Onay, ben sizi Nâzım'ın oyunlarını sevmekle değil; Nâzım'ın oyunlarını sevdiğini söylemekle birlikte, o oyunların, (yine Nâzım'ın oyunlarını sevdiğini söyleyen) Yücel Erten gibi "uçuk" yönetmenler eliyle, sahnede katledilmesine karşı çıkmadığınız için suçladım. Dahası, Nâzım'ı katleden "uçuk" yönetmenlere (yayınlanmış sözlerinizle) destek verdiğiniz için, (evet, "destek verdiğiniz için") suçladım. Verdiğiniz desteğin yazılı belgelerini yayınladım. Sizi kendi sözlerinizle mahkum ettim. Ama siz, cevap yazınızda, sizi suçlayan o yazılı belgeleri cevaplamak yerine; belgelere hiç değinmeden, suçlamaları es geçerek, yine suçlanmadığınız konuda savunma yapmaya, Nâzım'ın oyunlarını ne kadar sevdiğinizi anlatmaya, çalışıyor; kısacık yazınızı beyhude açıklamalarla dolduruyorsunuz. Yani o konuda da, asıl meseleyi örtbas edip, hedef saptırıyorsunuz.

Sizi öbür yazımda da uyardığım halde, kendinizi Nâzım dostu, beni ise Nâzım düşmanı gibi göstermek taktiğinden, (sol bir dergide mutlaka prim yapacağını umduğunuz bu ilkel taktikten) yine vazgeçmiyorsunuz. Kitabımın şu satırlarını okumamış gibi yapıyorsunuz: (Kitabımı okumayanların da artık bu satırlardan haberdar olması ve işin aslını anlaması şart oldu.)

"Şimdi yeniden, Nâzım'ı beğendiklerini söyleyenlere dönelim:

"Yazdıkları ortak metinde, 'Nâzım Hikmet'in tiyatrosu, şiirinin gölgesinde kalınmaksızın, bu tür ön yargıların etkisinden sıyrılınarak, tiyatro sanatının özgül duyarlığıyla kavranmalıdır.' *diyen yuvarlak masacı Nâzımseverler (Yılmaz Onay, Ayşegül Yüksel, Zühtü Bayar, Refik Erduran, Özdemir Nutku, Kenan Işık, Zehra İpşiroğlu, Ergin Orbey, Ali Taygun) Nâzım'ın iyi bir oyun yazarı olduğunu iddia ederlerken, bence, asıl kendileri, 'onun şiirinin gölgesinde' kalıyorlar; ve Nâzım'ın hatalarını ya göremiyor ya da görüyor ama kamuoyundan saklamaya çalışıyorlar. Akılları sıra, Nâzım'ın şöhretini korumaya çalışıyorlar. 'Yeniden okumak' teranesiyle Nâzım oyunlarının katledilmesine ses çıkarmıyor, izin veriyor, hatta çanak tutuyorlar. Yani Nâzım'ın eserini korumazken, Nâzım'ın şöhretini korumaya çalışıyorlar. Nâzım'ın eserine değil, yalnızca şöhretine saygı duyuyorlar. Nâzım'ın eserinden değil, yalnızca şöhretinden yararlanıyorlar.*

"Ben Nâzım'ın oyunlarını, onların beğendiği kadar (yani onların beğendiklerini beyan ettikleri ölçüde) beğenmediğim halde; o oyunları onların sevdiğinden daha çok seviyorum. Nâzım'ın oyunlarına onların duyduğundan daha çok saygı duyuyorum. Bu oyunların bir takım mütevazı zekalar tarafından, sırf Nâzım'ın şöhretinden yararlanmak için 'kullanılması', Nâzımseverleri rahatsız etmese de, beni rahatsız 'ediyor' Çünkü Nâzım'ın mirasını 'sahipleniyorum'. Bu mirası tiyatro seyircisine 'yozlaştırmadan' aktarmamız gerektiğine inanıyorum." (***"Yönetmen Tiyatrosu"****na Karşı*, Kaknüs yayınları, 2001. Sayfa 275.)

Umarım Nâzım Hikmet'i ve oyunlarını kimin daha fazla sevdiği konusunda, artık o ilkel taktiğinizi terk eder, kendinizi daha fazla yıpranmaktan kurtarırsınız.

3 maddelik yazınızın 2. maddesinde diyorsunuz ki:

"Bundan sonra inisiyatif artık sayın Büktel'de. Gerçekten tartışmamızı istiyorsa, illa kişisel ayrıntılarda bana saldırmaya, illa bazı "yönetmen tiyatrosu" uygulamalarının sakatlıklarıyla Nâzım'ın yazarlığını birbirine karıştırmayı lütfen bir an için bırakıp, net olarak Nâzım Hikmet'in oyun yazarlığını ve oyunlarını niçin kötü bulduğunu yazar, ben de niçin iyi bulduğumu yazarım, örneğin hemen 'Ferhat ile Şirin'de Şirin'le Ferhat'ın kaçış (bence Nâzım'ın koyduğu temelde 'kaçmak zorunda oluş') gerekçesini enine boyuna tartışırız."

Benim daha ne yazmamı bekliyorsunuz, sayın Onay? Ben, ***"Yönetmen Tiyatrosu'na Karşı"*** adlı 368 sayfalık o kitabı boşuna mı yazdım? Ben, o kitapta, Şirin'le Ferhat'ın kaçışının niçin mantıksız olduğunu da, Nâzım'ın oyunlarını niçin kötü bulduğumu da, sizin niçin iyi bulduğunuzu da (hem de "sizin sözcüklerinizle" aktararak), "net olarak", belgeli ve kanıtlı olarak, anlattım. Evet, ben, kitabımda da söylediğim gibi, *"Nâzım'ın oyunlarını, oyun yazarlarımızın pek çoğunun oyunlarından (örneğin sizinkilerden) çok daha iyi bulduğum halde; Nâzım'ın iyi bir oyun yazarı olduğuna inanmıyorum."* (***"Yönetmen Tiyatrosu"na Karşı,*** sayfa 273.) Ama yine de, Nâzım'ın oyunlarını yozlaştıran yönetmenlere (ve sizin gibi, onların paralelinde "fantezi" üretenlere; onlara çanak tutup lojistik destek verenlere) karşı, "aktif" biçimde, yani tarihe "yazılı belge bırakarak", vandallar tarafından aforoz edilmeyi göze alarak, mücadele ediyorum.

Ben bu konularda söyleyeceğimi söylemişken, koca bir kitap yazmışken; tartışmanın başlaması için "inisiyatif" niçin hâlâ bende oluyormuş? Tartışmak istiyorsanız, benim bu konularda daha ne yazmamı bekliyorsunuz? Kitabımı okumamış insanları

yanıltmaya çalışıyor, sanki ben bu konularda hiçbir şey yazmamışım gibi davranıyorsunuz. Yaşça büyüğüm olduğunuz için, bu tavrınıza isim koymak istemiyorum. Ama benimle tartışırken bu yöntemleri kullanmaya devam ederseniz, hürmetimi ebediyen koruyamayacağımı bilmelisiniz.

Kitabım ortada! Beğenmediğiniz bir yeri varsa, anlamlı biçimde "alıntı yaparak" okurlarınıza gösterir ve beğenmeyiş gerekçelerinizi açıklarsanız. Sonra benden, tavrınızın ve niyetinizin mahiyetine paralel olarak, hak ettiğiniz cevabı alırsınız.

Yazınızın 3. maddesinde, *"'doğru'nun genel geçer ilkeleri neyi gerektiriyorsa onu yapıyorum ben. Bir kere kimsenin silinmesini ve yok sayılmasını kabul edemem"* gibi kahramanca(!) "laflar" edebiliyorsunuz.

Sorumlusu olduğunuz ve en küçük bir duyuru yapılmadığı için ancak 20-25 kişinin katılabildiği Ortaköy panelinde, benim söz hakkımı çiğnememiş olmanızı (sizden yine de beklemediğim bir tavır olduğu için) teşekkürle karşıladığım doğrudur. Ama yazınızda *"Coşkun Büktel'i tümüyle defterden silmiş olanlar"* diye tanımladığınız, benim ise basitçe "vandallar" diye tanımladığım bir güruh var ya... o güruhun yaptığı gibi beni aforoz etmediğiniz için, size teşekkür etmemi beklemeyin! Beni aforoz eden vandallarla, isim vererek, yüz yüze çatışmayı göze alamadığınız halde; *"'doğru'nun genel geçer ilkeleri neyi gerektiriyorsa onu yapıyorum ben."* gibi kahramanca laflar da etmeyin! Çünkü benim silinmemi ve yok sayılmamı kabul edemeyeceğinizi söylerken bile, vandallara göz kırpıyor, benim *"illa onları haklı çıkarmak istiyormuşçasına"* davrandığımı, (hiçbir kanıt ya da belge göstermeye gerek duymadan) iddia ederek, vandallara servis vermekten, geri durmuyorsunuz.

"'Doğru'nun genel geçer ilkeleri" vandallarla "açık" mücadeleyi gerektiriyor, sayın Onay! Siz bu mücadelenin dışındasınız. Benim silinmem ve yok sayılmam konusunda telaş etmenize hiç gerek yok: Biz vandallarla anlaştık. İş bölümü yaptık: Onlar benim maddi hayatımı zorlaştırıyor, ben de onların manevi hayatını... Çünkü, önceki cevabımda da belirttiğim üzere: *"Ben yalnızca maddi sefalete dayanıklıyım ve bununla övünüyorum. Onlar ise yalnızca manevi sefalete dayanıklılar ama bununla övünemezler."*

Silinen ben değilim sayın Onay! Silinen onlardır, övünemeyecek durumda olanlardır. Onlar gibi siz de, kimin silindiği konusunda feci bir yanılgı içindesiniz.

Siz benim yok sayılmama, silinmeme üzülmeyi bırakıp; cevabını veremediğiniz, es geçtiğiniz, hatırlamak istemediğiniz suçlarınıza üzülmeliydiniz. O suçların geçen yazımdaki belgelerini okumuş olan **İnsancıl** okurları önünde düştüğünüz duruma üzülmeliydiniz

Örneğin, ***"Yönetmen Tiyatrosu"na Karşı*** adlı kitabımda, konumla ilgili bir yazıya (Seçkin Selvi'nin 1 Şubat 1999 tarihli **Milliyet Sanat**'taki yazısına) işime geldiği için kitabımda yer verdiğimi; ama Zehra İpşiroğlu'nun *"iki sayfa berideki"* yazısını, işime gelmediği için görmezden geldiğimi, yazmıştınız (**Evrensel**, 20 Ocak 2002). Ben de, bu iddianızın yalan olduğunu, **İnsancıl**'daki yazımda (Kasım 2002) açıklamıştım. Çünkü Zehra İpşiroğlu'nun yazısı, sizin dediğinizin aksine, gördüğüm yazının *"iki sayfa berisinde"* (yani "benim görmememin imkânsız olduğu bir yerde") değil, **Milliyet Sanat** dergisinin 5 sayı sonraki nüshasındaydı (15 Nisan 1999). Yani benim, işime gelmeyen belgeleri görmezden geldiğim, sizin yalanınızdan, belgeleri çarpıtmanızdan, başka bir şey değildi. Siz, **İnsancıl**'daki cevabınızda, hiç değilse, (somut olarak, "kıskıvrak yakalandığınız") bu konuda özür dilemeli ya da belgelerle beni yalanlayarak, haddimi bildirmeliydiniz. Ama o konuyu da es geçtiniz. Hatırlamak ve okurlara hatırlatmak istemediniz. Siz, benim silinmemi dert edeceğinize, **İnsancıl** okurları önünde düştüğünüz durumu dert etmelisiniz.

Ben sizi, belge göstererek, belge çarpıtmakla suçladım. Bu suçlama hakkında ne açıklama yapıyor ne de kamuoyundan özür dilemeye yanaşıyorsunuz. Asıl savunma yapmanız gereken bu konuya hiç değinmiyorsunuz. Yazınızda beni *"fazla ayrıntıya boğulmuş"* olmakla suçluyorsunuz. Beni mi, okurları mı, yoksa kendinizi mi kandırıyorsunuz, sayın Onay? Bir yazarın yalana tenezzül ederek, okurlara belgeler hakkında yanlış bilgi vererek, yani belgeleri tahrif ederek, bir başka yazara çamur atması; sizin için sözünü etmeye değer bulmadığınız önemsiz bir *"ayrıntı"* olabilir. Ama benim için, bağışlanır bir hata değildir.

Sizin yalanınızı **Evrensel** gazetesinde okuyan okurların çoğu, **İnsancıl**'daki cevabımı okumadıkları için, bugün bile hâlâ, benim, belgeleri görmezden gelen, okurlardan belge gizleyen, yani okurları eşek yerine koymayı marifet zanneden bir alçak olduğumu sanıyor. Bu durum, bugün bile hâlâ, benim canımı sıkıyor. Siz, *"'doğru'nun genel geçer ilkeleri"*'ni gerçekten umursuyor olsaydınız, benim silinmeme boşu boşuna üzüleceğinize, **Evrensel** okurlarını yanılttığınıza üzülürdünüz. Eğer dediğiniz gibi, *"'doğru'nun genel geçer ilkeleri neyi gerektiriyorsa onu yapıyor"* olsaydınız, açığa çıkan yalanınız yüzünden nedamet getirmiş ve yanılttığınız **Evrensel** okurlarını Coşkun Büktel'in suçsuzluğu hakkında çoktan aydınlatmış olurdunuz.

Siz okurlarınızın karanlıkta kalmasından güç alıyorsunuz, sayın Onay! Siz, *"'doğru'nun genel geçer ilkeleri"ni,* Çizmeli Kedi masalından daha fazla ciddiye almıyorsunuz.

Korkarım, tarih taksiratınızı affetmeyecek!

YANIT

Halldun ŞEN

İlhan Yüce yazısına, benim yazdığım bir bölümce ile başlıyor " Türkçe ise Anadolu insanının dili olarak, üstüne serpilen külün altında yaşam savaşı verdi (...). Türkçenin yıpranmamış bir dil oluşunun en büyük nedeni. Osmanlıca dediğimiz kül tabakasının Türkçenin üstünü örtmüş oluşudur. Bu kül tabakası yüzünden Türkçe doyasıya kullanılmamış, yaşamamış, yaşanmamıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı Türkçenin yıpranmamış dillerden oluşu hiç de şaşırtıcı değildir...." (1). O yazı hakkında düşünceleriniz ne olursa olsun, yapılan alıntı tek bir noktanını yeri değiştirilmeden yapılır, ama yazar bu saygı faktörünü atlamış. Yukardaki alıntıda yazar "Türkçenin" biçiminde yazmış, alıntı yaptığı yazımda ise ben "Türkçe'nin" diye yazmıştım. Bana öyle geliyorki, eğer bir baskı hatası yoksa, alışkanlıklarının tutsağı olmuş birinin istemeden yapmış olduğu bir hata bu.

"Örtmek" sözcüğü metin dışında tek başınayken bir-çok anlam içerir; "korumak, kapatmak, ..., gizlemek..." (TDK Türkçe Sözlük 7. baskı). Ancak tüm çok anlamı olan sözcükler gibi "örtmek" sözcüğünün hangi anlamı taşıdığını metin içinde anlarız. Üstü Osmanlıca denilen kül tabakasıyla örtülmüş olan Türkçe, bu kül tabakası altında yaşam savaşı verdiyse ve bu üstünü örten küller altında Türkçe yaşamamış, yaşanmamışsa doyasıya, sözü edilen kül tabakasının koruyucu olmayıp boğucu olduğu metinden çıkan anlamdır.

Yazar bu bölümceden Ali Fil ile aynı anlamı çıkarıyor "Osmanlıca, eğer Türkçenin üstünü örterek onun yıpranmasını önlüyorsa bundan onu 'koruduğu' anlamı neden çıkartılmasın?"(2) diyerek.. Bizim eli kalem tutanlarımızın büyük bir çoğunluğu daha abecesini bile bilmedikleri konu(lar)da yazılar yazıp eleştiriler yaparlar Türkçe'de bunun adına "cahil cesareti" diyorlar. Yıpranmamış bir dil dediğimiz zaman, o dilin uzun yüzyıllar çeşitli nedenlerden rahat nefes alamamış, oksijensiz kalmış, yaşamamış, yaşanmamışm, bu nedenlerden dolayı gelişmesi gecikmiş bir dil olduğunu anlarız. Türkçe, bilim dili olarak da felsefe dili olarak da gelişmemiş, gelişememiştir. Osmanlıca'nın külleri altında, bu gerçeği kimse yadsıyamaz. Ömer Demircan Bolu'da İzzet Baysal Üniversitesinde yapılmış olan dil-bilim kurultayında okuduğu bildiride, Türkçe'de hâlâ varlığını sürdüren yansımaların "onomatope" sayısının, eğer hafızam beni yanıltmıyorsa, 2.500 ya da 3.000 civarında olduğunu söylemişti. Bir dil eğer hâlâ bu kadar çok yansımaya sahipse, o dil sade ve yıpranmamış bir dildir. Kısacası, siz dil-bilimsel terimleri, örneğin "yıpranmamış dil" gibi, bilir bilmez kalkıp sırf eleştirebilmek uğruna, gündelik yaşamdaki anlam(lar)ıyla ele alırsanız, burada olduğu gibi, yanılgıya düşersiniz.

İlhan Yüce "Türkçemizdeki 29 harften 9.'su olarak varlığını sürdüren 'ğ' (yumuşak g) sesinin bir sesbirim değil..."(3) diyor. Harf ile ses karıştırılmış, harf ses değildir, ses de harf olamaz. Bu bilgi sesbilgisinin abecesine ait bir bilgidir.

Gelelim "Önce kim söyledi" bölümüne. Kısaca Yüce "Yazar neden tarihsel sıralamıy tersine çevirip de yazıyor"(4) diye soruyor. 1988 yılından beri "ğ" ünsüz-sesinin birleşimsel-değişke olduğunu yazdığım bölümceyi izleyen satırlarda "Kaldı ki Berke Vardar (...) "ğ" sesinin niçin ses-birim olmayıp, /g/ ses-biriminin birleşimsel değişkesi olduğunu 1975 yılında yazmış"(5) diyorum. Burada ortaya koyduğum bir bilginin "kaldı ki" anlatım biçimini kullanarak, benden önce söylendiğini vurguluyorum. Örnek verirsem; "Ben 1988 yılından beri "A"nın büyüklüğünden söz ediyorum. Kaldı ki Gündoğdu "A"nın büyüklüğünü 1975 yılında yazmış" dediğim zaman, önce ben söyledim, Gündoğdu sonra söyledi, anlamımı çıkıyor burdan. Biraz iyi niyetli olalım lütfen. Jean Deny'nin "ğ" hakkında yazdıklarını daha sonraki bir yazıda yılını vererek ortaya koymam, benim ondan önce bu bilgiyi vermiş olduğum anlamına hiç gelmez. Deny'ni 45 yıl önce yazdığı ve bu-gün hâlâ geçerli olan bilgi için "zaman gerekli yeni bilgilerin kabul görmesi için "diyenlerin bir-azcık utanması gerekirken, öküz altında buzağı aramaya kalkmaları çok şaşırtıcı.

Birleşik sözcükleri oluşturan sözcüklerin arasına kısa çizgi koyarak yazma, Türkçe'nin morfolojisi gereğidir. Bu yazım biçiminin gerekçelerine karşıt bir sav geliştirmek yerine, benim yazım biçimin için "üstünde uzlaşılmış yazım birliğinin en temel kuralların çiğnemeye yöneliktir "(6) diyor yazar. Sözü edilen temel kurallara değişmezlik kazandıran özellik nedir acaba? Gökten on emir gibimi indi bu kurallar. Siz bir dilin kuralları hakkında nasıl değişmezlik olgusunu öne sürüyorsunuz, hangi bilgiyle ve sıfatla? Dillerin dil-bilgisi kuralları, yazım kuralları o dillerin sesçil, ses-bilimsel, biçimses-bilimsel, vd. (yazarın acaba bu sayılan bilim alanları hakkın-

da bir bilgisi varmı, şüpheliyim) özelliklerine göre saptanır. Dil yaşayan bir varlıktır, her yaşayan varlık gibi değişime uğraması doğal bir olaydır. Dilin sesçil, ses-bilimsel vd. özellikleri değiştikce dil-bilgisi ve yazım kuralları da zorunlu olarak değişime uğrar. Yazarın sözünü ettiği değişmezlik olgusunu kazanmış "Temel kuralları" ben, gözlemci bir dil-bilimci olarak dildeki değişiklikleri, eksikleri, dilin gereksinimlerini gözlemliye-bildiğim için, gerekiyorsa o "temel kuralları" çiğneye-bilirim.

Türkiye'ye dönmeden önce, Türkçe'nin yazım biçimine getirdiğim yenilikleri bilen ve destek veren, Türkiye'yi tanıyan, hocam Louis Bazin olsun, diğer meslektaşlarım olsun bana işimin Türkiye'de çok zor olduğunu söylediklerinde, kendi konumda Türkiye'deki bilgi açığının bu kadar olduğunu tahmin edememiştim.

Yazarın "DA" bağlacının yazımı konusunda yazdıkları, çarpıtma nasıl yapılıra güzel bir örnek oluşturuyor. "Ona göre 'de' bağlacı (kendisi 'da' bağlacı demeyi yeğlemiş), kendinden önce gelen sözcüğe bitişik (örn: 'evde bizim) yazılmalıdır. Buradan; 'ev de bizim' anlamlı tümcesinden, 'evde bizim' anlamsız tümcesine varılmaktadır ama, olsun yazarın 'dil-bilgisel, dil-bilimsel ' kuralları böyle söylemektedir!"(7) "DA" bağlacının sözcüğe bitişik yazılmasının koşulunu şu biçimde açıklamıştım İnsancıl dergisinde "Örnek: ('= enerji vurgusu)

1) évde gördüm (bağlaç)

2. evdé gördüm (kalma durum son-eki)"(8)

Kısacası sözlü dilde kullanmakta olduğumuz enerji vurgusunu yazılı dilde kullandığımız zaman yazı diline de belirginlik kazandırmış olduğumuz gibi anlam kargaşasını da gidermiş oluyoruz. Örnek:

"1) 'yapmá' karşıt 'yápma'"

" 'ékme' karşıt 'ekmé' "

" 'geceleyin' karşıt 'geceléyin' "

Ayrıca "de" bağlacını, yeniden ses-bilimsel yazım olan "DA" biçiminde yazmam anlaşılmamış. Yazarın verdiği örneği ele alalım, sözlü dilde kullandığımız enerji vurgusunu bu örneğe uygulayarak:

"évde bizim" (bağlaç)

"evdé bizim" (kalma durum son-eki) görüldüğü gibi enerji vurgusunu taşımıyan bağlaç "de"dir, burada anlamsızlık olmadığı gibi, okura vurguyu nerede yapacağını gösteren yazıda belirginlik oluşturan bir durumla karşı karşıyayız. Böylelikle dilin bazı durumlarında da anlam kargaşası önlenmektedir. İnsancıl dergisindeki yazımda şunu da özellekli belirtmiştim: henüz Türkçe'de gerektiği gibi bürünsel çalışmalar yapılamamış olmasından dolayı, şimdilik kaydı ile "DA" bağlacını sözcüğe bitişik yazmanın kargaşa doğuracağını bilerek, ayrı yazmak gerektiği üzerinde durmuştum.

"DA" bağlacının sözlü dilde tespit ettiğim dört sesçil gerçekleştirilişi var.: [d a], [d e], [t˘ a] ve [t˘ e]. Siz istediğiniz kadar "bugünkü yazım kurallarına göre 'te' ve 'ta"nın bağlaç olarak kullanımı bir yazım yanlışıdır "(107 deyin, dil sizin keyfi kurallarınızı dinlemez.

İlhan Yüce "örneğin; 'ev de mi yandı?' tümcesi Halidun Şen'in yazımına göre 'evdemi yandı?' olacaktır diyor. Bu anlam değişmesinin yazara göre bir önemi yoktur"(11). Yüce yine, "de" bağlacının kendinden önce gelin sözcüğe bitişik yazıla-bilmesi için şart koştuğum enerji vurgusunu atlamış. Benim öne sürdüğüm yazım biçimine göre "évdemi yandı?" biçiminde yazıldığında enerji vurgusunu taşımayan "de" bağlaçtır, eğer enerji vurgusu "de"'nın üzerindeyse, bu "de" kalma durum son-ekidir, örnek: "evdémi yandı?", yazar bir-az dikkatli ve iyi niyetle okumuş olsayı yazımı bu ayrıntının farkına varmış olacaktı.

Yazar diyor ki "Ama buna kendisi de uymaz ve 'mi' soru ekini, 'de' bağlacını kimi yazılarında ayrı yazar, kimi yazılarında birleştirir."(12). Eğer bazı yazılarında "mi" soru son-eki sözcüğe bitişik yazılmamışsa, "de" bağlacı bitişik yazılmışsa, bunların bir baskı hatası ola-bileceği yazarın hiç aklına gelmemiş. Kaldı ki bazen bileşik sözcükler arasındaki kısa çizgi bile baskı hatası nedeniyle olmuyor.

Gelelim yazarın verdiği başka bir örneğe, burada Sezar'ın hakkını Sezar'a vermek gerekiyor. "Örneğimizdeki 'evi mi?' soru tümcesinin böylece "evimi?' ye dönüşüp anlamının değişmesinin önemi yoktur!"(11*). Yazar burada haklı, ilk bakışta tam anlamıyla anlam kargaşası var. Ancak, şimdilik kaydı ile kullanamadığım enerji vurgusu kullanıldığında bu tür kargaşalar yerini belirginliğe bırakacaktır. Türkçe'nin bu-günkü yazımında buna benzer anlam kargaşası doludur. Örnek: "ekme" karşıt "ekme", "yapma" karşıt "yapma" ya da "size geceleyin demiştim yal" vd. Görüldüğü gibi burada da eksik olan enerji vurgusu nedeniyle oluşmuş olan bir anlam kargaşası vardır.

Yüce "eleştirisini" sürdürüyor "dil-yetisi-yeteneği-bilimleri ve... gibi terim ve kavramlar üzerinde açıklamalarda bulunuyor. Kimi yerlerini üç kez beş kez okumama karşın, ne denirse densin, birşey anlayamıyorum. Yrd. Doç. Dr. Hüseyin İçen anlayamadığını söylerse, dilci olmayan ben nasıl anlarım?"(13) Önce bir düzeltme yapmak gerekiyor, çünkü ben hiç-bir zaman "dil-yetisi-yeteneği-bilimleri" terimini kullanmadım, kullanmış olduğum terim ya "dil-yetisi,bilimleri"dir ya da "dil-yetisi-yeteneği"dir. "Dil-yetisi yeteneği" teriminde kullandığım "yeti" ve "yetenek" sözcüklerinin aynı anlamı taşıdığını yazmıştı Hüseyin İçen. Bunun üzerine "yeti" ve "yetenek" sözcüklerinin aynı anlamı taşıdığını yaz-

mıştı Hüseyin İçen. Bunun üzerine "yeti" ve "yetenek" sözcüklerinin Türkçe Sözlük T.D.K. 7. baskısındaki tanımlarını alıp birleştirerek yanıt yazımda yayımladım. Eğer T.D.K Türkçe Sözlüğü anlamıyorsanız benim yapa-bileceğim hiç bir şey yok. Diğer terimlerin açıklamalarını anlamadıysanız, o terimlerin abecesi olduğu bilim dalını ilgilendiren bir konuda nasıl kalem oynata-biliyorsunuz onu da ben anlayamadım. Tüm bunların yanı sıra, İçen üniversitede bir öğretim görevlisi olarak "yeti" ve "yetenek" sözcüklerinin anlamları aynı derken, bir sözlüğe bile bakma zahmetini göstermemiş, aynı hatayı Yüce tekrarlıyor yazısında. Hata, hatayı davet eder, eğer bir öncekine körü körüne sorgusuz sualsiz bağlanırsak.

Yazar yazım özelliklerini Türkiye'de bir üniversiteye, derneğe, dil dergisine yollamadığıma dikkat çekiyor. Doğru. Türkiye'de böyle bir girişimde bulunmadım, bulunamazdım, çünkü yazım biçimimi bu kurumlar korumazdı. Türkçe yayım yapma olanağını sadece İnsancıl vermiştir bana yazım biçimine saygı göstererek.

Yüce, Fransızca, Almanca gibi özel adların sağına gelen son-eklerin kesme imiyle ayrılmasının bırakıldığını, son-ekin bu özel adlara bitişik yazılması gerektiğini söylüyor ve benim son-eki bu özel adlardan kesme imi ile ayırmamı garipsiyor. "Fransa'da" sözcüğünü son-ekten ayırırken "Fransızca'yı" dediğimizde özel ad olan "Fransızca" sözcüğü ile son-eki bitişik yazmanın mantığı ne? İkisi de özel ad. Peki fark nerede? Önümüzde iki özel ad var, biri son-eke bitişik yazılıyor, öbürü değil. Bunun dilin mantığıyla ilgili, keyfilikten öte, hiç-bir açıklaması yok.

Yazar eleştirilerini sürdürüyor "Ancak bu süreçte; aranan, bulunan ve benimsenen 'doğrular', Halidun Şen'in sandığı gibi, yalnızca dilbilimsel tartışmalarla, sav karşı-sav karşıtlığının masa başında çözümlenmesiyle benimseniveren doğrular değildir. Karşıt görüşlerin dilbilimsel alanda çatışması, siyasal ve sınıfsal çatışmanın dil alanına yansımasından başka bir şey değildir."(15). Yazarın sözünü ettiği çatışmanın olduğu ortamda, yani toplumun hemen hemen tüm kesimlerinden bir kesit içeren ortamlarda yapmış olduğum alan ve laboratuar çalışmalarının sonucudur benim öne sürdüklerim. Yıllarca sürmüş, ayıklanmış haliyle, yirmi-beş saati bulan ses kayıtları üzerine kurulmuştur bu çalışma. Dil alanında asıl masa başında oturup fikir üreten, nelerin "doğru" olduğuna karar veren yazarın kendisidir. Çıkın bir alan çalışması yapın, bir görelim, aslına bakarsanız Yüce ve onun gibileri alan çalışması nedir, nasıl yapılır, hangi ortamda, hangi yöntem kullanılır vd. bu bilgilerden yoksun, karşı tarafı bilir bilmez "Bay X'in sandığı, gibi masa başında çözümlenmesiyle benimseniveren doğrular" örneğinde olduğu gibi masa başı adamı yaparlar.

Kısacası, Türkçe'nin yazım eksiklikleri önerdiğim biçimde giderilirse çok daha belirgin bir yazım dilimiz oluşacaktır. Yazarın öne sürdüğü gibi, yazım biçimin yazı ve dil devrimine karşıt bir görüş olmayıp, yazı ve dil devrimine katkıda bulunmaktadır. Belirginleşen dilin gelişimi çok daha sağlıklı ve hızlı olur, sonucunda Türkçe bir felsefe dili, bir bilim dili geliştire-bilir. Bu bir hayal değildir. Latin harfleri nasıl gerçek olduysa, dil devrimi nasıl başlatıldıysa ve de sürüyorsa, eksik olan bu da olur. Ümit ederim Türkiye bu konuda zaman yitirmeden bu çalışmaları yapa-bilecek elemanları yetiştirecek olan dil-yetisi-bilimleri fakültelerini açar.

YÜREĞİMDEKİ KUŞLAR

Bir dilim ekmeğini paylaşmak için
hiç düşünmeyen
Yüksek karlı dağların, bozkır ovaların
insanları,
Ellerimi uzatıyorum size,
Acılarınız acım, umudunuz umudum

Sizlerle, yüreğimde kuşlar kanat çırpmaya
başlıyor

Çocukların yüzünde çiçekler açsın,
Anaların gözlerinden yaşı dinsin

Her kanat çırpışımda okyanusları,
denizleri aşıyorum
İnsana inancımı yitirmeden güzel yarınları
Sizinle kucaklaşmak için

Dilek POYRAZ

AKTARMALAR:
1) İlhan Yüce, Kül tabakasının Külleri, İnsancıl, Mayıs 2002.
2) 1'in aynısı
3) 1'in aynısı
4) 1'in aynısı
5) 1'in aynısı
6) 1'in aynısı
7) 1'in aynısı
8) Halidun Şen, Türkçe'nin yazım eksiklikleri, İnsancıl. Mart 1999.
9) 8'in aynısı Temmuz 1999
10) 1'in aynısı
11) 1'in aynısı
12) 1'in aynısı
13) 1'in aynısı
14) 1'in aynısı
15) 1'in aynısı

ŞİİRDE İŞÇİ SINIFI TEMASI (I)

Medet TURAN

İşçi ve işçi sınıfı söylemi yüzyıllardır üzerine durulan kavramlardır. Kimi yerde öncü, kimi yerde ise köle rolüne büründürülmüşlerdir. Tarihsel süreci ile işlediğimizde, ilk olarak işçi sınıfının ne zaman, hangi koşullarda, nasıl ortaya çıktığını incelemekteyiz. İnsanlık tarihine baktığımızda; her dönem çalışan (köle, toprağa bağlı kimseler, emeğinden başka satacak hiçbir şeyi olmayan işçiler) insanların var olduğunu görürüz. İlk defa işçinin bilinçli olarak hareket ettiği dönemden alarak, çalışmamıza yön vereceğiz.

İşçi sınıfı ile burjuva sınıfı arasındaki ayrışım kesin olarak sanayi devrimiyle başlar.

Nedir sanayi devrimi?

Kemal Sülker şöyle tanımlar: *"çok kişinin elle, el gücüne dayanan aletlerle az sayıda ortaya çıkardığı ürünleri ya da mahsulleri az kişinin makine kullanarak ortaya koyması ve el ustalığının çok geride ve pek az önemli kalmasıdır."*[1]

Makinelerin icat edilmesiyle birlikte, buhar kuvveti keşfedilmiş, elektrik enerjisi insanın kullanacağı şekilde dizayn edilmiştir.

Bir ustanın bütün ömrü boyunca elde ettiği hünerleri bir kişi makine ile birlikte daha kısa sürede elde edebiliyordu. Bu durumda küçük atölyeleri yerini büyük işletmelere, fabrikalara bırakmıştır. Böylece el sanatları değerini yitirmiş, sanayileşme de hız kazanmış ve gelişmiştir.

Büyüyen sanayileşme ile birlikte bu fabrikalarda makineleri çalıştıracak hammaddeleri elde etmek için insanlara ihtiyaç duyulmuştur. Böylelikle emeklerinden başka varlığı olmayan işçiler ortaya çıkmıştır.

İşçi tanımını nasıl yapacağız?

İşçi: *"kapitalist üretimi kol ve kafa gücüyle gerçekleştiren kişidir. Yaşamını, kapitaliste sattığı işgücü karşılığında aldığı ücretle sürdürür. Kapitalist sistemde tüm ürünlerin yaratıcısıdır, ama yarattığı üründen yalıtılmıştır. Çünkü üretim aletlerinin mülkiyeti bir avuç kapitalistin tekelindedir. Kapitalizm işçiyi üretim araçlarından soyundurmuştur, yani mülksüzleştirmiştir."*[2]

"Kapitalist toplumda, işgücünü satma özgürlüğü olan üretim araçlarından özgürleşmiş, mülksüzleşmiş, geçimini işgücünün değeri olarak aldığı ücretle sürdüren ve kapitalist için artık değer üreten, üretken etkinlikte bulunan kişiye işçi denir."[3]

Marks ise işçi sınıfı tanımını şöyle yapmaktadır:

"Emek gücü, meta olarak piyasada, ancak, ona sahip olan kimsenin emek gücünü bir meta olarak satışa sunması ya da kendi emek gücü üzerine tasarrufta bulunabilmesi, emek kapasitesinin, yani kendi kişiliğinin kayıtsız şartsız sahibi olması gerekir. Emek sahibi ile para sahibi, pazarda karşı karşıya gelirler, eşit haklara sahip kimseler olarak ilişkiye geçerler, arasındaki fark birisinin alıcı, diğerinin satıcı olmasıdır; bu yönden yasalar karşısında her ikisi de eşittir. Bu ilişkinin sürekli olabilmesi için emek gücü sahibinin, bunu yalnızca, belirli bir süre için satması gereklidir, çünkü eğer onu toptan ve süresiz satacak olursa, kendini satmış, kendini özgür bir insan olmaktan çıkarıp köleye, meta sahibi olmaktan çıkarıp meta haline dönüştürmüş olur. Emek gücüne daima kendi öz malı, kendi metası gözüyle bakması gerekir. Ve bunu da ancak, onu alıcının emri altına geçici ve belirli bir süre için vermekle yapabilir. Ancak bu yolla emek-gücü üzerindeki mülkiyet hakkından fedakârlık etmiş olur.

Buna göre işçileşmek için emeğin özgür olması gerekir."[4]

Sanayinin gelişmesindeki en büyük etken buhar enerjisidir. Ayrıca elektrik enerjisi sanayinin gelişmesini hızlandırmıştır.

Bu icatların sonucudur ki;

Kemal Sülker şöyle diyor:

"Yeni keşiflerin ortaya çıkardığı sanayi devrimi ekonomik değişiklikler yapmış, insanı da etkilemiş yaşayış şeklini alt üst etmiş, işçi sınıfının ortaya çıkmasını sağlamıştır."[5]

Sanayi devriminden önce kişiler evlerinde kendi emekleriyle çalışır, bunu istedikleri gibi değerlendirirlerdi. Zenginleşen bir ayakkabı yapımcısı, yanına birkaç kişiyi alarak, onları çalıştırmaya başladı. Ürünleri satarak, yanında çalışanlara kârdan ufak bir pay verirdi.

Sanayi devrimiyle birlikte makinelere ihtiyaç duyuldu, makineleri evlerinin dışında bulunan binalara yerleştirdi. İşçiler istedikleri zaman çalışıp istemedikleri zaman çalışmama durumunu artık gösteremeyecekti; makineler çalışmaya başladı mı hep-

si makinenin durmasına kadar çalışacaklardı. Birlikte çalışıp birlikte paydos etmeye mecburlardı.

Önceleri bir dokumacının evi yanında derici, onun yanında da bir marangoz bulunabiliyordu. Makinelerin icadıyla birlikte, fabrikaların kurulması, birbirine yakın işleri yapanları belli bir bölgede topladı. Böylece fabrika şehirler doğdu, işçiyi bir araya topladı.

Bu şehirlerde, üretim araçlarını ellerinde tutanlar (parası olanlar), bir tarafta da işçiler (emeğinden başka geçimleri olmayanlar) toplandı. Sermaye sahipleri bir tarafta, ücretle çalışan işçiler bir tarafta kaldı.

Böylece ortaya işçi sınıfı ile kapitalist sınıf çıkmış, çıkışları ile birlikte yeni sorunları da birlikte getirmişlerdir.

İşçi sınıfı yalnızca yetişkin erkeklerden oluşmuyordu. Emeğini satan her yaştan ve cinsten insan giriyordu.

İşçiler, işçi sınıfının bir üyesi olarak ne kadar bilince ermişlerse o kadar güçlenmiş, kapitalist rejimin adaletsizliklerini yok etmeye çalışmıştır.

Marks işçilerin kendi arasındaki rekabeti de şöyle açıklıyor:

"İşçiler yalnızca, biri kendini ötekilerden daha ucuza sunduğu için aralarında çekişmezler, ama biri iki kişilik iş yaptığı için de aralarında rekabet vardır."

Almanya'da işçiler gelişen makinelere karşı ve aynı zamanda kapitalist sınıfın baskısının artması ile 1844 yılında Silezya'da isyan başlatırlar. İsyan kısa sürede bastırılır. Buna karşın Alman şair Heinrich Heine (1797-1856):

Silezyalı Dokumacılar

Gözler kupkuru, yaş yok gözlerinde bir damla. / Oturmuşlar tezgahlarının başına, diş bilerler. / Okuruz kefenini senin, hey Almanya, Almanya, / dokuruz sana bir yuf, bir yuf daha, bir yuf daha, / dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha! / /// Yuf o tanrıya, tapındığınız tanrıya / soğuk kış gecelerinde biz, aç çıplak / yalvardık yakardık, umutlandık, bekledik boşuna, / komadı bizi insan yerine, aldattı bizi, alay etti acımızla. / Dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz ha! /// Yuf o krala, zenginlerin adamına, / halkın yoksulluğuna hiç aldırmayan o krala / bir de soyar bizi varana dek son kuruşumuza, / kurşunlatır köpekler gibi sokak ortasında bizi, / dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz ha!/ Yuf o anayurda, bağrımıza bastığımız anayurda, yalnız alçaklığın, utancı çiçeği yetişir üzerinde, / ve çiçekler solu verir, çiçekler açar açmaz, aniden, / solucanlar büyür ve kurtlar, kokuşmuşluğun kucağında, / dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz ha! /// Dokuruz ha dokuruz, senin sonunu dokuruz, gece gündüz, / inleyen tezgahlarda mekiklerimiz savrula savrula, sana kefen dokuruz, ey koca Almanya, sana kefen dokuruz, / dokuruz sana bir yuf, bir yuf daha, bir yuf daha, / dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz, dokuruz ha dokuruz ha!

Bu şiirde de anlaşıldığı gibi işçilerin yaşam biçimlerini, yaşadıkları koşulların anlattığını görüyoruz. Birinci kıtada işçilerin durumunu, ikinci kıtada umutlarını bağladıkları varlıklardan hiçbir şeyin beklenilmemesini, üçüncü kıtada burjuvaziye bir yakınma var, dördüncü kıtada vatanın ne halde olduğunu vurgulanıyor, son kıtada ise işçi sınıfının rolünü görüyoruz. Tematik olarak işçi sınıfına şair devrimci ve kendisini, kendisinden başka kimsenin kurtaramayacağını gösteriyor.

Kapitalist düzen işçinin doğal düzenini kıra parçalaya yok etmeye çalışırken, işçiyi de buna karşı bilinçlenmeye yöneltmiştir.

Sanayi devriminden sonra, insanlar arasındaki üretim ilişkileri değiştikçe yavaş yavaş dünyaya yayılan icatlar ve keşiflerle, işçi sınıfı doğmuş, bununla birlikte bir çok sorun ortaya çıkmıştır. Bu sorunların başında çocuk ve kadın hakları gelir. Marks sorunu şöyle açıklar;

"Makineler adale gücünün vazgeçilmez olmaktan çıkardığı ölçüde, adale gücü olmayan veya vücut gelişmesi tamamlanmamış fakat organları daha kolay biçim alabilen işçileri işe koşacak araçlar haline gelir. Bu sebeple, makine kullanan kapitalisttin ağzından çıkacak ilk söz kadın ve çocuk emeğidir! Bu muazzam emek ve işçi ikame kaynağı, çok geçmeden, işçi ailelerinin bütün üyelerini, yaş ve cinsiyet farkına bakmaksızın, doğrudan doğruya sermayenin hakimiyeti altına vererek, ücretli işçi sayısını arttırmakta yararlanan bir araç haline gelir. Kapitalist için yapılan mecburi iş, sadece çocukların oyun zamanlarına el koymakla kalmaz; aile çevresinde geleneksel sınırları içinde olmak üzere ailenin kendi için harcayacağı özgür zamana ve emeğe de el koyar"

Marks'ın da belirttiği gibi işçinin emeğine el koymakla kalmaz ailesindeki bütün fertlerin emeğini de gasp eder. Kadın çocuk demeden işçinin ailesini sömürür. Kadın ve çocuk emeği konumlarından dolayı daha ucuza gelmektedir. Çocuk, çocukluğunu yaşayamadan, yaşam alanına el konup özgür zamanı kısıtlanıyor. Makinelerin icadıyla birlikte seri üretime geçen kapitalistler, doğal zamanı olan uykuya el koymuştur. Marks makinenin tanımını şöyle ortaya koyar:

"... makine daha başından itibaren, sermayenin asıl ve gerçek istismar malzemesini çoğaltmakla kalmaz aynı zamanda istismar derecesini de yükseltir."8

Marks, işçilerin, makinelerin ilk ortaya çıktığı dönemde işçi ayaklanmalarını anlatarak (17. yy da başlar) şu sonuca varır:

"Bir bütün olarak kapitalist üretim biçiminin, iş araçlarına ve emek gücüne, işçiye karşıt olarak verdiği bağımsız ve yabancılaşmış karakterler, demek oluyor ki, makine ile, tam bir zıtlık halini alıyor. Bunun içinde makine ile birlikte, ilk defa olarak, işçinin iş aracına karşı şiddetle başkaldırdığı görülür."

18. yy sonlarına doğru Avrupa'da iki büyük devrim yaşandı. Birincisi İngiltere'de sanayi devrimi, ikincisi ise Fransa'da burjuva devrimi; sanayi devrimi endüstrinin gelişmesinde, burjuva devrimi ise politikada ağırlığını göstermiştir.

Bu devrimlerden sonra burjuvazinin makinelere ve tarıma yönelmesi 1789'dan sonra Avrupa'da kapitalizmin gelişmesine neden olmuştur.

Burjuvazinin çıkışı, ilk dönemlerinde ilerici ve devrimci bir hareket olarak algılanır. Daha sonraki dönemlerde alt katman olarak görülen işçi sınıfı burjuvazinin elindeki bu vasıfları alarak ilerici ve devrimci sınıf yerine geçti.

Kapitalizmin esas elemanları sermaye ve işçi kuvvetidir.

Kapitalizmin varlığı, yoğun olarak İngiltere'de başlar. İngiltere'deki sermayenin gelişiminde tüccarların rolü yadsınamaz. Tüccarlar, İngiliz sömürgesi altındaki devletlere süs eşyası götürerek karşılığında değerli madenlerle geri döndüler. Bu hareket İngiliz ekonomisinde etkin rol oynamıştır. Getirdikleri bu değerli madenlerle daha çok süs eşyası üretebilmek için fabrikalar kurmuştur. Buradan şu sonuca varabiliriz:

İngiltere'nin ekonomik tarihi, onun sömürdüğü ülkelerin doğal zenginlikleridir.

İngiltere'de kapitalizmin gelişmesinde iplik sanayinin büyük etkilerini vurgulayabiliriz. Dokuma tezgahlarının daha kısa sürede pamuk veya yünden iplik üretilmesi İngiliz sanayinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Makine icatları sonucu olarak neler ortaya çıkmıştır;

- Makine işçi sömürüsünü arttırdı.
- Üretime kadın ve çocuk işgücünün sokulmasını sağladı.
- İşgücünü uzattı.
- İş ücretini azalttı.
- Daimi işsizler ordusu kurdu.

Emekle ilgili araştırmalar;

Ricardo (1772-1823) emek-değer teorisini burjuvalara özgü bir düşünce ile ele aldı, ve işçinin emeğiyle yarattığı değer, ücret gibi kâr ve rantın da doğduğu kaynak şeklinde gösterdi. Ricardo'nun etkisiyle yetişen ilk sosyalistlere göre; değeri sadece emek yaratıyorsa, işçiler bütün zenginlikleri yarattıkları için bunların da sahibi olmaları hem haklarıdır, hem de toplumun bu gereği kabul etmesi zorunludur.

Burjuva, devletin değiştirilemeyecek bir şekil olması *"milli ruh ve mutlak ruhun"* cisimleşmesi olarak gösterdi. Bu metni 1813 yılında *Zihnin Fenomolonoji'sinde* Hegel aykırılıkların önemini işleyen diyalektiğiyle dikkati çekecekti.

19. yy da Fransız sosyalistleri işçi sınıfının, proletaryanın politik geleceği sorununa eğildiler.

Saint Simon, toplumun evriminde mülkiyetin ve sınıfların oynadığı role dikkat çekti.

İngiltere'de de ütopik sosyalizm Robert Owen'le başlıyordu. Sanayi devrimini en iyi anlayanlardan biri olan Owen'e göre kötülükler, ancak nedenleri ortadan kaldırılırsa yok edilebilinir. İnsanlar arasında, sosyalleşme içgüdülerini geliştiren hayat şartlarını yaratmak lazımdır. İnsan karakteri yaşanılan çevreye bağlıdır. Owen'e göre işçilerin durumlarını kötüleştiren, işsizliğin artmasına yol açan, ücretlerin düşürülmesine sebep olan etken makinelerin geliştirilmesiydi.

Sosyalizmi ütopik olmaktan çıkaran, emekçileri ve proletaryayı kısaca ezilen halkların kurtuluş yolunu gösteren Marks, sosyalizme bilimsel şeklini vermiştir.

"Marks, kalınlaşmış kabukları kırmasını ve doktrinlerin içinde yakalanmasını bilmiştir. O doktrinler birbirinin tersini söyleyerek çeliştikleri halde, o doktrinler kendi kendileriyle bile çelişkiye düştükleri halde bu çelişmeleri çözümlemesini ve o noksan doktrinleri aşmasını bilmiştir."[10]

Bu söylevler üzerine; komünistler birliği aralık 1847' de Londra'da yaptığı toplantıda Marks ve Engels'ten şunu istiyorlar. Komünist kimdir, amacı nedir? Bunu anlatan bir bildiri istiyorlar. Bu metin şu başlıklar adı altında toplanır:

1. Burjuva ve proleterler
2. Proleterler ve komünistler
3. sosyalist ve komünist literatür.
• Gerici sosyalizm
• Feodal sosyalizm
-küçük burjuva sosyalizmi
-Alman sosyalizmi ya da "hakiki sosyalizm"
•Tutucu sosyalizm ya da burjuva sosyalizmi
• Eleştirel-ütopik sosyalizm ve komünizm
4. komünistlerin farklı muhalefet partileri karşısındaki konumları." altında *KOMÜNİST MANİFESTO'yu* hazırlarlar.

"Komünistler, tüm ülkelerin işçi partilerinin pratik açıdan en kararlı, her zaman ilerici itici kesimidir; teorik açıdan, proletaryanın geri kalan büyük yığını karşısında, proletarya hareketinin koşullarını kavrama üstünlüğüne sahiptirler."[12] amacı ise sı-

nıfsız, sömürüsüz bir toplum inşaa etmektir. **Manifesto**'da proleterin görevlerini de belirterek, işçi sınıfına kılavuz olmuştur. Nedir bunlar?

"İşçi devriminin ilk adımının proletaryayı egemen sınıf konumuna yükseltmek, demokrasiyi mücadele ederek kazanmak. Proletarya, siyasal egemenliğini, tüm sermayeyi burjuvaziden derece derece koparıp almak, tüm üretim aletlerini devletin, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezleştirmek ve üretici güçler kitlesini olabildiğince hızlı bir şekilde çoğaltmak için kullanacaktır."[13]

Tarihe geçen şu sözlerle Komünistlerin genel bir çerçevesi çizilmiştir.

"Komünistler, görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmez. Hedeflerine ancak şimdiye kadar ki tüm toplum düzeninin zorla yıkılması yoluyla ulaşabileceğini açıkça ilan ederler. Varsın egemen sınıflar bir komünist devrim karşısında titresin. Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyleri yok. Kazanacakları bir dünya var. BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ BİRLEŞİN!"[14]

Manifesto'ya dair ön sözlerde belirtilen noktalar ise şöyle:

"Manifesto'nun ilkeleri, tüm ülkelerin işçileri arasında önemli ilkeler kaydetmişti. Tarihi, büyük oranda, modern işçi hareketinin tarihini yansıtmış oluyor; şu anda da hiç kuşkusuz tüm sosyalist literatürün en yaygın, en uluslararası yapıtı, Sibirya'dan Kaliforniya'ya milyonlarca işçi tarafından tanınan bir ortak programdır. İşçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olmak zorundadır."[15]

İşçi sınıfının gelişen bilinci, gizli dernekler kurup grevler örgütlemeyi sağlar. İnsani hedeflerle yola çıkan işçi sınıfı *"iş koşullarının düzeltilmesine, ücretlerin arttırılmasına ve yeni bir sınıf oluşturma"*[16] gibi istekleri sıralamaktadır.

17 Şubat 1864'te de **"Altmışlar bildirisi"** yayınlanır. Gelişmekte olan Fransız işçi hareketinin ilk sınıfsal anayasasıdır. Siyasal konumuyla Fransa'da başlayan işçi hareketleri ve birlikleri bütün dünyada seslerini duyurmayı başarır.

1868-1870 yılları arası hükümet değişimleri Fransa'da bir çok sorunu da kendisiyle getirir. Bir tarafta liberal ve parlamenter görünen ama asla demokrat olmayan garip bir rejim, diğer tarafta gelişmekte olan işçi sınıfı. İmparatorluğun desteklediği Ollivier ve hükümeti, büyüyen işçi sınıfına karşı sert önlemler almaktadır; önde gelen işçi liderlerini ve Enternasyonal'in başlıca yöneticilerini tutuklattırır.

İşçi sınıfının konumunu ve durumunu incelersek; *"Paris Komünü ayaklanmasında en önemli etkenlerden biri işçi sınıfının doğuşu ve gelişmesidir."*[17] Bu dönem ülke ekonomisi ve üretimi daha çok tarımla elde edilmektedir. İşçilerin çoğunluğu kırsal kesimden gelenlerdir. İşçilerin gelişimi türdeş değildir.

İşçilerin yaşam düzeyini incelediğimizde; imparatorluk otuz yıl süreden sonra ücret artışı yapar, ama genel bir enflasyonda da bir artış görülmektedir. *"İşçi, karnını ancak ekmak, patates ve fasulyeyle doyurmak zorunda. Oturdukları yerler felaket; mahzenler ya da çatı katlarındaki havasız, daracık odalar."*[18] Yorgun işçiler kilise bağlarını koparıp kahvelerde eğleniyorlar. Bu yerler zamanla propaganda alanları olacaktır.

Sanayisi gelişmekte olan Fransa'nın işçi sınıfı da gelişir. O dönem ki işçi söylevleri *"işçi yalnızca sade bir yurttaş değildir: Yurttaştan bile ötedir, toplumun itici gücüdür, ötekiler hava, civa. Barbar bir yönetim altındayız. Basın özgürlüğüne, birleşme ve örgüt kurma hakkına, ücretlerde eşitliği, adil gelir dağılımına, halkların kardeşliğine sahip olmadığımız sürece, ayrıcalıkları, militarizmi ve tekelleri ortadan kaldıramadığımız sürece, hep bir yanar dağın üstünde bulunacağız ve halk yoksulluk içinde çürüyüp gidecek... Toplumu kemiren üç cüzzam var. Kılıç, rahip cübbesi ve avukat cübbesi."*[19] toplumu gittikçe dinamiklemektedir. Bu dinamikler, var olan sistemi eleştirerek köklü değişimler istemektedir. Bu nedenle *"komün kurulması bir avuç tulumlu insanla gerçekleşir."*[20] oluşturulan komün, 120 kişiden oluşmaktaydı.

Komün devriminde yaşanılanları ve işçi durumunu; Jean-Pierre Chabrol *Paris Komünü adlı kitaba şu önsözle açıklıyor" mideleri boş, yürekleri coşkuyla dolu. Açlar, hepsi de açlar, ama yürekleri ve başları alev alev, gökyüzüne tırmanmak istiyorlar. Onlardan söz ederken bugün de ayağa kalkıyoruz. Komün devrimcilerini kıçınız sandalye üstünde yadedemezsiniz."*[21]

1871 Ocak aylarında Fransız hükümeti komünün önde gelen isimlerini tutuklar ve ölüm cezasına çarptırır. Bunun üzerine Paris kapılarına dayanmış Alman askerleriyle bir anlaşma yapar. Anlaşma gereğince Alman askerlerinin Paris'e girmelerine izin verilecektir. İşçiler şehrin ışıklarını keserek zifiri bir karanlığa bürünmesine neden olmuştur. Alman ordusu çareyi, şehri terketmekte bulur. 18 Mart 1871'de Parisliler ayaklanır. *"Thiers yönetiminde, merkezi Versailles olan meclis hükümeti orduyu, askeri ayaklananların üstüne gönderir. Ancak asker halka silah çekmez."*[22]

Halk seçimlere giderek, 26 Mart seçimlerini komüncülerin kazanmasını sağlar. *"1871 Paris'inde 62.500'ü kadın, toplam 114.000 emekçi vardı."*[23]

Burjuva yönetimine karşı kurulan komün yönetimi, bir mevsimlik süreçte, onların yapmadığı bir

çok soruna çözüm buldular. O güne kadar görülmemiş bir eğitim sistemini hayata geçirdiler.

Komün yaşamını bundan sonra barikat savaşları izler. Paris sokaklarını kapatan emekçiler, burjuva ordusuna karşı canla başla savaşır. Burjuva birliklerinden *"877 kişi ölürken, komünden 100.000'e yakın kişi"*[64] katledilir. Yoksulları ve emekçileri bir kez daha susturmayı başaran burjuvazi siyasal erkini tekrar elde eder.

Komün yenilgisini Marks ve Engels aşağıdaki etkenlere bağladılar:

1. yaygaracı sosyalistler
2. Fransız sosyalizmin yanlışlıkları
3. zaman kaybı
4. merkeziyet ve otorite eksikliği
5. komün çoğunluğu sosyalist değildi
6. taktik yanlışlıklar

Komün yenilgisinden sonra, kimi çevreler komün yönetimini övdü, kimileri ise yerdi.

Karl Marks, şöyle tanımlar:

"Komün, kentin çeşitli ilçelerinden kamu oylamasıyla seçilmiş belediye meclisi üyelerinden oluşuyordu. Bu üyeler komün yönetimine karşı sorumluydular ve görevlerinden her an alınabiliyorlardı. Üyelerin çoğu, işçi ya da tanınmış işçi temsilcileriydiler. Komünün parlamenter bir örgüt değil, aynı zamanda hem yasama hem de yürütme gücüne sahip etkin bir örgüt olması gerekiyordu. Siyasal ayrıcalıklarına hemen son verilerek polis, merkezi erkin aygıtı olmaktan çıkarıldı ve güvenlik, Komün'e karşı sorumlu, görevine her an son verilebilen bir örgüt haline getirildi. Aynı şey bütün memurlara uygulandı. Komün üyelerinden en alt düzeydeki görevlilere kadar, bütün kamu çalışanlarına işçi ücretleri ödenecekti. Yüksek devlet memurlarının geleneksel rüşvet ve temsil ödenekleri o memurla birlikte ortadan kalktı. Kamu hizmetleri, merkezi hükümetçe korunan kimselerin özel mülkiyeti olmaktan çıktı. Yalnız belediye yönetimi değil, o zamana dek devletin yürüttüğü bütün hizmetler Komün'ün eline geçti.

Eski hükümetin maddi erk aygıtları olan sürekli orduyu ve sürekli polis örgütünü kaldırdıktan sonra, Komün, manevi baskı aygıtı olan kilise erkini de ortadan kaldırmaya girişti, varlıklı kurumlar oluşturan bütün kiliselerin dağıtılıp mülksüzleştirilmesini kararlaştırdı. Öğretim kurumlarının tümü parasız olarak halka açıldı, kilise ve devletin öğretim karışmasını önledi. Böylece eğitimden herkes eşit olarak yararlanıyor, bilim; sınıf önyargılarının ve erkin zincirlerinden kurtarıyordu. Yargının göstermelik sözde bağımsızlığına son verildi. Yargıçlar da göreve seçimle gelecekler ve görevlerine gerektiğinde son verilecekti(...)

Komün tüm uygarlığın merkezi olan mülkiyeti kaldırmak istiyor, diye haykırıyorlar. Evet baylar, Komün, büyük bir kitlenin emeğini birkaç kişinin zenginliği durumuna getiren o sınıf mülkiyetini kaldırmak istiyordu. Mülksüzleştiricilerin mülksüzleştirilmesini amaçlıyordu. Üretim araçlarını, emeği köleleştirme ve sömürü araçları olan toprağı ve anamalı, özgür ve birleşmiş bir emeğin sıradan aygıtlarına dönüştürerek bireysel mülkiyeti bir gerçeklik durumuna getirmek istiyordu. Ama komünizimdir bu, o "mümkünsüz" komünizm!"[65]

İşçi sınıfının bu tarihsel ilk iktidarı, şairler ve yazarlarca devamlı coşkuyla karşılanmaktadır. Komüne dair yazılan şiirlerde coşku ve sevinç temalarıyla birlikte karşı devrimcilerin yaptığı katliamlar işlenilmektedir. Bu şiirler:

YAŞASIN KOMÜN

Konuşan kalbimin sesi, / Korkum, kaygım, tasam yok. / Övünerek derim ki: / Beğendiğim tek bayrak / Kızıl renkli bayraktır. / Kızıldır kanım gibi, / kanım gibi dolaşır / İçimde yüreğimin. / Çocuklar, / Yaşasın Komün! / Çocuklar, / Yaşasın Komün! / O günler de gelecek / Her çocuğun ayakkabısı, / Herkesin ekmeği, işi gücü / Sofrasında iyi şarabı olacak. / Yaşasın Komün! / Çocuklar / Yaşasın Komün!

Eugéne CHATELAIN

"DUVAR'A DİYOR YÜZBAŞI

(J. Allemane yurttaşa) Duvar'a / diyor sarhoş yüzbaşı, / leş gibi içki kokuyor ağzı / duvar'a! / Suçum nedir? / Ne yaptım? / -Sen olsan ne yapardın? / Karnın açsa yemek yersin, / köle olmak istemezsin, / birileri yönetirse seni burnunun ucuyla / Ben şamar oğlanı değilim dersin, / ağladı dostum / Söyledim açık / Anladın elbet? / Yaşasın cumhuriyet / Duvar'a / diyor sarhoş yüzbaşı, / Leş gibi içki / Kokuyor ağzı, / Duvar'a / (...) yaşım yetmiş / işim bitmiş / fazla bekletmeksizin / hemen kurşuna dizin / Duvar'a / diyor sarhoş yüzbaşı, / Leş gibi içki / Kokuyor ağzı, / Duvar'a / (...) -Ben mi? Cankurtarandа çalışıyorum. / Bilirsiniz, kadınlar savaşmazlar... / Ayrım gözetmeden vurulanların Yaralarını sardım./ -İsmim mi? Auguste adım / Bu yıl tam on üçüme bastım. / Duvar'a diyor sarhoş yüzbaşı, / Leş gibi içki / Kokuyor ağzı, / Duvar'a / -Sen ne yaptın? Pis herif? / Durma, hemen derimi del / Davam derimden de güzel / Üstüme düşeni yaptım / Çakaralmaz tüfeğimle! / Göğe bak, doğacak yeni gün / Göğe bak, yaşasın komün! / Duvar'a diyor sarhoş yüzbaşı, / Leş gibi içki / Kokuyor ağzı, / Duvar'a!

Jean-baptiste CLEMENT

Devam edecek

BEN

O,
Beyaz
ve
Bulut
Ben,
İnsan
ve
Kırmızı
Onu,
Rüzgar uçurur
Beni, ben

Çiğdem KARDELEN

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Kemal SÜLKER, İşçi Sınıfının Doğuşu, Cumhuriyet Yayınlan
2. Kemal SÜLKER, a.g.y.
3. Kemal SÜLKER, a.g.y.
4. Karl MARKS, Kapital Cilt 1, Sol Yayınları, çev: Alaattin BİLGİN
5. Kemal Sülker, a.g.y
6. Karl MARKS, Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret, Fiyat, Kar. Çev: Sevim BELLİ
7. Karl MARKS, a.g.y.
8. Karl MARKS, a.g.y.
9. Karl MARKS, a.g.y.
10. Hendri LEFEBRE, Aktaran: Haşim Kanar, Sosyalist Dünya Görüşü, Hür Yayın evi
11. K. MARKS, F. ENGELS, Komünist Manifestosu, Gelenek
12. K. MARKS, F. ENGELS, a.g.y.
13. K. MARKS, F. ENGELS, a.g.y.
14. K. MARKS, F. ENGELS, a.g.y.
15. Erdoğan ALKAN, Paris Komünü ve Komün Şairleri, Evrensel Kültür Kitaplığı
16. Erdoğan ALKAN, a.g.y.
17. Erdoğan ALKAN, a.g.y.
18. Erdoğan ALKAN, a.g.y.
19. Erdoğan ALKAN, a.g.y.
20. Erdoğan ALKAN, a.g.y.
21. Erdoğan ALKAN, a.g.y.
22. Erdoğan ALKAN, a.g.y.
23. Erdoğan ALKAN, a.g.y.
24. Erdoğan ALKAN, a.g.y.
25. Karl MARKS, Fransa'da İç Savaş, Sol Yayınlan
26. Dimitir Şişmanov, Türkiye işçi ve sosyalist hareketi, belge yayınları
27. K. MARKS, aktaran: Dimitir Şişmanov, a.g.y.
28. Haşim KANAR, Türkiye'de sınıflann dünü, bugünü, yarını, doruk yayımcılık
29. Haşim KANAR, a.g.y.
30. Lenin, akt: Dimitir Şişmanov, a.g.y.
31. M. Şehmus GÜZEL, Türkiye İşçi sınıfı hareketi.

KAYNAKÇIDAN NOTLAR

İsmet ALICI

Sıkışık Sokaklarda

Sıkışık sokaklarda, sıkışık meyhaneler vardır. İnsanlar otobüste gibi alt alta üst üste oturur. Bir kibar mı gördüm ne... bir dikteci mi, bizim o sıkışık mahallede. Şimdi tam hatırlamıyorum. Kızdım, daldın meyhanenin birisine.

Şans işte, yanımda çok görmüş dobra dobra konuşan biri.

İnsanlar dedi, içerler ve unuturlar her şeyi. Korkarlar, hatırlamazlar kendilerini. Şu toplumu değiştirmeye kalkışanlar, ne kadar inatçıdır oysa. Ama onlar da dalıp unutuyorlar kendilerini. Hep birşeyler eksik... hep birşeyler eksik.

Sorun Nerede

Neden düşünüyorsun öyle kötü kötü?

Biz sınıfsız kaldık, işin kötüsü örgütler de. Düşünüyorum sorun nerede?

Burnunu Silmek

Sence şu insanın yetersizliğinin sebebi nedir Hasan?

O burnunu silmeden önce, yüzlerce gerekçe söyler. Herhalde bundan. Bazen onca ayrıntıdan gerçekliğe gidilmez.

Yıldıza Tırmanmak

Bir yıldıza tırmanıyordu adam.

Çocuk sordu:

Neden sevmezler ki seni. Şu çemberin peşinde nasıl koşuyorsam bütün gün coşkuyla, sen de öylesin... bir umudun var tutkun ve özgürsün.

Adam boştur, dedi, bir yıldıza tırmanmak o büyük çoğunluğa göre. Üstelik onlar bağlıdırlar ufak tefek şeylere. Nasıl bir yıldıza tırmanabilecekler. Sonra o ufak tefek şeyler ne kadar oyalayıcıdır, bilemezsin. Bunların üzerinden kurulur o düzen.

İşte o

İşte o, yazdı yazdı yazdı ölene kadar. Çok okudu, çok konuştu. Ama bir tek satır kalmadı öldüğünde.

Düşündü bilge, niye böyle diye.

Hatırladı sonra, şarapçıları hiç sevmezdi o oturmazdı esrarcıyla aynı masaya. Güzeli hep sanat eserinde ararda. Hiçbir zaman okşamazdı bir çocuğun saçlarını.

Genç Yaşlılar

Sistem hep kendi aklını varetmek için savaşır. Analarımız... babalarımız... hocalarımız destek olurlar ona. Tek doğru bu, tek doğru. Bunlara karşı savaşanlar da vardır. Bazen öyle büyür ki bu savaşım, ya yengi... ya devrim... ya pat durumu ortaya çıkar.

Sistem hep kullanır bu pat durumunu. Analarımız... babalarımız bağırır, bazen bir koltuk kılıfı uğruna. Tek doğru bu, tek doğru. Ama, sisteme karşı savaşanlar bu olguyu kavramlaştıramazlar.

Bilmem neden yazdım bunları. Şu bizim sokağa girdiğimde hep genç yaşlılar görüyorum ondan mı? Ah insan nasıl tutkusuz yaşar.

Ey Aptal

Ey aptal!..

Özgürlüğü... demokrasiyi... dayanışmayı neden ararsın devleti değiştirmenin içinde.

Sadece seninle benim aramdaki ilişkinin içinde.

Bunu Nasıl Anlatacam

Bugün her şeyin bir tekrar olduğunu söylüyorlar. Her şey dönüyormuş bir dönme dolap gibi, bu dönemeç içinde oyalanıp gidiyormuş insanlar.

Oysa ben sana sarılmak istiyorum. Seni vareden geçmişe ve geleceğe. Bu her şeyi durdurmaktır biraz da... bakmaktır yeniye. Bunu nasıl anlatacam.

Ey Bilge

Neden bu ağaçların dalları kuru bir çalı gibi uzanıyor Ey bilge?

Gökyüzünün mavi olduğuna inandıkları için Ey Çocuk.

Bu Daha Doğru

Şiir, bir türkü söylemektir, doğru.

Şiir, bir trans halidir, doğru.

Şiir, gerçekliği algılamak ve algılatmak için yaptığımız mücadeledir, bu daha doğru.

Bilgeye Sordum.

Bilgeye sordum sebebini bilgeliğinin

Jean van Jean'ı düşündüm. Anna Karenina'yı, bana bilge deme, ben insanım.

Başkalarının Düşüyle Yaşamak

Gayrettepe hücrelerinde yıllarca kalan biri varmış. Duvardaki hamam böceklerini izler... farelerin mazgallara çarpması öyle hoşuna gidermiş ki. Bu kapıyı yapan, bu duvarı dizen kimdir, diye düşünürmüş uzun uzun, içten içe gülermiş. Duvarcıyla, demirciyle sohbet eder gibi.

Sonra sorarmış yeni gelene. Ben kent kuracam gökyüzüne. Bu fareleri, hamamböceklerini nasıl götürebilirim gökyüzüne söylesene.

Ayrıldığında da nasihat verirmiş gidene: İnsan yanlız kendine ve insana bağlanmalı. İnsan kendinden çıkarmalı geleceğini. Başkalarının düşüyle yaşamak ne kadar berbat değil mi?

Marangoz

O marangoz yeni bir kitaplık yapmak istiyordu. Düşünüyor... taşınıyor, ama bir sonuca varamıyordu. Kendi yetersizliğine kızıyordu sonra.

Git sokaklara, insanlara bir daha bak dedim. Sonra gel şu kitabı oku. Her gün böyle yap. Kitabı ve sokakları değiştirerek devam et.

Yıllar sonra yaptı o güzel kitaplığı

Nasıl yaptın diye sordum?

Yaşamı o çıplaklığı ve coşkusu içinde algılayamayanlar... hiç bir zaman bir kitaplık yapamaz, dedi.

Cam Göbeği

Dar ve basık bir gecede, bir şair böyle konuştu sevdiğine; Beyaz bir ırmak akıyordu ağzından ya da ışık, sadece ışık

Şiiri senin için yazdığımı bilmiyorsun. Seni ne kadar sevdiğimi. Yalnız kendim için yazsaydım şu dizeleri... içimdeki çürük kokuyu duyardım sürekli. O büyür yayılırdı bir kızamık mikrobu gibi. İçimde ne kadar aydınlık varsa dökülürdü tel tel, çürük bir kumaş gibi. Sonra bakamazdım aynada şu yumru yumru suratıma.

Şiiri senin için yazdığımı bilmiyorsun. Sendeki akşamlar için yazıyorum... utancın için... sıkıntı içinde soyduğun yaralar için. Yapamadığım yaramazlıklar için... boğazına gelip gelip de birşeylerin, bağıramadığın için. O utanç... o bağıramama... o yaralarımızı soyma... o basık akşamlar bende de var. Bilincimin içinde karanlık bir tortu gibi... seninle uyanıyor... seninle yemek yiyor... seninle çalışıyorum günboyu. Yüzümü silmek için uzandığım havlu benziyor güneş rengi saçlarına. Seni ne kadar sevdiğimi bilmiyorsun.

Şiiri senin için yazdığımı bilmiyorsun. Bilseydin gelip ateşler yakardın, şu buza kesmiş ellerimin üzerinde. Bencillik... sorumsuzluk ne güzel değil mi ötekilerine karşı. Ne güzel değil mi ördüğün kafeste yaşamak bir kaplan gibi. Allah belasanı versin ötekilerin demek Güzel bir söz söyle haydi... dıştala içindeki karanlıkları... bir başkasını duy... bir başkasıyla yaşa biraz. Haydi konuşmaya başla, bütün yanlışların ortasında. Bir ışıktan bahset... kendi ışığından çarpuk çurpuk n'olacak. Bazen gökyüzü böyle oluşur. Beni sevdiğini anlarım... ellerimde ateşler yanar. Beni sevdiğini anlarım.

Şiiri senin için yazdığımı bilmiyorsun. Dağ başında yanlız bir ağacım. Ormanda gür bir fidan. uğultu ve rüzgâr. İyi ve kötü... ateş ve buz. Her şeye bakıyorum uzun uzadıya. Bazen günlerce duruyorum bir ayrıntıda, çatlatırcasına beynimi. Anlamak ve anlatabilmek için seni. Ah benim, ah insanın ne kadar ihtiyacı var doğruya, güzele. Çünkü ırmaklar senin rengindir bende, cam göbeği. Beyaz ışıklar ve yeşil. Yeşil ki, doğurandır sürekli, anasıdır doğanın. Ah seni ne kadar... senin doğduğunu görmek istiyorum.

Seni ne kadar sevdiğimi bilmiyorsun. Senin doğduğun gün, en büyük düşmanın olacam senin. Garip değil mi, Ekmek ve Özgürlük için savaşanların ülkesinden başka yere ışıkların düşmesin diye.

SESSİZLİK

Ak mermer günü emer mi
Geceyi kara mermer?
Yıldızlar sayısız mermi
Karanlığı acımasız deler

Ay gökyüzünün altın küpesi
Gecenin kulağında kımıltısız
Bu gece evren âh ne denli ıssız
İşiltilmiyor gölgelerin sesi!...

Sedat UMRAN

KİNİZM: YOKSUN KAL VE KATLAN!

Mustafa ERDEMYELİ

Eski Yunan'da Yaşam

Günümüzden 2500 yıl önceki Yunan toplumu, oldukça gelişmiş ve "uygarlaşmış" bir toplumdur. Antik çağ Yunan düşünürlerinin yazdıklarından öğrendiğimize göre, MÖ 500'lerde olimpiyatların 70.'si yapılıyor, birçok tiyatronun yanında 30.000 kişilik Büyük Dionysos Tiyatrosu'nun temelleri atılıyordu. Çarşıda kasaplar, lokantalar, berberler, terziler, kumaşçılar, kuyumcular, çömlekçiler, bahçıvanlar, manavlar, hancılar, arabacılar, koşumcular yerlerini almışlardı. Tekneleriyle denize açılan balıkçılar ağla balık tutuyor, dalyanlar kuruluyor, ölüler için kiralık ağlayıcı kadınlar tutuluyor, gençler duvarlara sevdiklerinin adlarını yazıyor, dazlaklar takma saç takıyordu. İnsanlar yemeklerini ara sıra dışarda yiyor, tiyatroya gidiyorlardı. Mahkemeler, yargıçlar, hekimler, okullar, para ile ders almalar günümüzdeki gibiydi. O sıralar Pire'de oturmakta olan Kynizm Okulu'nun kurucusu Antisthenes, Sokrates'in derslerini dinleyebilmek için 10 kilometre ötedeki Atina'ya her gün gidip geliyordu. Hırsızlara karşı kapılara kilit takılmakta, duvarlara çiviler çakılmakta, kışın palto giyilmekte, para kullanılmaktadır. Kalpazanlık bile almış yürümüştür. Kynik felsefenin ünlü temsilcisi Sinoplu Diogenes, para basmaktan tutuklanmış bir sarraf kalpazanın oğludur ve söylendiğine göre babasının suç ortağıdır.

Tarlalarda, kent işlerinde ve efendilerin konutlarında köleler çalışıyor, hayvanlara köleler bakıyor, efendiler ise, yaşamın yalnızca güzel yanlarını tadarak yaşamlarını sürdürüyorlardı. Çevrelerinde barındırdıkları sanatkarlar ve filozoflar, kendilerine ve topluma hoşça vakit geçirtirken, bu varsıllıklarının korunmasını ve kalıcılığını da sağlamış oluyorlardı.

Bunun yanında, toplumsal sorunları irdeleyenler, düşünenler, konuşanlar, yazanlar da vardı. Örneğin tiyatrolarda Aristophanes'in oyunları oynanmaktadır. Aristophanes'in *Lysıstrata/Kadınlar Savaşı* adlı oyununda Lysıstrata, Atina ile Isparta arasında yıllarca süren savaş üzerine şöyle haykırır: *"Evet, para için para için bunca gürültü patırtı. Peisandros'un ve daha başka devlet adamlarının kavga çıkarmaları hep para çalmak fırsatını bulmak için değil mi?"* (1)

Azra Erhat; *"Yurttaşlarını barışa yöneltmek için, Aristophanes kadar uğraşan, didinen bir şair daha var mıdır bilmem?"* (1) diyecektir. Aristophanes bu oyunu nedeniyle çok baskı ve tehditlerle karşılaşacak ve bunları da, ilk kez MÖ 422'de Lenaia şenliklerinde oynandığı sanılan *Eşek Arıları / Yargıçlar* oyununda anlatacaktır. Atina ile Isparta arasındaki uzun savaş döneminde Atinalı yargıçların beylik suçlamaları arasında; *"Ispartalılarla işbirliği yapmak!"* (2) / hep başta gelen suçlama olacaktır.

Yeni yeni ortaya çıkmakta olan sofizm, hedonizm, stoacılık gibi düşünce akımları, köleci efendilerin gölgesi altında belirip biçimlenecektir. Bunların yanında öyle bir akım ortaya çıkarır ki, bu akım, köleci efendilerin boyunduruğundaki insana ekmek ve toprak için yol göstermek şöyle dursun; bulursa yemeyi, bulamazsa, bulmak için hiçbir çaba göstermeyip, köpek gibi sürünüp ölmeyi öğütleyecektir. Köleci efendileri bile gülümseten bu akım, köpeksi yaşamlarıyla onu doğrudan temsil eden "filozofların" kişiliğinde, felsefe ve toplumbilim tarihine oldukça renkli görüntüler olarak yansıyacaktır.

Felsefe tarihi, kynik düşünce (kinizm) adı verilen bu akımın oldukça kısa sürdüğünü söylese de, onun insana öğütlediği yoksul ve sefil yaşam anlayışı günümüze değin taşınagelecektir.

Kinizme geçmeden önce, o dönemin, sözünü ettiğimiz birkaç düşünce akımını öne çıkan yönleriyle görelim.

Sofizm, Hedonizm, Stoacılık

MÖ 5. yüzyılın ortalarına değin Yunan felsefesinin başlıca sorununun doğa olduğunu söyleyen Bedia Akarsu, bu yüzyıl Yunanistan'ındaki teknik, ekonomik ve ticari gelişmeler sonucu Atina'da beliren "demokrasi"nin, "başarılı yurttaş nasıl yetişir?" sorusunu ortaya koyduğunu, sofistlerin de bu sorunun yanıtını vermeye çalışarak, başarılı yurttaşlar yetiştirme denemesine giriştiklerini yazar. (3)

Sofizmin (bilgicilik) temsilcisi filozoflar, önceleri bilgilerin ve gerçeğin öğrenilebileceği görüşünde-

dirler. Ancak sonraları bu görüşlerden uzaklaşırlar ve insan usunun dünyayı tanıma olanağını yadsıyarak, "felsefeyi, güzel söz söyleme oyununa" (4) çevirirler. Platon'un (MÖ 427-347) *Protagoras* adlı yapıtı, sofizmin eski Yunan toplumunda Atina dışında gelişip ünlendiğini gösterir. İki kuşakta ele alınarak değerlendirilen sofistlerin birinci kuşağının en ünlülerinden olan Protagoras (MÖ 485-411) o dönemde Sokrates'ten (MÖ 468-400) ünlüdür ve Sokrates, onunla "uzun boylu görüşmekten" (5) kıvanç duyar. Kent kent dolaşıp söyleşiler yaparak öğretisini anlatan Protagoras'a göre felsefe, erdemli olma sanatıdır. Erdemli olmak da, kendini yönetmektir. Atina'ya ikinci gelişinde, ünlü "yemin"in hekimi Hippokrates (MÖ 460-377) onun geldiğini duyar. Sabahı zor eder. Erkenden Sokrates'in kapısına dayanır ve ondan, kendisini Protagoras'la görüştürmesini ister. Bunun için para harcamayı bile (!) göze almıştır.

Protagoras Atina'da Hippanikos'un oğlu varsıl Kallias'ın evinde kalmaktadır. Kalabalık bir meraklı topluluğu karşısında Protagoras'la Sokrates, başta sofizm olmak üzere felsefi birçok sorun üzerine tartışırlar. Sokrates, Hippokrates'in ondan ders almak istediğini, ama ona neyi öğreteceğini sorar. Aralarında geçen aşağıdaki konuşma, Protagoras'ın sofizm üzerine görüşlerinin de özeti gibidir:

"Protagoras- *benim yanımda yalnız istediği bilgiyi öğrenecek. Bu bilgi tedbirdir. Bu ona evini iyi yönetmeyi devlet işlerinde de ... kusursuz yönetmeyi sağlayacaktır.*

Sokrates-*Sanırım iyi yurttaşlar yetiştirmeyi üzerine alıyorsun.*

Protagoras- *Tam kendisi Sokrates, Onu öğretiyorum"* (5)

MÖ 4. yüzyılda, varlıklı bir aileden geldiği için rahat bir yaşam süren ve bundan büyük bir "haz" (hedone) alarak yaşayan Aristiptos (MÖ 435-355), hedonizm (hazcılık) öğretisini geliştirmeye başlar. Gençliğinde Atina'ya giderek sofistlerden dersler alan, bu arada Sokrates'in çevresine de giren Aristippos'a göre, insanı insan eden duygudur. Çevremizi dolduran eşyanın aslında ne olduklarını bilemeyiz. Onlar bizim için, ancak göründükleri gibidirler. Aslında ne oldukları da, hiçbir zaman bilemeyeceğimize göre, pek umrumuzda olmamalıdır. Bilgilerimiz, duygularımızla alabildiğimiz kadardır. Bundan öteye geçemez. Yaşamın ereği de, tıpkı bilgilerimiz gibi, gene bu duygularımızla aldığımız hazdır. (6) Öyleyse insanın payına, var olan acılara karşın, ya da onları görmezden gelerek, yaşamdan alabildiğince haz alıp yaşamak düşmektedir.

MÖ 3. yüzyılda, ilkelerini, kurucusu Kıbrıslı Zenon'un (MÖ 336-264) belirlemeye başladığı ve Hıristiyanlığın ilk iki yüzyılına değin varlığını sürdüren ve bu dini de etkileyen stoacılık öğretisi kendini göstermeye başlar. Doğaya uygun yaşamayı öğütleyen bu öğretinin günümüz açısından en belirgin özelliği, evrensel bir dünya insanlığı anlayışını öne çıkarmasıdır. Doğanın çocukları olan tüm insanlar kardeştir. Stoacılığın son temsilcilerinden Epiktetos (MS 50'ye doğru-125/130); *"nasıl saat günün bir parçasıysa, ben de öylece bütünün bir parçasıyım"* (7) diyecektir. Ancak stoacılığın son temsilcisi olarak görülse de, Epiktetos'un yaşam anlayışı ve düşünceleri daha çok kynik özellikler taşımaktadır.

Antik çağ düşünürleri, insana çeşitli öğütlerde bulunurlar. Örneğin Epiktetos, *Düşünceler ve Sohbetler*'inde dostluk üstüne, bugün de geçerli olan (yoksa değil mi!) şu güzel öğütte bulunur: *"Her şeyin iki kulpu vardır: biri onu taşımaya elverişli olan kulp, öteki taşımaya elverişli olmayan kulptur. Şu halde kardeşin sana bir kötülük ederse, onu, sana kötülük yaptığı taraftan alma. Zira bu onu taşımaya elverişli olmayan kulptur. Onu öbür taraftan, yani senin kardeşin olduğu taraftan al. Bu suretle onu sana, tahammül edilebilir gösteren sağlam taraftan tutmuş olacaksın."* (7)

Cehalet ve cahiller konusunda; *"cahillerin huzurunda derin ve mühim meseleler açılırsa sükûtu muhafaza et... cahillere güzel vecizeler sayıp dökme"* diyen Epiktetos, maymun iştahlılık üzerine ise şunları yazar: *"Olimpiyat yarışlarında birincilik kazanmayı elbette istersin. Doğrusu bunu ben de isterim. Fakat önce... idman yapmak, soğuk suyu veya şarabı gayet ölçülü içmek, kayıtsız şartsız idman hocasına, tıpkı bir doktora olduğu gibi teslim olmak, ondan sonra da yarışmalara girmek gerekir... Bazen atlet, bazen gladyatör, bazen hatip ve bütün bunlardan sonra da filozof olmaya kalkacak ve gerçekte hiçbir şey olmayacaksın. Bir maymun gibi, yapıldığını gördüğün her şeyi taklit edeceksin... Tek bir adam olman lazım. İyi veya kötü, tek bir adam."* (7)

Kynik Okul ve Kinizm

Yukarıda sayılan sofizm, hedonizm, stoacılık gibi belli başlı felsefi akımların yanında Kynikler Okulu ya da kinizm adıyla ortaya çıkan akım, insana köpeksi bir yaşam önermektedir. Bu okulun filozofları en izbe yerlerde oturup, en eski giysiler içinde, dilenerek ya da çöplerden beslenerek, sokak köpekleri gibi bir yaşam sürmüşlerdir. MÖ 4. yüzyıldan başlayarak etkisini yitirdiği varsayılan Kynikler Okulu'nun kurucusu, anası Trakyalı bir köle, babası yoksul bir Atinalı olan Antisthenes'tir (MÖ 444-368). Okulun en önemli temsilcisi ise, Atina'ya göç etmiş olan, Sinoplu Diogenes'tir (MÖ 411/421-323/324)." (8)

Kynik Okul'un adının kaynağı üzerine, değişik, ancak birbirine yakın iki görüş vardır. Birincisi; kurucusu Antisthenes'in, okulunu Atina'da Kynosargos denen bir yerde kurmuş olması nedeniyle bu ad verilmiştir. "Bu sözcük, köpeklerin sığındığı yer demektir." (9) İkinci görüşe göre ise; "Kynik adı eski Yunancada köpek anlamına gelen 'kyon'dan çıkarılmıştır. Buna gerekçe olarak da, okulun temsilcilerinin, özellikle Diogenes'ten başlayarak, köpeksi bir yaşam sürmeleri ve bir köpek kadar hırçın ve saldırgan olmaları nedeniyle halkın onlara bu adı yakıştırmış olması gösterilir." (8)

Kynik filozofların, kendilerini insanlardan ve onun sorunlarından soyutlayarak, en kötü kılıklar içinde, dilenci gibi ve köpeksi bir yaşam sürdüklerinin birçok örneği vardır. Ancak "hırçın ve saldırgan" olduklarını gösteren pek fazla örnek bulunmamaktadır. Cemil Sena; kendisini "tok olduğu zaman homurdanan ve açken yaltaklanan bir köpek!" olarak gören ve kendisinden köpek olarak söz eden Diogenes'in, yiyeceğini kent sokaklarından aradığını, verenleri okşayarak, vermeyenlere saldırıp ısırarak dolaştığını yazar. (9) Ancak her acıktığında çevreye hırlayan bir insanın varlığını uzun süre sürdürebilmesi kuşkuludur.

"Erdem, İhtiyaçsızlıktır"

Kynik görüşe göre insana en uygun özellik erdemdir. Bu erdeme ulaşmak için insan, hemen tüm mal mülk gibi dünyasal varsıllıkları bir kıyıya itip bedensel arzularına gem vurmalı ve her alanda en azla yetinmelidir. *"Zenginlik yerine sadeliği yeğleyen insanlar daha dürüst olurlar. Çünkü insan kendinde olanla ne kadar çok yetinirse, başkalarının olan şeylerde o kadar gözü olur"* (8) diyen Antisthenes'e göre bilim de *"İşe yaramaz ve boş bir şeydir. Zira insan, hiçbir şeyin esasını tanıyamaz ve belirtemez."* (9) İnsan, doğaya uygun bir yaşam sürmelidir. "Erdem, ihtiyaçsızlıktır." Yaşamak için gereken şeyleren başka bir şey öğrenmeye gerek olmadığını söyleyen Antisthenes, "astronomi ve matematiğin de düşmanıdır. Okumanın bile insanı, yaşamın amaçlarından uzaklaştıracağına inanır. Hatta düşünmek bile zararlıdır. *'Düşünen insan, kokuşmuş bir hayvandır'* der." (9)

Geniş kitlelerin "ahmak olduğunu" söylemekten de çekinmeyen Antisthenes, köleci "soylular" arasında oldukça rahat bir yaşam sürdükten sonra, yaşlılığında birdenbire dönüş yaparak bu görüşlerine yönelmiştir. Aristippos'un hazcılığına karşılık, arzu ve tutkularına gem vuran Antisthenes, Tanrılar Tanrısı Zeus'un kızı aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite için, *"Aphrodite karşıma çıksa onu kendi ellerimle boğarım"* (8) demektedir. Köleler gibi giyinmeye başlayan Antisthenes zaman zaman; *"zevk almaktansa ölmeyi yeğlerim"* (6) diyecek denli ileri gider. Gider ama, hastalanıp yatağa düşünce işler değişir. Montaigne'in **Denemeler**'de yazdığına göre, stoacı bir filozof olarak gördüğü Antisthenes ağır hasta yatarken; *"Kim kurtaracak beni bu acılardan?"* diye bağırmaktadır. Onu görmeye gelmiş olan Diogenes; *"İşte bu seni hemen kurtarır, istersen"* diyerek bir hançer uzatınca, Antisthenes ona; *"yaşamdan değil, acılarımdan kim kurtaracak?"* (10) der.

Antisthenes'in bu sefil yaşam anlayışının esin kaynağı, hocası Sokrates'in görüşleri ve sade yaşam biçimidir. *"Onun bu derslerde en çok dikkatini çeken, servetten iğrenmek, her kötülüğe dayanmak ve kendi kendisine mutlak surette hakim olmak hususundaki düşüncelerdir."* (9) Ancak hemen tüm filozoflara özgü olan ve Sokrates'in görüşlerinde de bir ayrıntı sayılabilecek bu sade ve azla yetinen yaşam anlayışını Antisthenes ve öteki kynik düşünürler en uç noktalara götürerek yaşamlarının amacına dönüştürmüşlerdir. Hocasının ölümünün hemen ardından, saç sakal birbirine karışmış, elinde bir değnekle ve yalınayak, sırtında kirli ve parçalanmış bir palto ile yaşamaya başlamıştır. *"Adeta o, sefaleti sistem haline getirmiştir."* (9) Cemil Sena, Platon'un, kendisinden yirmi beş yaş küçük olmasına karşın Antisthenes'ten "ihtiyar" ve "yavaş ruhlu" diye söz ettiğini yazar.

Sinoplu Diogenes

Kynik okulun en ünlü temsilcisi, MÖ 411/412 Sinop doğumlu Diogenes'tir. Sarraf olan babası İkesios ile kalp para bastıkları için yurdundan kovulan Diogenes'in Atina'da sefil bir yaşamı benimsemesi, boşa çıkan kısa yoldan zengin olma düşlerine bir tepki gibidir. *"Dostsuz, ekmeksiz, başıboş ve sefil bir halde uzun yollar yürümüş ve açlığını gidermek için ağaç yaprakları"* yemiş olan Diogenes hakkında Cemil Sena şunları yazar: *"Atina'da sığınacak bir yer aradı; çocukluğundan itibaren kanuna karşı itaatsiz bir ruh taşıyan ve böyle bir ruhla da yetiştirilmiş olan Diogenes, bütün toplumun kendi aleyhine çevrildiğini görünce, isyanı büsbütün artmış, alaycı ruhu, kibri, yırtıcı nükteleri yüzünden etrafındakilerinin acıma duygularından bile yoksun kalmıştır." (9)*

O sıralar ders vermemeye yemin etmiş olan Antisthenes'in yanına girmek ister. Antisthenes onu sopasıyla kovunca Diogenes başını uzatarak; *"Vur, konuştuğun sürece beni kovabilecek kadar sert bir sopa bulamayacaksınız!"* (9) der ve böylece bu inatçı "öğrenci", hocasının yanına kabul edilir. Antisthenes'teki özelliklere yenilerini katarak onları daha ötelere taşımakta gecikmez. Ona göre; *"refah, nezaket, güzel sanatlar ve bilim, cezalanma-*

ları gereken fazlalıklardır; güzellik, zenginlik, onur, asalet... vb. iğrenilecek şeylerdir."

Diogenes'deki bu düşünceler siyasal yapının ayrımsız tüm kurumlarına karşı öfkeli ve sert bir tepkidir. İnsanlara; *"Toplumun bütün kurumlarını ve değerlerini hor görerek, toplumsal ve siyasal yaşama karışmadan, her türlü kötülükle, olup biten ile ilgilenmeden, bir anlamda 'devekuşu politikası' izleyerek kendi köşesine çekilip yaşamasını"* (8) öğütler dururlar.

Diogenes, ustası Antisthenes'in azla yetinme ve doğaya uygun yaşama ilkesini öylesine aşırıya taşıyıp insandan uzaklaşır ki, söylendiğine göre, eski Yunan toplumunda ölüleri gömmede kullanılan ağzı kırık toprak bir küp ya da fıçı içinde yaşamakta ve her mevsim yalınayak dolaşmaktadır. Cemil Sena'nın anlattıklarına göre, en şiddetli yazlarda yakıcı kumlar üzerinde yuvarlanır, kışın ise çıplak ayakla karlar üzerinde yürür, donmuş heykelleri kucaklardı. Bir süre de eti çiğ yemeyi denedi. (9) Kendisine ne gibi yardımda bulunabileceğini soran Büyük İskender'e ünlü; *"gölge etme başka ihsan istemem"* sözünü söyleyen de Diogenes'tir. Bir başkasının verdiği paltoyu reddederek eski ve kirli paltosuyla yaşamını sürdüren de odur. Bir çocuğun, mercimeği ekmek içine koyup yediğini görünce, kaşığını atarak ondan "kurtulur" Bir gün çeşmeden avcu ile su içen bir çocuk görünce; *"bu çocuk bana fazladan eşyam olduğunu öğretti"* deyip, belki de tek eşyası olan su çanağını da kırar.

İnsanın yarattığı her türlü gelişmeye sırt çevirerek insandan kopan Diogenes, "tam özgürlüğe" ulaştığı kanısındadır. Kendisini bir "dünya yurttaşı" olarak görür ve daha sonra ortaya çıkacak olan sofizmin de en önemli ilkesinin temelini atmış olur. Kitlelerin ahmak olduğu görüşünde olan ustası Antisthenes'in bir adım daha ötesine geçerek, *"gündüzün eline fener alıp insan aramaya çıkar. 'Hey insanlar!' diye bağırdığında çevresine toplananları; 'ben insanları çağırdım, pislikleri değil' diyerek sopayla kovalar."* (8)

Düşlere, fala, kahinliğe inananlara bakarak insanları canlıların en ahmağı olarak gören *"Diogenes, yaşlanınca, yazın Corinthe'e gider, kışın Atina'ya gelirdi. Bir gün dostları, onu paltosuna sarılmış olduğu halde, Corinthe yakınlarında bir jimnaz olan Cramion'da yatmakta olduğunu gördüler. Uyuyor zannettikleri Diogenes'i ölü buldular ki, o zaman doksan yaşındaydı... Corintheliler onun adına, üzerine köpek çıkmış bir sütün, Sinoplular da adına bir heykel diktiler."* (9)

İşte Diogenes böyle bir adamdı, böyle yaşadı ve böyle öldü.

Thebesli Krates

Diogenes'in çırağı Krates hakkında da birkaç söz söyleyelim. Thebesli Krates, kynik anlayışın son temsilcilerinden biridir. Varsıl bir aileden gelen Krates, Cemil Sena'nın verdiği bilgilere göre çok çirkin bir adamdır ve ailesinin tüm engellemelerine karşın Diogenes'in yanından ayrılmamıştır. Krates, sefil yaşam anlayışını yeni buluşlarla (!) daha renklendirmiş, kendisini aşağılatmaktan da zevk duymuştur. Ustası, kendisine, tüm servetini atmasını salık vermiş, o da, bir söylentiye göre suya atmış, bir başka söylentiye göre ise yurttaşlarına dağıtmıştır. Yazın sıcak tutan, kışın ise tersine, ince giysiler giyen Krates, kendisini her çeşit yoksulluğa ve acıya alıştırmakta, biçimsiz vücudunu görsünler de kendisiyle alay etsinler diye okulda çırılçıplak dolaşmaktadır.

"Yalnız ruh güzelliğine değer veren Hipparchie adında Trakyalı bir genç kız, Krates'e hayran olarak onunla evlenmiş ve kinik hayatın tüm yoksunluklarına katlanmıştır. Kızın, Krates'le evlenmezse ihtihar edeceğine dair yaptığı tehditler üzerine ebeveyni, Krates'i çağırmışlar ve kızlarını bu sevdadan vazgeçirmesini rica etmişler. Bunun üzerine filozof, soyunarak çıplak ve çirkin vücudunu kıza göstermiş: 'İşte senin kocan, ve sahip olduğum şeylerin tümü bu... Karar veriniz. Benim hayat tarzımı paylaşmadığınız taktirde karım olamazsınız' demiş. Genç kız sevgili Krates'inden ayrılmamış, onun gibi giyinmiş, herkesin önünde çiftleşecek kadar kinik hayatın emirlerine itaat etmiştir." (9)

İnsanları sefalette ve hayvansı yaşamda birliğe çağıran kynikler üzerine Bedia Akarsu şunları yazar: **"Gereksinme duymamak, onlarda, dünyadan yüz çevirmek anlamına geliyordu. Büsbütün yoksul, dilenci gibi yaşıyorlardı. Yatak bile onlar için fazla idi. O kadar ki, Diogenes eti pişirmeden yemekle insanın ateşi bile bir yana itebileceğini deniyordu... Herhangi bir nedenle yaşam artık dayanılamayacak bir biçim alıyorsa, insanın kendini öldürerek özgürlüğünü kurtarmasını da kabul ederler... Bilge, başkalarının doğal efendisidir, görünüşte köle bile olsa. Bundan dolayı Diogenes, anlatıldığına göre, kendisinin köle olarak satıldığı sırada bir dostu tarafından kurtarılmayı reddetmiştir. Dış durumlar önemsizdir, bilge, kölelik içinde bile özgürdür." (3)**

Kynik filozofların günümüze gelebilmiş yazılı yapıtları yoktur. Onların yaşamları ve görüşleri, başka filozofların yapıtlarında söz edildiğince bilinmektedir. Bu felsefenin, bedensel arzu ve gereksinmeleri baskı altına alarak en azla yetinme ilkesi, öteki felsefi akım temsilcilerinin büyük çoğunluğunda da görülen bir özelliktir. Bu özellik, yalnızca antik Yunan düşünürleriyle Kyniklere özgü bir özellik

de değil, izleri, onlardan sonra gelen düşünce akımlarının çoğunda görülen ve böylece günümüze değin taşınan bir özelliktir. Aradan geçen yaklaşık 2500 yıllık süreçte kynik anlayışın kimi özellikleri unutturulurken, "özveri", "verme" öne çıkarılıp yüceltilmiş, yakın zamanlara değin, en geri toplumlardan en gelişmiş Batı toplumlarına değin varlığını sürdüre gelmiştir.

Dünden Bugüne Kynik Esintiler

Kinizmin kurucusu Antisthenes, öğretmeni Sokrates'in gösterişten uzak yaşam biçiminden olduğu denli, onun, tutkulara gem vurma, maddi varsıllıktan uzaklaşma, azla yetinme, erdem ve alçakgönüllülük üstüne görüşlerinden de etkilenmiştir. Platon'un **Phaidon** adlı yapıtında, filozof ve felsefe üstüne; *"filozofu ilgilendiren tek şey... ruhun bedenden kurtuluşu ve ayrılışıdır... Felsefe, ölüm için araştırma yapmaktan başka bir şey değildir"* diyen Sokrates, Thebaili Simmias'a; "kendisini büyük ölçüde yiyecek ve içeceğin sözde hazlarına vermesinin bir filozof için uygun olduğunu düşünür müsünüz?" diye sorar ve aralarında şu konuşma geçer:

"Simmias - *Kesinlikle hayır Sokrates.*

Sokrates - *Tinsel aşkın hazları için ne diyeceğiniz?*

Simmias - *Bunlar da kesinlikle onun için uygun hazlar değildir."*

Platon'un **Gorgias** adlı yapıtında Polos da Sokrates'e, insan davranışları açısından ilginç olan şu soruyu sorar: *"Eğrilikte bulunmaktansa, ona uğramayı mı istersin?"* Sokrates bu soruyu şöyle karşılar: *"Ne birini ne ötekini isterim. Ama... ya eğrilik etmek yahut ona uğramak varsa, etmeyi değil uğramayı isterim... Sence en kötüsü eğrilik yapmak mı yoksa ona uğramak mı?"* (12) Polos aynı görüşte değildir ve Sokrates'in sorusunu, *"bence uğramak"* diye yanıtlar. Polos, eğriliğe uğramaktansa, eğrilik yapmayı uygun görmektedir.

"Kıracağını Söylemiştim. İşte Kırdın!"

Stoacı olarak kabul edilen, ancak yaşamı ve görüşleri daha çok kynik felsefeyle örtüşen Yunan filozofu Epiktetos, Roma'da Neron'un azatlı kölesi Epaphroditos'un yanında köledir. Kendisi de bir zamanlar köle olan Epaphroditos bir gün bir işkence aletiyle bu aletler köleci düzende her "efendi"nin evinde bulunan ve ortalarda dolaşan sıradan bir eşya olsa gerek! - Epiktetos'un bacağını burkarak eğlenmektedir. Epiktetos, "sükûnetle ona 'bacağımı kıracaksın' dedi. Epaphroditos eğlenmesine devam ederek nihayet bacağını kırdı. Epiktetos soğukkanlılıkla *'kıracağını söylemiştim, işte kırdın'* dedi." (7)

Bacağının kırılması karşısında, "kıracağını söylemiştim!" demekle yetinen Epiktetos zaten topaldır ve **Düşünceler ve Sohbetler**'inde; *"Ben topalım. Niye topal olmadı idim?"* sorusunu sorar ve bunu yine kendisi şöyle yanıtlar: *"Alelade bir ayak için rabani hikmeti itham etmek mi lazım? Tanrı'nın senin ayağına mı, yoksa ayağının mı Tanrıya uyması daha doğrudur?"* (7)

Azat edildikten sonra kendini felsefeye veren bu sözde stoacı filozofun yaşamı ve görüşleri, kyniklerin köpeksi yaşamını hiç de aratmaz. 90-94 yılları arasında birçok filozofla birlikte Senato kararıyla Roma'dan kovulan Epiktetos, Yunanistan'da Nikopolis kasabasına gidip bir okul açar. Orada hiçbir şey yazmadan yalnızca dersler vererek yaşar ve yoksulluk içinde ölür. Öğrencilerinden İzmitli Flavius Aurinaus, onun derslerinde tuttuğu notlardan bir kitap yazar. Epiktetos'un **Düşünceler ve Sohbetler**'i günümüzde böylece gelmiş olur.

Epiktetos'un gerçek adı bilinmemektedir. *"Epiktetos özel bir ad değildir. Bu sözcük, satın alınmış adam, esir, uşak demektir."* (7) Kapısı olmayan bir yıkıntıda oturan, tahta bir masa ve sedirin yanında paçavra bir yataktan başka bir şeyi bulunmayan Epiktetos, *"hasta iken mutlu, tehlike içinde mutlu, can verirken mutlu, hakaret altında mutlu... ilahlardan veya insanlardan şikayet etmeyen, asla arzularında mahrumiyet hissetmemiş, hiçbir şeyle yaralanmayan, ne tamahı, ne öfkesi, ne haseti"* (7) olmayan bir adamdır.

Kynik felsefi akım ortadan kalkalı yaklaşık üç yüzyıl olmuş, ama sefil yaşam anlayışı Epiktetos'ta tüm hızıyla sürmektedir. Onun yaşam biçimi, kynik dedelerinin kynikliğini bile gölgede bırakacak düzeydedir.

"Katlan ve Mahrum Ol!"

"Katlan ve mahrum ol!" İşte onun iki sözcüğe sığan yaşam felsefesi budur; *"katlan ve mahrum ol!"* Her türlü haksızlığa ve hakarete uğrayıp dövülsen, aşağılansan da katlan! Şu ya da bu yolla, elinden herşey alınsa da, katlan! **Düşünceler ve Sohbetler**'de şöyle yazar: *"Biri bana küfretti. Ona beni dövmediği için teşekkür ederim. Beni dövdü ise, yaralamadığı için teşekkür ederim. Beni yaraladı ise, öldürmediği için teşekkür ederim."* (7)

Epiktetos, *"Hatırla ki- der- uzun ya da kısa bir piyeste müellifin sana verdiği rolü oynayacak bir aktörsün. Eğer senin bir dilenci rolü oynamanı istiyorsa elinden geldiği kadar iyi oynaman lazımdır. Eğer bir topal, yahut bir prens veyahut ayaktakımından birinin rolünü oynamanı isterse yine başka türlü hareket edecek değilsin."*

Dertleri zevk edinen Epiktetos'ta sabrın sınırı yoktur. Her türlü haksızlığa karşı da tam bir kayıt-

sızlık içindedir. *"Her ne hakkında olursa olsun 'onu kaybettim!' deme... onu geri verdim de. Çocuğun mu öldü? Onu geri verdin. Karın mı öldü? Onu da geri verdin. Tarlanı mı elinden aldılar? İşte yine bir iade... Lakin onu elinden alan kötü bir adamdı... Onu sana verenin şu veya bu elle geri almasının ne önemi var."*

İnsan bedeninin en doğal gereksinmeleriyle arzularının ortadan kaldırmasını ya da yok sayılmasını isteyen Epiktetos, çevrede olup biten hiçbir şeyle ilgilenmez. İnsanlara hiçbir siyasal topluluğun arkasından gitmemelerini, siyasal olaylar nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, memnun olmalarını önerir: *"Yaşamında olup biten şeylerin, dilediğin şekilde olmasını isteme: Nasıl oluyorlarsa öyle olmalarını iste. Böylece her zaman mutlu olursun."* (7)

Karşıda köpekler oynaşmakta, birbirlerine sarılıp yerlerde yuvarlanmaktadır. Epiktetos'a göre bu görünüş aldatıcıdır. Aralarına küçük bir kemik atılınca gerçek görülecektir. *"Kardeşlerin, babaların ve çocukların dostlukları işte böyledir. Ele geçirilmesi lazım gelen servet, bir tarla, bir metres ortaya çıksın, ne baba, ne kardeş, ne çocuk kalır."* (7)

"Direğin Tepesine Çık"

Anatole France'ın konusu İslamiyet öncesi Mısır'ında geçen **Thais** adlı yapıtının kahramanlarından Pafnüs sefahat içinde varsıl bir yaşam sürerken bir gün, dönemin kutsal kitabından; "kamil olmak istersen git nen varsa satıp fukaraya ver" sözünü okur ve öyle yapar. Sonra da çöllere vurur. Çölde, hurma dallarından bir kulübede, yalnız soğan ve hurmayla yaşayan Sömbekili Timokles'le karşılaşır. Dünyanın birçok ülkesini gezmiş olan Timokles, şunları anlatır: *"Hint'i gezdiğim sırada Ganj kenarında, otuz yıldan beri bağdaş kurup hareketsiz duran çıplak bir adam gördüm. Kupkuru vücudunu sarmaşıklar sarmış, saçlarında kuşlar yuva yapmıştı. Anladım ki bu Hintli hakim (ermiş anlamında) idi... Hintliyi örnek tutarak hiçbir şeyi değerli saymaya, bu alemin nimetleri hakkında tam bir kayıtsızlık göstermeye ve inzivada kımıldamaksızın yaşamaya karar verdim."* (13)

Pafnüs'e çölde soğan ve hurmayla yaşamak da yetmez. Rüyasında, yeri de tarif edilerek, "direğin tepesine çık!" buyruğu alır. Eski bir tapınakta bulunan "otuz iki endaze" boyundaki taş sütunun tepesine çıkıp burada yaşamaya karar verir. Bir merdiven yaptırıp erzaksız olarak çıkar. Güçlükle oturabilmektedir ve uyumak tehlikelidir. Merdiveni yapan usta, onun güneşten, yağmurdan korunması için tepesine küçük bir dam, uyurken düşmemesi için de çevresine parmaklık yapar. Pafnüs'ün namı yayılmaya başlar. Tilmizleri oluşur, çoğalır ve direğin altına kulübeler yapıp, onun vaazlarını dinleyerek yaşarlar. Bunlardan bir bölümü de, eski duvarların, yüksek taşların üstüne tünemeye başlarlar. Aşağısı kalabalıklaşır. Pafnüs'ün mucizeleri yayıldıkça yayılır, meraklılar meraksızlar, hastalar sağlıklılar, sakatlar sağlamlar ve bunlarla birlikte satıcılar doluşmaya başlar. Taş direğin altı kalabalıklaşır, giderek çarşılaşır ve altı ay içinde bir kent oluşur: Stilopolis (Direkte Oturan Şehri).

"Güçlü Suçluyu Kurtarmak,
Güçsüz Masumu Mahvetmek"

Fransız aydınlanma felsefesinin önde gelen adlarından Voltaire (1694-1778) metafiziğe ve bağnazlığın her türüne savaş açmıştır. Engizisyondaki cezalandırılmaların, "güçlü suçluyu kurtarmak, güçsüz masumu mahvetmek" için yapıldığı saptanmasını yapan Voltaire, *Bir Türk'ün, Fakirlerle Dostu Bababec Hakkındaki Mektubu* adlı öyküsünde, Ortadoğu ve Hint toplumlarının ortaçağdaki görüntüsünü çizer. Müslüman bir Türk'le Brahman dininden Omri adındaki birini karşılaştırır. Brahman bir gün Türk'ü Gavani Tapınağı'na götürür. İçeriye girdiklerinde Türk'e kollarına ve bacaklarına batırması için küçük çiviler getirirler. İçerdeki Brahmanlardan kimileri ellerinin üstünde yürüyüp dans ediyor, kimileri de durmadan tek ayak üstünde yürüyordur. *"Kendilerini zincirlerle bağlamış olanlarla, arkalarında semer taşıyanlar da vardı. Bazıları da başlarını bir künkün içine sokmuşlardı... Arkadaşım Omri beni en ünlülerinden birinin odasına götürdü, adı Bababec'ti: bir maymun gibi çıplak olan bu fakirin boynunda altmış libreden daha ağır, kocaman bir zincir vardı. Kaba etlerine batan bir sürü küçük çiviyle döşeli tahta bir sandalyenin üzerine oturmuştu... Kadınlar ona akıl danışmaya geliyorlardı; ailelere kahinlik ediyordu, bu konuda adeta ün salmıştı."* (14)

Boynunda altmış librelik zincirle çivilerin üstünde çırılçıplak oturarak yaşayan Bababec'i, öteki Brahman Omri bu yaşamdan kurtarmak için evine alır. Onu yıkayıp temizler. Bedenine güzel kokular sürüp temiz giysiler giydirir. Bababec on beş gün bu rahatlık içinde yaşar ve eski yaşamından yüz kere daha mutlu olduğunu söyler. Bundan sonrasını Voltaire şöyle anlatır: *"Ama halk arasında itibarını kaybediyordu. Artık kadınlar gelip kendisine danışmıyorlardı. Bu yüzden Omri'yi bıraktı, halkın itibarını kazanmak için yine o çivilerin üstünde oturmaya gitti."* (14)

Alman Halk Efsanelerinden "Griseldis"

19. yüzyılda yaşayan Alman yazarlarından Gustav Schwab'ın *Alman Halk Efsaneleri* adlı kitabında anılan, halk arasındaki etkinliğini o günlere değin sürdüren efsanelerden biri, sabır, sadakat,

boyun eğme ve her türlü aşağılanmaya katlanma konularında, eski Yunan kynik örneklerini hiç aratmaz. Yazarın eleştirel değil, onaylar bir biçemle ballandıra ballandıra anlattığı *Griseldis* adlı bu "efsane", sabır ve sadakat üstüne inciler döktürür.

Bu efsanede geçen Kont Walter, yoksul bir köylünün Griseldis adındaki kızıyla evlenir. Bir yıl sonra bir kızları olur. Kont, hiç yoktan, karısının sadakat ve itaatini "denemek için" -insan yaşamı, aile, kadın, çocuk "deneme tahtasıdır!"- ona, uşaklarından birini gönderir ve "öldürülmek üzere" kızını istetir. Gustav Schwab'ın anlatımına göre Griseldis, "hiç tereddüt etmeden" ve "çocuk efendimizindir, dilediği her şeyi yapabilir" diyerek, "bir damla gözyaşı dökmeden" yavrusunu uşağa verir. Çocuğu alan Kont, öldürüldüğüne inandırmak için onu gizlice, uzak bir ülkedeki kızkardeşine gönderir.

Kont Walter, dört yıl sonra doğan erkek çocuğunu da iki yaşına geldiğinde yine öldürülmek üzere uşağıyla aldırır ve onu da kızkardeşinin yanına gönderir. Kont'un iğrenç "deneme sınavı" bunlarla bitmez. Bir "köylü kızıyla" evlendiğine pişman olduğunu, varsıl bir kadınla evleneceğini söyler. Boşanıp yeniden evlenebilmek için Roma'dan izin bile çıkartır. Griseldis'e sarayı terketmesini ve yanında hiçbir şey götürmemesini söyler. Griseldis kocasına "mutluluklar dileyerek" yalınayak köyünün yolunu tutar. Düğünün günü de ülkeye duyurulur. Kont, Griseldis'i yeniden çağırıp, sarayı düğün için güzelce temizlemesini "rica eder" Griseldis "memnuniyetle" gelip her yeri pırıl pırıl yapar. Meğer aradan geçen on üç yılda yeterince "ikna olan" Kont, bu ikinci düğünü de Griseldis için düzenlememiş mi?. Artık kocaman olan çocuklarını da çağırmış ve Griseldis'e "sürprizini" açıklayıp çocuklarını da tanıttıktan sonra şöyle demiş: *"Sana bunca yıldır çektirdiğim, fena niyetli olmamdan değil, yalnız senin sabrını denemek ve yüksek kalpliliğini, faziletini tanımak içindi."* (15)

Bu "mutlu sonl", olayın çirkinliğini örtmeye yetiyor mu? Kont Walter'e de, "yoksul köylü kızı" Griseldis'e de mutluluklar mı dileyelim? İnsanımıza izlettirilen filmlerin bugün bile hâlâ benzer anlayışta olmaları acı değil mi?

"çölde gözyaşıdır sığındığımız
dudaklarımızı kanatırcasına söylediğimiz türkü
yalnızlığımızın sararmış yeridir"

tiz bir melodi

ses ve buhur
ardımız tiz bir melodidir
esner içimizdeki sızı
bir çocuk sesini bırakır
şehir esrik bir ses sonrası
sallanır

kırılır en ince yerinden
gök en mavi...
en canalıcı...
ve çıldırtan bir şehvetle kalır.

ölü saatler de büyür
çocukların ayak sesleri duyulur
mevsim yangındır

sussam
tırnaklarım o kazının altında kalır
sebepsiz kapaklanır belleğim/siperim
dağılır
muhbiri yok gözyaşının
ardımız tiz bir melodidir

Özgür ÖZMERAL

KAYNAKLAR

(1) Aristophanes. Lysıstrata/Kadınlar Savaşı. Çev: Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu. Remzi Kitabevi 1966.
(2) Aristophanes. Eşek Arıları/ Yargıçlar. Çev: Sabahattin Eyüboğlu Remzi Kitabevi 1966.
(3) Bedia Akarsu. Ahlak Öğretileri. Remzi Kitabevi. 3.B. 1982.
(4) Orhan Hançerlioğlu. Felsefe Sözlüğü. Remzi Kitabevi. 2.B. Nisan 1973.
(5) Platon. Protagoras. Çev: Nurettin Şazi Kösemihal. MEB yayınları 2B. 1965.
(6) Orhan Hançelioğlu. Düşünce Tarihi. Remzi Kitabevi. 2.B. Mayıs 1974
(7) Epiktetos. Düşünceler ve Sohbetler. Çev: Burhan Toprak. MEB Yayınları 2.B. 1946.
(8) Mehmet Ali Ağaoğulları. Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi. V. Teori Yayınları. 1.B. Nisan 1989.
(9) Cemil Sena. Filozoflar Ansiklopedisi. Remzi Kitabevi. Şubat 1976
(10) Montaigne. Denemeler. Çev: Sabahattin Eyuboğlu. Cem Yayınevi 20.B. 1991.
(11) Platon. Phaidon. Çev: Ahmet Cevizci. Gündoğan Yayınları 1989.
(12) Platon. Gorgias. Çev: Reyhan H. Erben. MEB Yayınlan 2.B. 1967.
(13) Anatole France. Thais. Çev: Nusahi Baydar. Remzi Kitabevi. 2.B. 1993
(14)Voltaire. Hikayeler I. Çev: Fehmi Baldaş. MEB Yayınları. 2.B. 1963.
(15) Güstav Schwab. Alman Halk Efsaneleri. Çev: Nevin Selen. MEB Yyanları. 1.B. 1968.

Öykü

KAÇIŞ

Fevkiye AYGÜN

7 Mart 1998 Bir kadının güncesi

Tam on iki adım. Mutfakla odamın arası; Biribirinden ayrı iki dünya arası on iki adım.

Pencereden dışarıya bakıyorum- Ankara'nın yeni oluşmuş mahallelerinden birinde, betondan bir ormanın kıyısında sekiz katlı apartmanın yedinci kat penceresinden- geniş bir alana yayılmış yoksul gecekondular, daha karların erimediği uzak tepeler... Aşağıda yoğun bir trafiğin aktığı anayol... Anayola paralel tren yolundan arada bir beyaz pencereli mavi vagonlar geçiyor. Büyük kentin uğultusu içinde, duyarsız, bencil bir kalabalığın varlığı insana mutsuzluk ve hüzün veriyor. Çevredeki beton yığınlarından başka bir de, uçuşan kağıtlar, çöpler, plastik torbalar, boş bira kutuları... Mutfakta beni bekleyen-artık bıktığım- bir sürü sıkıcı, yorucu işler: Yıkanacak bulaşıklar, pişirilecek yemekler, temizlenecek yüzeyler. Kırk yıl oldu. Kırk yıllık evliyim. Liseyi bitirdiğim yıl evlendim, Nasıl dayanmışım? Yıka, sil, temizle, pişir -Peki olur olur- daha ay bitmeden para bitti bile -borcumuz ne kadar oldu- ay başında alırım- olsun canım gelecek ay alırız, ayrı odalar ne demek yoksa...

Yorgunluk, bıkkınlık.

Yaşam geçiyor, bir şans daha olmalıydı, ikinci bir yaşam şansı...

O sevgili ozanın dizeleri aklıma geliyor.

"Ben beni bir daha ele geçirsem"

"Ben bu haneye bir daha girsem"

Sahi kırk yıl nasıl dayanmışım ben? On yedi yaşında aşık oluyorsun ölünceye kadar seveceğine garanti veriyorsun. Hep aşk dediler aptallık diyen çıkmadı.

Kendime kitaplardan, şiirlerden bir sığınak kurdum. Hep ikiye bölündüm. Yalnızken başka insan oldum, diğer insanlarla birlikteyken başka... Borges'in kitabı masada beni beklerken, benim de aklım ondayken ocağa yapışmış yağları temizlerim, canım şiir okumak isterken tavayla, tencereyle uğraşırım. Bir başkaldırı kabarıp taşıyor, düşüncelerimi, davranışlarımı kaplıyor. Biliyorum en aklı başında, en halden anlayan kimse bile benden yana olmaz. Olmasın. Kim ne dese desin. Kaçacağım. Yaşamımın geri kalan yıllarını yalnız geçireceğim. Ruhum hapiste; üzeri sanki kirle kaplı, kişiliğimin güzel yanları içerde kalmış, ben dış etkenlerle giderek huy değiştiriyorum, kaşlar çatık, sinirli, çekilmez biri olup çıkıyorum.

Ülkemde olup bitenler, yazılanlar, söylenenler, haksızlıklar, yalanlar... Mutfakla dışarısı karşılıklı iki duvar, arada ben, giderek yaklaşıyorlar, ezilip yok olmadan kaçmam gerekiyor.

25 Mart 1998

Çok değil kısa bir süre önce karar verdim; bu kararımı dün akşam eşime ve çocuklarıma söyledim. Oğullarımı sabahtan telefonla arayıp akşam yemeğine davet ettim. "Sizinle önemli bir konuşma yapacağım, yalnız gelin." dedim. Geldiler. Yemekten sonra çaylarımızı içerken sakin sakin anlattım onlara. Uzak bir yerlere gidip birkaç ay yalnız yaşamak istediğimi; bu işin bencillikle, sevgisizlikle ilgisi olmadığını, kendimi çok iyi tanıdığımı, böyle bir değişikliğe gereksinmem olduğunu içtenlikle anlattım.

Şaşkın şaşkın bana bakıyorlardı. Eşim her zaman olduğu gibi küçümseyen bir edayla, "*Nereye gidersin? ne yaparsın?*" diye sordu. Büyük oğlum biraz kızgın: "*Anne sen ne demek istiyorsun?*" diye söylenerek masadan bir sigara alıp yaktı. Ben yatın verdim "*Her şeyi anlattım ya.*" Küçük oğlum sinirli sinirli atıldı: "*Bizi hiç düşünmüyorsun, delilik bu.*" Ben de sinirlenmiştim, "*Bakın çocuklar! Ayrı evleriniz, karılarınız, çocuklarınız var. Beni kendi halime bırakın. Babanıza gelince o kendini idare eder sanırım. Bu olayı bu kadar büyütmenize gerek yok.*" dedim. Sonra "*Kimseden para mara istediğim yok. Biliyorsunuz babamdan kalan o az gelir bana yeter.*" diye ekledim.

Kalkıp evlerine giderlerken de sarılıp öptüm onları, sesimin titremesine engel olmaya çalışarak, "*Sizleri habersiz bırakmam*" diye söylendim. Aradan saatler geçtikten sonra yatağıma uzanmış düşünüyordum: Ne güzel şeymiş düşüncelerini, isteklerini açıkça söylemek, ben böyle karar verdim diyebilmek...

30 Mart 1998

Biraz sonra akşam olacak. Akdeniz'le Ege'nin birbirine karıştığı, sarmaş-dolaş olduğu yerdeyim. Çam ormanlarıyla kaplı kayalık tepelerle, pırıl pırıl bir koy arasındaki düzlükte, zeytin ağaçlarıyla çevrelenmiş küçük bir köy burası... İki gündür buradayım. Kaldığım pansiyonda pek müşteri yok; iki çocuklu bir Alman ailesiyle, emekli bir subayla eşi... Yazlıklara daha insanlar doluşmamış. Yağmurları, ilk açan papatyaları, kışın aç kalmış zayıf kedileri çok severim.

8 Nisan 1998

Şans yüzüme güldü; ev buldum. İstanbullu bir aile kiralamış ama bazı olaylar nedeniyle gelemiyeceklermiş.

Evi tuttum. İki çanta, üç karton kutudan ibaret eşyamı alıp eve geçtim; ev zaten pansiyonun yanında. Bahçe içinde, küçük bir ev. Sahibi iki yıl önce askerden gelmiş, daha evlenememiş... Burada adet askerden dönen genç önce bir ev yapıp hazırlar sonra evlenir.

Evin önünde bir sundurma var, içeride masa, iskemle, yatak, dolap gibi bir takım eşyalar var. En güzeli damda güneş enerjisiyle ısınan bir su deposu...

Oh! Dünya varmış. Neydi o çabalama, sıkıntı? Benim için şimdi neler söyleniyor... **"Gerek aleyhime gerek lehime bana söylenmedik sözler mi kaldı."** Elli sekiz yaşındaki bir kadın, evini, ailesini bırakıp, gidiyor. Hayır hayır arkada bıraktıklarımı düşünmeyeceğim.

10 Nisan 1998

Akşam odamdayım. Şimdi gerçek bir odam var; yalnız da sayılmam, bu sabah dut ağacının altında kahvaltı ederken baktım bir kedi, beni seyrediyor; biraz peynir, biraz tereyağlı ekmek verdim hemen yedi. Çok açmış zavallı. Artık mır mır mır peşimde...

11 Nisan 1998

Bu sabah erkenden işe başladım. Önce kedime isim koydum: Samur. Sebze ve çiçek ekeceğim yerleri hazırladım. Komşulardan aldığım sebze ve çiçek fidelerini ektim. Suladım. Eve yakın bir yerde inşaat artığı çakıllar gördüm, kova kova taşıyıp, çeşmenin çevresine döküp düzelttim, çakılların yan tarafına naneler ektim. Bu ben miyim? Demek düşler gerçekleşebilirmiş... Gecelerimi okumaya ayırdım ama bu gece erken yatacağım. Çok yorgunum.

27 Nisan 1998

Ev yoldan biraz yüksekte, sundurmaya altı basamakla çıkılıyor. Daracık yolun öte yanı büyük bir bahçe. Arkada koca koca okaliptüsler, zeytin, nar, ve dut ağaçları. Arada Japon gülleri, zakkumlar, firavun incirleri. Asmalar ağaçlara sarılıp, gelişiyor. Akşam olunca tavuklar ağaçarı çıkıyorlar, geceyi ağaç dalları arasında geçiriyorlar.

Sabahları uyanınca hemen çay suyunu ocağa koyup, sundurmaya çıkıyorum. Zayıf, çelimsiz eşeğinin üstünde yaşlı şişman bir adam geçer. Her geçişinde selam verir. İçimden: "Bu hayvana böyle eziyet ettikçe benden selam melam bekleme." derim. Benim selam vermeyişimi umursamaz bile... Komşum Emine hanım ise ineğini o kadar sever ki boynuna bağladığı ipi çekmeye kıyamaz. Emine hanım yorgun görünüşlü, çekingen bir kadın; akşamları evlerinin önünde oturup, iri iri konuşan, gelen geçenle yarenlik eden deli-dolu bir kocası var. Bir de sabah akşam genç, güzel bir kadın geçer. Uzun etekler, renk renk tişörtler giyer, başına boncuk oyalı yazmalar bağlar, çok canlı bir yürüyüşle geçer gider. Köyün karşı kıyısındaki otelde çalışıyormuş. Kısa bir süre sonra ahpap olduk. Adı Şükran. Evini merak ediyorum; sanıyorum tertemiz bir ev beyaz dantel örtülerle, çiçeklerle süslü bir ev... Bir kadın Şükran gibi genç ve güzelse, ruhundaki özgürlüğü yansıtan davranışlarda bulunuyorsa, onun için neler söylenir... Hele böyle küçük bir yerde...

Köydeki kadınların birçoğu, her gün belleri iki kat, ter içinde, sırtlarında çalı-çırpı, ot taşıyorlar evlerine; yorgun, bıkkın mahzun kadınlar... Hiçbir sevindirici, mutlu edici olay yok yaşamlarında, güçlerini, günlerini ağır işlerde harcayıp gidiyorlar. Şükran gibi sıradışı biri çıkınca da olmadık dedikodular yapılır. Kadınlar onun gibi olamadıkları için, erkekler de onun güçlü ve kişilikli olmasını çekemediklerinden... Yakın geçmişimde ben de günlerimi istemediğim bir biçimde geçirirdim. Ama her şeye arkamı dönüp buralara gelmeme kim hak verir?

14 Mayıs 1998

Her yan çiçeklerle donandı. Papatyalar, gelincikler, mor sümbüller, güller... Rüya gibi bir bahar, deniz mavi ipekten bir çarşaf. Emine hanımdan süt, yoğurt, tereyağı, peynir alıyorum. OLdum olası doktorların sözlerini dinlememek gibi kötü bir huyum var. Rejim sözcüğünü hiç sevmem. Tereyağı, sigara, çay en sevdiğim şeyler. Vazgeçemiyorum. Bu kadar güzellik ve mutluluk içinde bana bir şey dokunmaz sanıyorum.

Geldim geleli birkaç kere aradım çocukları; her-

kes iyiymiş. Köyün bakkalı eve çok yakın. Onun telefon numarasını verdim gerekirse arayın dedim.

22 Mayıs 1998

Bazı istenmeyen konuklar gibi bir takım düşünceler uzak bir yerlerden usul usul geliyorlar, çevremi sarıyorlar, duygusallığımla bağdaşmayan bir bencillik içindeymişim gibi hissediyorum. Bu çok sevdiğim, mutlu olduğum yerden başka bir yer var; asıl işim orada, yerim orası benim diye bir düşünce kafamı kurcalıyor. Beni üzen bu düşüncelerden kurtulmak için çabalıyorum? Emine hanımın ineğinin boynundaki ip gibi benim de boynumda bir ip var, birileri çekip duruyor.

28 Mayıs 1998

Yaşamım boyunca hep böyle oldu; önemli bir olaydan önce tedirginlik duyarım; sanki bir şeyler bekler gibi bir sıkıntıyı yaşarım. Yine öyle oldu. Nedenini anlamadığım bir neşesizlikle başlamıştı gün. Dut ağacının gölgesinde, Samur'la birlikte kahvaltı ederken bakkalın oğlu geldi, bana telefon varmış. Hemen kalktım, bakkala koştum. Arayan büyük oğlumdu, telaşlı ve üzgündü: "*Anne, babam kalp krizi geçirdi hastanede şimdi. Yoğun bakımda, hemen gelmelisin.*" diyordu. İlk işim Emine hanıma gitmek oldu, durumu anlattım, bahçemi susuz bırakmamasını rica ettim. Mahzun bir gülüşle: "*Geri gelecek misiniz?*' diye sordu. "*Şu an bilemiyorum.*" diye yanıtladım. "*Ama buraları, sizleri çok sevdim.*" diye ekledim. Bakkalın oğluyla ev sahibine haber saldım. Biraz sonra ev sahibim geldi. Ona da durumu anlattım. O gittikten sonra toplanmaya başladım. Samur'u bırakamazdım, karton bir kutuya delikler açtım, kediyi yerleştirerek kutuyu bantladım. Ayrılamazdım ondan. Baktım Emine hanımla kocası geliyor, bana yardıma geliyorlar. Hazır olduğumu görünce kocası çantaları alıp önden yürüdü, biz de kutuları alıp evden ayrıldık. Bakkal, dükkanın önünde duruyordu; "*Komşum hayırlı yolculuklar.*" dedi ve bir kova suyu ardımdan savurdu. Gülüştük. Otobüs yakında bir yerdeydi; arkada olsa da yine iyi bir yer bulabilmiştim. Emine hanıma sarılıp öptüm, kocası otobüse çıkmama yardım etti. Biraz sonra yola koyulduğumuzda Emine hanım o mahzun gülüşüyle el sallıyordu bana.

Büyü bozulmuştu. O güzellikleri geride bırakmıştım; nice güzellikleri bıraktığım gibi... Ama benim asıl işim orada... Uzun yol boyunca gözlerimin yaşı kurumadı. Güçlü olmalıyım diye düşünüyordum.

Gözlerim kapalı yürürken bir duvara toslamışım gibi bir sarsıntı geçiriyordum.

Böyle olmamalıydı...

DOKUNAN

Yüreğinin pınarıysa
Bizi alıp götüren

Şimdi sözlerinde
Savrulup dağılıyor
Düş yapraklarım

Bilirim
Gönlünün aynası değil
Bu sözlerin
Yine de çöl yanığı yüzüm
Sen kavgam olan sözlerimsin
Pınarımıza değen
Büyülenir

Gönlünü
Usul usul sür yüzüme
Sürdükçe tutuşsun sözlerin
Düşlerden yaprak yaprak
Toplansın türkülerim

Mustafa GÖKSOY

Mustafa GÖKSOY
DİRENÇ YAPRAKLARI
Şiir
İnsancıl Yayınları

"TARİF ETME-DEVRAN BABA"*

Ali TAŞ

"Göç zamanı geldi çattı dengi denkledik
Elin dengi hiç denk olmaz vallah denksize
Her mevsimde bir göç bozduk geri yükledik
Elin yükü hiç yük olmaz vallah yüksüze" (s.120)

Mustafa Şahin Yılmaztürk... Nam-ı diğer Devran Baba. Devrani diye de anılmakta. At kuyruğundan tel takıp **"tokaç"** adını verdiği sazıyla, o günlerden bu yana âşıklık geleneğinin içinde. Dört yaşında başladığı saz sanatında, **dokuz** telli bağlamadan çöğüre ne varsa çalmakta. 1960'lı yıllarda Adana Radyosu kadrosunda, yurt çapında ünlenen **"Çukurovadan Sesler"** topluluğunda görev almış. Adana Radyosu'nun TRT Çukurova Radyosu olarak Mersin'e taşındığı 1964 yılı sonrası da, uzun süre radyoda programlar yapmış. Toplum duygularını yansıtan şiirler yazar, türküler yakar; çalar, söyler. Türküler birçok sanatçılar tarafından seslendirilir. Halkın gözü, kulağıdır. Dünyası insanıdır. **Yaramızda çengel çengel yaralar / Şindik ağla benim bacım sen ağla"** dizeleriyle 'yüreklerde kahır uçurumları' açar...

"Uçmuş bizim köyün serçe kuşları
Yıkılmış dökülmüş kesme taşları
Devran Baba deyi yok kardaşları
Şindik ağla benim bacım sen ağla" (s. 80)

"Garibin, yetimin, sefilin, dulun, şehit anasının, sakat her kulun, içi kan ağlayanların, hayata tek ayak alışanların, sakat sakat çalışanların, mağdur kardeşinin, kör bacısının hakkını yiyenlere" yanıt veren Devran Baba; **"Zıkkımı Yesin"** (s. 38) isimli şiirini 'yanlı dizeleriyle' noktalar:

"Devran Baba lafım yiyene derim
Aç ölen mezarı yok Allah kerim
Bütün dünyadaki emeklilerin
Hakkını yiyenler zıkkımı yesin" (s. 38)

Dizelerini **"emeklilerle"** evrenselleştiren ozan; **"Beş kişi üç öğün iki ekmekle / Nasıl doyak ..."** (s. 35) seslenişiyle bireyselliği toplumsal anlamda genelleştirirken; güncel eleştiri fotoğraflarını da yerleştirmekten geri durmaz:

"Millet nefret etti yaptınız zamdan
Kimi kendin attı en yüksek damdan ..." (s. 35)

"Üzerinde duran bütün canlıya / Selam söyle dünya üç bin yılında / Renk ırk fistan pantol kara donluya / Selam söyle..." (s. 15) diyerek 'evrensel seslenişini' sürdüren Devran Baba; **"Ramazanda çorba ile taşarız / Bayramlarda ayak yalın koşarız / Aç susuz çırçıplak kaldık yaşarız / Şimdiye dek nasıl ölmedik hayret"** (s. 41) dizelerindeki duyarlılıkla toplumsal göndermesini sürdürürken de; çağdaş bir yurtsever olmaktan yana tutar kendini:

"Tüm bağlar bostanlar hep talan oldu
Kimler söz verdiyse hep yalan oldu
Kimi çöreklendi boz yılan oldu
Bak yüce halkının dölüne Atam" (s. 26)

"Pançа, gayri, dakka, parayın, çont, olim, aha, naçar, dola, döl, beleş, bezerdi, özek, çara, biçare, tepik, çırçıplak, yetirmek, dengini, gurk, bohça, eğleşir, neci, irfan, lal, tıkılmış, diziktir, çiziktir, beziktir, özüktü, rahvan, ürya, tokaç, renk, kalım, port, didesinden, husus, zikreyleyen, dürecem, gaflet, şindik, perk, mevta, kemse, deremedim, dergah, çıpıl, velhasıl, telef, üryan, devran, kainat, sıtır, aciz, sine, himmet, çıngılı, kadası, evvel, azcık, tırsar, depreşti, arş, figan, cıvıldaşman, behey, yuna, kağnı, çöh, gark, sebil, mesken, merhem, mansur, irşad, urum, tavsır, belendiğim, teberiğim, avaz, aşina, kakınç, sıtrolurduk, yal, yetirmiş, sersefil, perişan, kişlenmiş, cırnak, şehir, katık, yamak, firkatım, bor, turnduk, dertlen, gaz'teler, vurma'n, bağ'rıyor, oy'nuna, n'oldu, ocağ'ıma, n'olur, cer'yanına, ehl'i tünemiş, belleme; şems şemalin, beşik kertmesi, zuhur etti, uğrun uğrun, zarlı bülbül, figanu zar, çor çocuk, atlas libas, süğüm süğüm, cl dedi, kisbü karı, cümle mahlukata, huzur-i mahşer, cennet-i ala; del'ettin irfan" örneği, bir bölümü düşme ve eklemelerle 'gramatik erozyona' uğrayan, halk diline özgü bir kaynağı bulunan yerel ve otantik sözcükler, şiir diliyle uyum sergileyerek, Devrani'nin dizelerinde belirgin bir yer tutar.

"Bilen demez diyen bilmez Devran'ım" (s.8), **"Özünden öz verip öze uymadın"** (s. 18), **"Dertlen derde dert ulamış"** (s. 31), **"Sinem çizik çizik çiziktir benim", "Gözüm göre göre dil bile bile / Ruhum bedenimden beziktir benim", "Gönlüm üzük üzük üzüktür benim"** (s. 53), **"Milyar sene yattım kaldım kalktım üryadan", "Burgaçlandım döndüm durdum duraldım geldim"** (s. 54), **"Cıvıldaşman cıvıl cıvıl dinleyin"** (s. 72), **"Yüreğimi sızım sızım sızlattın"** (s. 108) ve **"Deste deste harman harman yığın yığın yığıldı"** (s. 111) örneği dizelerde görüleceği gibi; 'uyak zenginliğinden' yararlanan Devran Baba, 'seslerle oynamasını' aliterasyona dayar.

"Adresini sorarsanız yazılı alt sırada
Doğum yeri kainattır memleketiyse dünya
Doğum yeri kainattır bir köyü var Türkiye

Doğum yeri kainattır çadır yeri Adana" (s. 21)

Aliterasyona özgü ses oyunlarının Devran Baba mahlasının geçtiği dizelerde yer tuttuğu görülürken; düşünsel/felsefi/soyut izlek süreklilik kazanmanın yanında 'kinayelere de' gönderme yapar.

"Devran Baba devranını şaşırdı" (s. 61)

"Şu Devran Baba'nın dursun devranı" (s. 62)

"Devran Baba döner tersine döner" (s. 83)

"Devran Baba terse döner devranda" (s. 95)

"Devran Baba devran içinde devran" (s. 98)

"Devran Baba devran döner çark eyler" (s. 109)

"Devran Baba'm devran döner durmuyor" (s.119)

"Devran Baba devran döner devranda" (s.123)

"Dertlerin babası oldun sen Devran / Alemde tersini döndür sen devran" (s. 44)

"Zamanın zamansız dönersin devran / Bir atlı-karınca binersin Devran" (s. 51)

"Devran Baba'm arşa çıktı figanım / Çarkları kırıldı dönmez devranım" (s. 123)

"Ser senden ferman senden / Dert senden derman senden / Kaç milyar yıl dönersin / Bu çarkı devran senden" (s. 23) diyen Devran Baba'nın; **"Devran Baba eyvahında / Döner hakkın semahında"** (s. 65) dizelerinden anlaşıldığı gibi, 'evrene koşut bir dönmeye' doğayla bütünleşen yapısallığa, derin bir duyarlılıkla katıldığı görülür. **"Devran, dönmek ve ters"** sözcüklerinin, 'ozan içselliği ve aykırı tinsellik' sarmalıyla düğüm attığı anlam derinliği, önemli bir poetik içerik olarakta konumunu vurgularken; âşıklık geleneğinin toplumcuçizgisi daha da netleşir. Önemli bir diğer unsur olup, doğayla birlikte algılanan **"zamana"** tanık olma yanında 'karşı ve aykırı duruş', yer yer mistikleşerek varlığını korur. Aydın ve hümanist bir edimle halkın göcü, kulağı olma işlevini geleneksel bir biçimde sürdüren Devran Baba, halk şiirinin 'asi çocuğu' olarak toplumu ve o toplumun insanını işaret eder. 'Dünya vatandaşı' bilinciyle seslenir:

"Üzerinde duran bütün canlıya
Selam söyle dünya üç bin yılında
Renk ırk fistan kara donluya
Selam söyle..." (s. 15)

"Mal sahibi, mülk sahibi; hani bunun ilk sahibi" gibi mistisizm yüklü halk deyişini anımsatan bir dize: **"Hani dünya senin eski sahibin"** (s. 50). Devran Baba, âşıklığının özündeki tasavvufi eğilimi bu tür dizelerle ortaya koyar. Örneğin: **"Ben kendi kendimi kaybettim dostlar", "Kendi kendisiyle açmış arayı"** (s.21), **"Dünyada yüzünü güldürmeyenin / ... / Kendini kendine bildirmeyenin / ..."** (s. 25), **"Ben sözümle sözüm diliyle küstü"** (s. 27), **"Vücudunda şehir içinde şehir"** (s. 73), **"Benden seni gördüğümü"** (s. 103), **"Ruh bedenden ara ara / Yar aşkına çıkar gider"** (s. 106), **"Aslım zuhur etti kendi yerine"** (s. 119), **"Zaten ruh bedenden olmuş davacı"** (s. 94), **"Bedenim ruhuma gurbet el olmuş"** (s. 7), **"Ömrüm bana yük gelmeye başladı"** (s. 8), **"Zaman tünelinden geldim gurbete"** (s. 9), **"Beden mahpushane ruhen mahkumum"** (s. 9), **"Etim konuşmuyor küsmüş derimle"** (s. 20) gibi felsefi/mistik içerikli olup, soyut/somut imgesellikler oluşturan dizeler de, özgünlüğü yanında, hayli düşündürücü bulunur.

"Okunmuyor gizli yazı alında
Bu ne muhteşem sır arı balında
Işık kümesinde Saman Yolu'nda
Sürgündeyim dünya denen bir yerde" (s.9)

"Şu koca uzayda bir avuç kumun" (s.9), **"Kayboldum uzayın derinliğinde / Uzaklaşıp gittim bin ışık yılı."** (s. 29) dizeleriyle sonsuzluğu duyumsayan Devran Baba; **"Hak yolundan size haber getirdim / Gelin hele dostlar bir can olalım"** (s. 109) gibi çoğulcu söylemde, mistik bir eğilimle tinselliğini bütünleştirir. Onun naifsi duyarlılığının yoğunlaştığı **"Canı cana katıp devran sürelim"** (s. 109) deyişinde bile bu mistik / çoğulcu eğilim gözlenir. **"İnsan hak nurundan yapı"** (s. 141), **"İnsanı seyret kainat"** (s. 98) **ve "Kendi kendini bil ol hacı"** (s. 79) gibi dizelerde, insan ve inanç arasındaki çizgi biraz daha netleşir.

"Yaradanım sana sığındım
Kimsem yok sahibim sensin Allahım
Bir ricam var bir hususa değindim
Zalimler tahtından insin Allahım

Afrika'ya gaz mı döktün yanıyor
Kutuplara buz mu attın donuyor
Devran Baba her an seni anıyor
Sen benim içimde bensin Allahım" (s. 76)

"Nuh'un tufanında gemimiz oldu / Hayyam sofrasında demimiz oldu" (s. 15) diyen ozan; **"Kabe senin kendi evin"** (s. 57) vurgulamasını yaparken, **"Çarmıhlara İsa gibi ger beni"** (s. 100) tezatını da hoşgörünün sınırlarına dayar. **"Kurban olsun Devran başka pirin yok"** (s. 124) dizesiyle ise, mistik çizginin etki alanını belirler. **"Veysel Karani, Eshabı Kehf, Mevlana, Muhammet Ali, Halil İbrahim, Boz atlı Hızır, Nesimi, Yunus, Pir Sultan, Kaygusuz Abdal, Derdiment Dertli, Neyzen Tevfik, Kızıl Deli, Hallacı Mansur, Ali Ekber Çiçek ve Arif Sağ"** gibi isimleri andıktan sonra, piri *"Hacı Bektaş"*a sözü getirir:

"Secde edipte süpür sil
Kabeden hiç kopma gönül
Sana senden yakındır bil
Başka yere tapma gönül

Bu yol Muhammet Ali'nin
Yunus'un Kızıl Deli'nin

GREK ŞİİR
Paulus Silentiarius (M.S. 575)

ÖLÜME YARGILI

Ağız ağıza birleşmiş
Onun çıplak göğüsleri
Kıvrılmış parmak uçlarımda
Benim çılgınlığım sıyrılıp geçiyor
Boğazının gümüş parlaklığında

Ve sonra:
Hiç birleşmiyoruz bir daha

O yatağını esirgiyor benden
Bedeninin yarısını Aşka
Yarısını sağgörüye vermiş
Ben ölüyorum
Aşkla sağgörü arasında

Türkçesi
Anıl Meriçelli

Hacı Bektaşi Veli'nin
Yolundan hiç sapma gönül" (s. 78)

"Daha anlattığım kulak devede" (S. 58), dizesiyle 'argo', **"Bir avuç toprakta gözün doyurur"** (s. 63) ve **"... Ocağ'ma incirler dikti"** (s. 106) dizeleriyle 'deyimsel örnekler' sergileyen âşık; **"Saçının her teli bir darağacı / Birine de beni as öldür güzel"** (s. 24) dizelerinde, halk şiirine özgü açık çizgide somut imgesellikler ortaya koyarken; **"İnce bir mum dolunayı / Anası emiyor tayı / Hamsi kapmış balinayı /..// Deryalar damlaya dolmuş / Karıncaya fil yem olmuş / Serçeler kartalı yolmuş /..."** (s. 75) ve **"Karınca aslanı yatırmış derken"** (s. 139) gibi dizelerde ise, **"Manda yuva yapmış söğüt dalına"** türküsündeki ezgisel çağrışımı da yapan humour örnekleri verip; **"Devran Baba çıngılıdır çıngılı / Hayat arabasının kırık dingili"** (s. 105) dizesiyle, bu tavrını, somut benzetmelerden oluşan imgeselliğe dönüştürür.

"Tarif Etme"nin en önemli özelliklerinden birinin 'zengin uyaklarla' örülü dizeler olduğunu vurgulamıştık... 'Farklı ve eklemeli uyaklar' kullanan Devran Baba; çeşitli hece vezni kalıplarını sergilerken; 'cinas ve redifleri de' ustaca şiirine yerleştirir.

Sanatına bu denli hakim bir ozan, halk şiirindeki yozlaşmaya da ses verir: **"Özünü bilmeyenlerin / Gönül aynasının tozunu silmeyenlerin"** âşıklığa soyunduğundan yakınan Devrani; **"Azıcık saz çalmakla âşık olunamayacağını / Yirminci asırda Veysel'di âşık"** vurgulamasıyla netleştirir. **"Âşık aşık olmaz hal olmayınca / Boş kovan atılır hal olmayınca / Yaradana ayna kul olmayınca / Bu nasıl âşıklık tövbe estağfurullah"** (s. 56)

"Devran Baba döner bire
Gönüllere gire gire
Her gün üstüne bin kere
Varmayın o bir gariptir"

*(Tarif Etme / Devran Baba / Kum Yayınları / Mayıs 2001 / 157 sayfa)

Öykü

SONSUZ KLARİNETLİ GÜNLER

Uğur CAN

"Merhaba yeni gün!" Yine aşık olmuştum tabii ki. Saf bir cumartesi ışıldıyordu dışarda. Hemen komik ve çevik paltomu kapıp kapıya uzandım. "Tıp" Açıldı ve saçıldı, sakince koştum dışarı, özgürlüğe, aşka ve ona, canımın içi yeni aşkıma. O her yerdeydi. Üflemeli müzik aletleri gibi kulaklarda, yüksek çözünürlüklü ama bulanık resimler gibi akıllardaydı. Kırmızı dudaklarını özlemle düşündüm. Buruk bir gülümsemenin yüzüme yerleşmesine izin verdim. Hey güzel aşk! Sen ne biçim şeysin! Benim canım sevgilim, aşkım, hayatımın anlamı kot pantolonlar, kadife pantolonlar giyer, kızarır ve gülümserdi. Dalga geçercesine utanarak gülerdi. Gezegenler yerlerdeydi yine, ışıl ışıl ve şaşılacak kadar küçük. Aynı yukarda gördüklerimiz gibi. Selamlaştık ve koyu bir sohbete daldık. "Sabıkalı bir yıldız olmasaydım sen görürdün gününü!" dedi biri. Şaşırmakla kalmayıp hapşırdım da. O sırada ordan geçen bir E harfi dönerek utanmam gerektiğini hatırlattı. Ben "bok" diye düşündüm... Dil çıkarttım ona, çünkü yine aşıktım ve sarmaşık bir düzene sarılmıştım. Düzenin sorgulanması gerektiğini hatırlayıp rahatladım. Zaten hiç anlam vermezdim bu dibi delik hayata. Ama bugün başkaydı. Çünkü aşk ve meşk devredeydi, hormonlar sabırsızca, içtenlikle, ilkelce ve zevkle birbirleriyle karışıyor, her yere damlıyorlardı. Sakindim ama zıp zıp zıplıyordum da. Bir müzik aleti çalmayalı ne kadar olmuştu? Bir anda aklıma gelmedi cevap ve hemen bir müzikçi dükkânına daldım. Kapıdan girer girmez adam şöyle dedi: "Sende aşık bir adamın gözleri var evlat." Yaşına saygımdan ses etmedim. "Ver bir orta boy klarinert, haydi amca, uzun uzun çalabilmek de vardır belki kaderde!" demekle yetindim. Aslında düşüncelerim hararetle sekize katlanıyordu her saniye ama ben onları dizginlemesini öğrenmiştim. "Keşke öğrenmeseydim" Parayı adama doğru fırlatıp kaçtım. Arkadan bağırdım. "Üstü kalsın!" Gülümsüyordum ve kızıyordum da biraz kendime. "Aşık ve maşuk" Aşk çiçeğimi bulmak için bakındım, klarinert cebimdeydi. Cebimden çıkarıp oynak bir şeyler çaldım. "Bu işi çabuk kavrıyorsun evlat, hiç fena değil" Kafamın içinde konuşan dükkândaki amcaydı. "Unutma önce çatal tutmasını öğrenmelisin, sonra yemek yemeye başlarsın." Nota öğrenmemi öğütlercesine kafamda yankılanan bu içi bozuk cümleye bir üzüldüm bin sevindim. Her şeyin yeni başlıyor olması düşüncesi komik ve sıradan, bir o kadar da sıradışı ve zevkliydi. Davullar çınlıyordu her yerde "Çın tıs çın çın ta ta tımm" Yolda yürürken ritme kaptırdım kendimi. Cebimden klarineti çıkararak öttürmeye başladım: "Viiuuuvvvff rürrürüü." Ne güzel kaptırmıştım kendimi! Öyle kaptırmışım ki kendime geldiğimde saçmalıyor olduğumu farkettim. Aletten abuk sabuk ve kesik kesik sesler çıkıyordu. Etrafımdaki insanlar kötü kötü ve biraz da acıyarak bakıyorlardı bana. "Umrumda değil" diye düşündüm. Yine aşıktım ve korkusuz bir böcek gibi intihar ediyordum yine. Maddeci çalışmayı adet edinmiş kafam ölüp ölemeyeceğimi düşünüyordu şimdi. İçtenlikle kıkırdadım. Kırmızı yanaklarımı hayal ettim. Gözlüklerim bile sinirimi bozmayacak şekilde davranıyorlardı. Kalbimin baharını, biricik sevgilim, benim platonik aşkımı düşünüyordum. Gözlerini düşünüyordum. Utangaç ve kahverengi. Islak dudaklarını düşünüyordum. Gözlerim kapanmıştı. Yürümeyi sürdürüyordum. Birden çok aptal bir durum oldu. Bir şeye tosladım. Hem de çok sert çarptım. Kafamı vurmuştum. Saf siyaha koyu yeşil tonlar karışmaya başladı. Gözlerimi açtığımda benim canım, bir tanem karşımdaydı. Serap görmüyordum, oydu gerçekten. "İyi misin?" diyordu endişeyle bükülmüş dudakları. Ah ne kadar mutluydum. Aşk dedikleri bu olsa gerekti. Kendimi zorlayarak doğruldum. Cebimden klarineti çıkararak öttürmeye başladım. "Rüüüüğğğrüüürürü" Ağır bir caz parçası kopup çıkıvermişti aletten ses olarak. Şarkı bittiğinde şaşkındım, kafamın hayli şişik olduğunu hissettim. Fazladan bir parça eklemişlerdi sanki alnımın sol üstüne bir yerlere. O hayret verici şarkıyı nasıl çaldığımı da bilemiyordum. Birden bir şey oldu, aşkım, ruhumun bir tanesi, gökyüzündeki yıldızlardan daha parlak sevgilim bana sarıldı, sonra dudağıma küçük bir öpücük kondurdu. Rüyada gibiydim. Zaten uyandım hemen sonra.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

10 Aralık Salı

Kış geldi.

Gece... soğuk... Bugün bir arkadaş, kış mevsimiyle ilgili düşüncemi sordu. *"Kışı severim"* dedim.

Yağmur... tipi... rüzgar... soğuk sevdiğim doğa olaylarıdır. Bu öbür mevsimleri sevmediğim anlamına gelmiyor tabii...

Kimileri, sıcak odanda, *"Kışı sevmek kolay"* diyebilir. Bunu kabul etmem. Ben, çok uygunsuz koşullarda bile kış mevsimini sevdim. Şimdi oturduğum evde de durumun kışa uygun olduğunu sanmayın.

Uygunsuz koşullarda bile kış mevsimini seviyorum.

Bu soğuk günlerde Montaigne'nin *Denemelerini* yeniden, bu kez üstünde çalışarak okuyorum.

Montaigne, yüzyılımızın ilersinde bir düşünür. Birçok insan Montaigne'nin çok gerisinde... Birçok insan bugün bile milliyetçiliği yüceltirken Montaigne "bütün insanları hemşerim sayıyorum" diyebilen, dünya yurttaşlığını yücelten bir düşünür. *"Tabiat bizi özgür ve bağımsız yaratmış, bizse tutup kendimizi çemberler içine hapsediyoruz"* diyor. Bir insanın bu noktaya gelebilmesi, birikiminin gücüyle çemberleri kırabilmesi son derece zor.

Ne yabansı bir iş. Bakıyorum, kişioğlu kendini çemberin içine hapsetmiş, o çembere özgürlük diye seni de çağırıyor. Kim bunlar... Kim olacak, işte Taha Akyol, işte Birikimciler. Girdikleri, kendilerini hapsettikleri çemberi özgürlük sanıyorlar.

Çemberlerinde oturup dursalar ya, ille bizi de hapsedecekler. Ne yabansı bir durum değil mi.

11 Aralık Çarşamba

Merhaba sevgideğer yol arkadaşlarım, sabaha karşı birdenbire, biri dürtmüş gibi uyandım. Uyku semesi, *"Ne var, n'oluyor"* dedim. Tabii hiç kimse yok. Anladım, kendimi uykuda bile dürtmüşüm.

Saat baktım, 05.00... İyice soğumuş ev. Kalktım, ısıtanı yaktım. Sonra giyindim, düştüm yollara.

Ben, hep böyle dürterim kendimi. Kendiyle didişen bir karakterim ben. Övüyor muyum kendimi. Yok. Tam tersi. Kendiyle hiç didişmeyen, kendini hep haklı bulan, kendiyle hep uyuşan, terazisi hep dengede duran biri olmak isterdim. Sözgelimi Nazlı Ilıcak gibi. Bir zamanların özgürlük düşmanıydı. Komünist avcısıydı. Şimdi özgürlükçü oldu. Bir zamanların solcusu, şimdilerin liberali Mehmet Barlas ya da... Çabucak, nasıl da uyuşuyorlar kendileriyle...

Ya ben... zavallı ben, durmadan didişip duruyorum kendimle. İşte bu didişmelerim sonunda zeki biri olmadığımı anladım.

Zeki bir insan değili ben. Hani leb demeden leblebiyi anlayanlar vardır ya, öyle değilim. İlle leblebi diyeceksin bana. Zeki olmadığımı söylediğim zaman şaka yaptığımı, alçakgönüllülük yaptığımı sanıyorlar. Yok. Hiçbiri doğru değil. Yavaş yavaş kavrarım ben, dura düşüne...

Akıllı mıyım peki... Yarım akıllı değilim ama, yetkin bir aklım yok. Akılları pazara çıkarmışlar, herkes kendi aklını satın almış derler. Hayır, ben kendi aklımı satın almazdım.

Aristoteles'in, ya da Marks'ın, Engels'in, İbni Rüşd'ün aklını satın almak isterdim. Ama Hegel'in aklına yan gözle bile bakmazdım.

Eleştiri, temellendirme, soyutlama, ilişki kurma yanları güçlüdür aklımın. Ama dağınıktır benim aklım. Aristoteles gibi, Marks gibi bir sistem kuramam. Yetersizdir aklım. Örnek olsun diye söylüyorum. Hani üniversitelerde tez hazırlıyor ya, ben hiçbir zaman tez hazırlayamazdım.

Peki, doğuştan mı geliyor akıl, ya da aklın bu yanı. Yok, doğuştan gelmez. İnsan, aklını, aklının çeşitli güçlerini oturur geliştirir. Düzenli bir hayatım olsaydı, ya da Engels gibi bir arkadaşım olsaydı aklımın o yanını da geliştirebilirdim. Ama öldüresiye bir hayat mücadelesi içinde geçti hayatımın büyük bir bölümü. Hele *İnsancıl* mücadelesi, yedi bitirdi beni. Yalnız beni mi, Berrin Taş'ı da tabii... neyse bu ayrı bir konu. Son bir yıldır arkadaşların katkılarıyla soluk alabildik.

İnsancıl'da yazıyorum... Az önce bir arkadaşım, yepyeni bir takım giysi getirdi...

Geçen gün biri sordu, *"Nasıl geçiniyorsunuz"* dedi. *"Arkadaşlarım var"* dedim. Elektriğime kadar katkı yapıyor arkadaşlar.

Türkiye'de burjuva sınıfı, kendi yazarını destekler. İşçi sınıfının, çalışanın, yazarından haberi bile yok. İşte bu yokluğu, benim yol arkadaşlarım gideriyor.

Ne anlatacaktım... aklımın sistem kurmadaki

yetersizliğini... Üzülüyor muyum bunun için. Tabii, niye üzülmeyeyim. Yalnız kendim için üzülmüyorum. Sistem kurabilseydim, belki insanlığa katkım olurdu.

Üzülüyorum ama kendimi yiyip bitirmiyorum. Mitolojide tanrılar bile kaderi değiştiremez... Benim içinde öyle. Geçti gitti yıllar soluk solğua... Hani bir film vardı, *Rüzgar Gibi Geçti*, öyle işte.

Soğukta dolaşırken bunları düşündüm. Sonra eve geldim. Ev ılık... Vivaldi'nin Dört Mevsim'ini dinemeye hazırlanırken, *"Kendimi akıllı sansaydım, ne güzel olurdu"* derken, Aristoteles'e baktım, *"Koca Aristoteles, işte böyle"* dedim. Aristoteles, *"Benim aklımı beğeniyorsun ama, o akılla ne çok yanlış yapmışım, biliyorsun"* dedi.

Bu, işin kendimi avutma yanı... Güldüm kendime. Beni ezen yıllara üzüle üzüle.

Gece. Evde.

Evde camlardan biri kırık. Naylonla şöylesine örtüvermişti arkadaşlar. Macunu da dökülmüş camın. Dışarının soğuğu evde. Rüzgar estikte, cam, sallandığı için tıngır mangır sesler çıkarıyor.

Pazar günü iki konuğum var. Çay içiyoruz. Konuşuyoruz. Rüzgar esiyor, pencereden tıngır mıngır sesler geliyor. *"Hocam, nedir bu ses"* dedi. *"Pencereden"* dedim. Gitti baktı pencereye. *"Hocam, bu cam kırık. Değiştirelim."* dedi.

Bugün, cam takmak için, akşamüstü eve geliyoruz camcıyla. İşiyle ilgili teknik sorular sordum camcıya. Ölçüyü nasıl alırsın, camı nasıl takarsın diye. *"Hocam, çok soruyorum. Kafam karıştı. Camı takamayacağım."* dedi.

Sustum.

Camcı, tipik bizim halkımız. Hiç soru sormaz. Soru sorulunca da kafası karışır.

Neden böyle bu.

Göreneklerin, geleneklerin, alışkanlıkların içinde yaşar da ondan. Bunların bozulmasını, sorgulanmasını istemez.

İşini bitirdikten sonra "Kitap okur musun" dedim. Okumazmış. Okusaydı, benim *Soru* adlı eserimi verecektim.

Türkiye'de, bu sorusuzluk üstüne, hem kültürel, hem siyasal yapı oluşturuldu. Sorusuzluk ülkesinde şimdi bir Webercilik aldı yürüdü. Weber'i izlersek... Weber de söylemişti... Weber şöyle demişti. Peki, anladık Weber'in ne söylediğini. Peki sen ne söylüyorsun. Senin düşüncen ne. Bu yok. Weber yukarı, Weber aşağı. Weber bu dönemin Aristoteles'i olacak galiba. Ortaçağda *"Usta dedi ki"* dediler mi, susarmış herkes. Usta dedikleri de Aristoteles.

Bugün ustası da Weber olacak. *"Usta dedi ki"* diye susturacaklar herkesi. Ama insan, önünde sonunda sorar. Sordu mu da ne Weber kalır, ne Weberciler.

13 Aralık Cuma

Geçen gün gazeteci Musa Ağacık geldi. İki ayda bir mi, üç ayda bir mi desem, Musa Ağacık *İnsancıl*'a gelir. Benle güncel bir konuyla ilgili söyleşi yapar. Bu kez Türkiye-AB ilişkileri için gelmiş.

Şimdi bu söyleyişiyi anlatacak değilim. Ancak şunu söylemeliyim. Ben, kendimi bildim bileli, bu halkı, demokratik ortamda, insanca yaşamayı amaçlayan bir iktidar görmedim. Hepsi içten pazarlıklı, hepsi yetersiz çıktı. Bu açıdan AK iktidarının öncekilerden farkı yok.

Bu, neden böyle oluyor dersem, halkı, aldatılan zavallı durumda görmüyorum. Bizim halkımız da içten pazarlıklıdır. Halkımızın bireyleri, herkesin insanca yaşamasını düşünmez. Kendini düşünür. Ama asıl söyleyeceklerim bunlar değil. Musa Ağacık, "Sana bir haber okuyacağım. Bunu çözemedim, sen ne diyorsun" dedi. Haberi okudu. Şimdi o haberi buraya yazıyorum. Haberin başlığı *"Taşımalı eğitim ve hırçınlık"*. Haber şöyle devam ediyor. *"BURSA İlköğretim Müfettişleri Başkanlığı, 2001-2002 öğretim yılında taşımalı eğitimin sorunlarını araştırmak amacıyla Bursa'da 1600 öğrenci ile 500 öğretmen ve veliyi kapsayan anket yaptı. Taşımalı eğitimin yararına inandıklarını söyleyenlerin yüzde 57'si yöntemin çocukları 'hırçın, yalnız ve suskunlaştırdığını'na inanıyor."*

Musa Ağacık şunu soruyor, öğrencileri *"hırçın, yalnız ve suskunlaştıran"* bir yöntem nasıl başarılı olur. Ben, haberde yanlışlık var. Belki *"Taşımaklı eğitimin yararına inanıyoruz, ancak"* demişlerdir dedim. Musa, *"Al o zaman haberi oku."* dedi.

Haberi okudum. Musa doğru söylüyordu. Ama bu olabilir mi. Olamaz. Çünkü eğitimin amacı, çocukları hırçınlaştırmak, yalnızlığa, suskunluğa itmek değil...

Bu haber üstüne sonradan bir iki düşündüm. Haberde, tipik halkımız var. Sistem, hırçın, uyumsuz, yalnızlık duygusuna kapılmış, başına vur, lokmasını al insanlar istiyor. Bunu biliyor halkımız. Böyle olmasa bile, sistemin istediği biçimde yanıt veriyor.

Sonra o halkımız bildiğini okuyor.

Gazetelerin yazdığına göre bürokraside namaz kılanlar çoğalmış. İşte halkımız. Nazam kılan güçlüyse, o da namaz kılar. Namaz kılmayan güçlüyse o da namaz kılmaz.

Üstelik bundan rahatsız olmaz. Çünkü içten pazarlıklıdır.

15 Aralık Pazar

Sabah

Soğuk, yağmurlu bir gün. Özlemiştim yağmuru. Karayel donduruyordu. Ben yağmuru bekliyordum. Sabah yağmurun sesini duyunca, fırladım yataktan, giyindim, kuşandım, yağmura bıraktım kendi-

mi. Pek de güzel yağıyordu. Gülümsüyordum, yüzüme tatlı tatlı dokunuşları duyumsadıkça.

Kimileyin çok sıkıcı bir hayatımız olduğunu düşünüyorum. Hep insan olarak kalıyoruz. İstediğimiz zaman, söz gelimi yağmur olabilmeliydik. *"Ben yarın yokum. Yağmur olacağım"* derdik o zaman. Ağaç olabilmeliydik. Koskocaman bir çınar ağacı... bir fırtına... lapa lapa yağan kar... Karanfil olursun, sevgiline *"Hadi beni bugün yakanda taşı"* dersin.

Yağmurda yürüyorum, bir yandan da bunları düşünüyorum. Azıcık hava alıp, sevgilinin ciğerlerinde dolaşmak ne güzel olurdu.

İnsanoğlunun bu yetersizliği canımı sıktı. Çiviyle çakılmış gibi bir hayatımız var.

Sanatın kökeninde insanoğlunun bu yetersizliği yatıyor işte. İnsanoğlu, yetersizliğini sanatla aşıyor... Gülhan Dikme *Her Sabah* adlı şiirinde *"Akasya koksun istedim sokaklar"* diyor.

Bu, hiçbir zaman olmaz. Ama insanoğlu akasyaya dönüşebilseydi, bütün sokaklar akasya kokardı.

İnci Aydın, Hayal Sepeti adlı şiirinde *"Bulutların üzerinde oturuyordu / Bir yalnız kadın"*, Eray Veli, *"Şiire doğdum / ılıman denizlerde bırakır bedenim ıssızlığını, mavi kanım sızar / tuzlu yapraklarına"* diyor.

Çivilenmiş hayatı sanatla açıyor insan. Böyle düşüne düşüne yağmurda yürüdüm. Kucakalaştım yağmurla...

Bir ara yağmur oluduğumu düşünüyorum. Yağıyorum. Yolun kıyısından denize ulaşıyorum. Güneşle buharlaşıyorum. Bulut oluyorum. O kadınla sözleştik. Az sonra nazlı bir bulutla gelecek... Sonra iki bulut birbirinin içine girecek. İki bulut tek bulut olacak...

Tek bulut...

Döndüm dolaştım yağmurda. Sonra eve geldim. Islak.

16 Aralık Pazartesi

Rauf Denktaş'ı hiç sevmem. Ancak bizim liberaller Denktaş'ı eleştirince pireleniyorum. Liberallere göre, AB üyeliğimizi Denktaş'ın katı tutumu engelliyor. Batının önerilerini kabul ederse Denktaş, bütün sorunlar çözülecek liberallere göre.

Burda bana göre güvenilmez iki öğe var. Birinci öğe bizim liberaller. İkinci öğe Batı. Bizim liberaller kesinlikle düşünce üretmiyor. Her soruna tüccar gibi yaklaşıyorlar. Ne alırsan ne satarsın, ne satarsan ne alırsın. Batı uygarlığı denen burjuva uygarlığının temeli de alım satım temeline dayanıyor. Oysa hayatta asla alım satım konusu olmaması gereken değerler vardır.

Epilketetos, alım satım konusunda şöyle der, *"İnsanların bir bölüğü satmak, bir bölüğü de satın almak için gelmiştir dünyaya. Dünyayı anlamak, bu görkemli gösteriyi izlemek için gelen insan pek azdır."*

Denktaş elbette bu "pek az" insanlardan biri değil. Ama bizim liberaller denen şu alım satımcılara da kendi mantıkları içnide bile *"Haklısınız"* diyemem.

Böylece ben, zorlu bir ikilemin içinde düşüyorum.

İkilem bir değil ki bende. Saddam'ı savunmuyorum. Ama ABD'nin Irak'a saldırısına karşıyım.

Neden böyle oluyor bu. Yandaşların çözümleri insani değil de ondan. Yandaşlar karşının burnu sürtünsün istiyor. Bense insani çözüm istiyorum.

Gecenin soğuğunda bunları yazarken, derin bir üzüntüyle içimin lime lime olduğunu duyumsuyorum.

17 Aralık Salı

Sabah.

Dün gece yatmadan önce Ömer Naci Soykan'ın *Bir Anarşistin Seyir Defteri*'ni açtım. Daha ilk sayfada allak bullak oldum. Şöyle diyor Ömer Naci, *"içimin içi, içine sığımıyor."* Burda durdum. Bir cigara yaktım. Rakıdan bir yudum aldım. Daha bu ilk sözde allak bullak olacağımı anladım. Bıraksam dedim, dedim ama okumayı sürdürdüm. *"İçimin içi, içine sığımıyor. Onun içi de öyle. İçimin iç katmanlarına iniyorum yerkabuğundan mağmaya doğru iner gibi. İçimdeki mağmaya varamayacağım. Bir mağmam olduğundan da kuşkuluyum. Yalnızca hararetin gitgide arttığını duyumsuyorum. Sonu yok bu yolculuğun. İçim dipsiz kuyu. Herakleitos'a kulak veriyorum: 'Kendi kendimi araştırdım. Merak ediyorum; kaç kendisi bulmuş kendinde."*

Her kelimede yıldırımlar çarpışıyormuş da, ben de o çarpışmanın tam ortasındaymışcasına okudum Ömer Naci'nin yazdıklarını.

Ömer Naci'nin merakı Herakleitos, kaç kendisi buldu kendinde... İşte bu merak, bir anlamda bu soru ateşten bir kurgu gibi girdi içime. Sen Gündoğdu, kaç kez indin içine. O dipsiz kuyuda korkuyla, kaygıyla, kuşkuyla kaç kez dolandın. Kimi zaman çıkamadın. İçinin dolambaçlı yollarında çıkışı bulamadan kimileyin.

Ömer Naci'nin söylediği doğru mu. Sonu yok mu bu yolculuğun... dipsiz kuyu mu içimiz.

Alevlerin oluşturduğu bir ayna Ömer Naci'nin bu söyledikleri. O aynaya bakıyorum içim titreyerek. Orda birçok kendisi görüyorum. Acaba bu kendilerin hangisi kendimin. İşte korkak... yılgın... cesur... iyimser... kötümser... disiplinli... gevşek... düzenli... savruk... açık... kapalı... bilgili... bilgisiz... hep yanılır... hiç yanılmaz... hep yalan söyler... hiç yalan söylemez... kimileyin yanılır... kimileyin yalan söyler.

Bu kendisilerden, karşımda alev alev yanan bu kendisilerden hangisi kendimin. Hangisini elime al-

maya çalışsam, kavurucu sıcaklıktan geri çekiyorum elimi.

Durup dururken rahatımı kaçırdı Ömer Naci. Ama bir felsefecinin... bir düşünürün işi de bu değil mi. İnsanın rahatını kaçırmak.

18 Aralık Çarşamba

Dünkü *Milliyet*'de Hasan Cemal şöyle diyor, *"Bir yanda Avrupa'yı isteyenler, AB projesini Cumhuriyet'ten sonraki en büyük çağdaşlaşma projesi ve Türkiye'nin yenilenme paketi olarak görenler. Öbür yanda Avrupa'ya karşı olanlar, Türkiye'yi tapon, sıradan bir Üçüncü Dünya ülkesi haline getirmek isteyenler."*

Şu, *"Türkiye'yi en çok ben severim"* savından bir türlü kurtulamadık. Şimdi en çok Ahmet Cemal seviyor Türkiye'yi. Bu sevgisi uğruna Avrupa'nın önünde diz çöküyor, "Türkiye'yi çağdaşlaştırın" diyor.

Peki, nasıl çağdaş olacağız. Avrupa Birliği'ne girdikte çağdaş olacağız. Neden çağdaş olmalıyız. Hasan Cemal rakamlar sıralıyor. Bu rakamlara göre AB'ye girdikte cebimiz para görecek.

Hasan Cemal, çağdaş olmakla zengin olmayı özdeşleştiriyor. Bunun iler tutar yeri yok.

İlk elde şunu söylemeli. Çağdaşlık, çok kısa söylüyorum. İnsana, doğaya saygılı olmaktır. Çağdaşlaşma insanca yaşama kültürüdür. Bu açıdan bakıldıkta Avrupa çağdaş değildir. Çünkü Avrupa sömürgecidir. Avrupa'nın insana, doğaya saygısı yoktur. Yugoslavya'ya yerle bir eden, binlerce insanı katleden Avrupa'dır.

İnsana karşıt, insanı meta derkesine düşüren bütün akımlar Avrupa merkezlidir. Avrupa'nın komünisti bile sömürgeler söz konusu oldukta susmuştur.

Avrupa yalnız maddi açıdan değil, manevi açıdan da sömürgecidir. Bu sömürgecilik bilinci yüzünden Avrupalı olmayanları aşağılar.

Avrupa Birliği, insani ülküler için kurulmadı. ABD'ye karşı rekabet gücü oluşturmaktır. Avrupa Birliği'nin temel amacı. Ayrıca Avrupa Birliği, demokrat bir birlik değildir. Almanya'yla Fransa'nın diktası vardır Avrupa Birliği'nde.

Hasan Cemal, düşünce yolları tıkanmış bir Avrupa tutkunun tipik temsilcisidir. Düşünce yolları tıkandığı için düşünemiyor, çıkarımlar yapamıyor, ilişkileri yanlış kuruyor. İçi boş kavramlarla saldırıyor karşı düşünceli kişilere.

Hasan Cemal'in düşüncesinin boşluğunu göstermek için onun yoluna girelim. AB'nin her dediğini yaptık, AB'ye girdik. Nasıl birdenbire zenginleşeceğiz. Türkiye'ye para mı akıtacaklar. Böyle olsa bile, çalışmadan, didinmeden, ter dökmeden bedavadan bu paraları almak, insan onuruna yakışır mı.

Ama AB, bize niye para versin. Bu bir yana AB'nin yetmiş milyonluk bu ülkeye zenginleştirerek kadar artı değeri var mı. Olsa bile, artı değerin bir bölümünün Türkiye'ye aktarımına AB halkı izin verir mi.

Bütün bunlar bir yana, hiçbir karşılık beklemeksizin, bir ülkenin, bir başka ülkeyi kalkındırması mümkün mü. Öyle olsaydı ABD, Türkiye'ye durmadan para aktarırdı. Çünkü bir ABD başkanı, bizim başbakanlardan biriyle görüşmek isterse, kendisi gelmez. Görüşmek istediği başbakanı çağırır, *"gel"* der. Bizimki de gider.

Tabii utanç verici bir durum bu.

Avrupa hayranları, yetmiş yılda çok şeyin değiştiğini söylüyor. Tabii çok şey değişti. Ama bunlar değişmedi. Tıpkı 1919 mandacılarına benziyorlar. 1919'da *"Bizi İngiltere kurtarır"* diyenlerle *"Hayır, bizi Amerika kurtarır"* diyen mandacılar vardı.

Yetmiş yıl sonra bu kez AB mandacıları çıktı. Bunlara göre bize AB kurtarır.

Şunu düşünmüyorlar. Türkiye, niye kendi kendini kurtaramıyor. Düşünemezler. Çünkü kendilerine, halkına yabancılaşmıştır bunlar.

Bilemiyorum, hem kendini, hem halkını böylesine aşağılayan bir aydın tipi var mıdır başka ülkelerde.

19 Aralık Perşembe

İnsancıl'da akşamüstü... Soğuk, yağmurlu bir hava. Ömer Naci Soykan'ın eseri... *Bir Anarşistin Seyir Defteri*. Şöyle diyor Ömer Naci, *"Yasa koyucu buyurdu: Yasa önünde tüm yurttaşlar eşittir. Demek ki yasa insanları eşitler. Yasa koyucunun eşitleyiciliği mutlaktır."*

Vuruşa... sert bir vuruşa hazırlanıyor Ömer Naci. Bakın, ne çıkacak bu mutlak eşitleyicilikten, *"böylece aşk da düzenlenir. Herkes aynı biçimde sevişecektir. Kimseye ayrıcalık tanınmaz.*

Eşitlik der dururuz. Ama eşitliğin böylesi bir sakıncası olduğunu ben hiç düşünmemiştim... Peki, n'olacak bu eşitlik şimdi. Gerçekten de herkes eşit olacaksa yasa önünde, herkesin birbirinin tıpkısı sevişmesi gerekir.

O zaman eşitliğin yanına, mutlaka, özerkliği, öznelliği koymak gerekiyor.

Şöyle devam ediyor Ömer Naci, *"Toplum, aşkı, yani orta malı aşkı, yani kadınlarla erkekler arasındaki cinsel ilişkileri onaylarken, onu bir örnek yapar; hatta duyguları ve bunların dile getiriliş biçimlerini de. Çünkü duygu da öğrenilen bir şeydir. Çevremizde bizden önce her zaman bir aşık olmuştur. Hele okuduğumuz kitaplar, gördüğümüz filmler vb. Dil zaten toplumsal erkin egemenliğinden oluşur. Duygularımı kendisiyle dile getirdiğim bu dil, bana verilmiştir. Başkaldırı ilkin bu dile karşı, ama yine onunla yapılacaktır. Nasıl mı? Bir yanıt: Adorno'ya bakılabilir."*

İnsan sarsan düşünceler... Şunu söylemeliyim. Ben de bir zamanlar bir örnek, orta malı yaşadım.

Böyle yaşayan biri hep onay bekler toplumdan. Toplum dalkavuğu gibi yaşar. Bu, hayatın her alanına yansır. Söz gelimi edebiyatta... "ünlü" yazarlara ilişkin yazılar yazar. Sonra o yazara telefon eder, *"Abi, senle ilgili güzel bir yazı yazdım. Filanca dergiye gönderdim"* der. Şunu demek ister aslında. O dergiye baskı yap, yazı çıksın. "Ünlü" yazar, anlar, harekete geçer. Böyle dalkavukça yaşar giderler.

Ben gençken kırdım toplumdan onay beklemeyi. Bu yüzden çok sıkıntılı yaşadım. Sıkıntılı hayatıma karşın, kırk yaşında bütün bütün bu ilişkileri kıramadığımı anladım. Yine de onay bekliyordum toplumdan az da olsa... Kırk yaşımda ciddi bir silkinişle toplumsal onay bekleyen bütün ilişkileri kırdım. Rahatladım.

Dile geldikte... Ömer Naci'nin dediği gibi dil *"toplumsal erkin egemenliğinde oluşur"* Bu konuda ben de mücadele verdim. Sol bir gazetede çıkacaktı. *Evrensel*. Bir toplantıya beni de çağırdılar. Dil sorununu dillendirdim. *"Egemen dili kırmalısınız"* dedim. Bir iki örnek de verdim. Kimileri güldü örneklerime. Gülsünler. Aldırmam. Bir daha da çağırmadılar. Zaar saçmalıyor dediler.

Egemen dil doğruları örter.

Bir soru. Ben kırdım mı egemen dili. Kırmaya çalışıyorum.

Bir Anarşistin Seyir Defteri, yerleşik düşünceliler için mayınlı bir yol. *Seyir Defteri*'nde gezinirken dikkat edin. Düşüncelerinizin kuştüyü yatağı paramparça olabilir.

İşte bir mayın. Şöyle diyor, Ömer Naci, *"Memurlar oturma eylemi yaptılar. Tuhaf şey; oturma ile eylem. Memurun yapacağı eylem de ancak otururak olur. Memur: 'Oturan varlık.'"*

Soru: Oturmak eylem midir.

22 Aralık Pazar

Bu ülkeyi seviyorum. Bu halkı seviyorum. Ama bu ülkede ölmekten korkuyorum. Bu halkın diline düşmekten korkuyorum. Şunun için korkuyorum. Bu ülkenin kültürü put yaratmaya son derece elverişli. Hiç duraksamadan, hiç çekinmeden, tek ayak üstünde palavra atma yeteneğimiz bu işin, put yaratmanın çabası.

Şimdi bunu niye yazdım. Memet Fuat öldü. Put oluşturucular hemen harekete geçti. Bu, put oluşturuculardan biri Feridun Andaç, bakın ne diyor, dünkü Cumhuriyet'de "... gerçekten bir *edebiyat antrenörü*ydü *Memet Fuat. Onun elverdiği bir yazar, önünü açtığı bir kitap, yayın dünyamıza kazandırdığı bir dergi, o belleğin oluşmasında önemli bir yere sahip olmuştur her dem."*

Feridun Andaç edebiyat diyerek, genel bir kavramın ardından konuşuyor. Edebiyat türdeş bir kavram değildir. Onun için edebiyatın nasıl bir edebiyat olduğu mutlaka belirtilmelidir.

Memet Fuat, edebiyatın antrenörü değildi. Memet Fuat, burjuva edebiyatının antrenörüydü.

Onların diliyle söylersem, edebiyatda star sisteminin kurucularının "önde geleni"ydi.

Milliyet "Memet'i sonunda Nazım'a kavuştu" demiş. Bu kavuşma son derece tatsız olacak Nazım Hikmet, gururla "Ben komünistim" diyen bir şairdi. Memet Fuat, komünist şair Nazım Hikmet'in eserlerini, sermayenin kazanç aracı durumuna getirdi. Üstelik Nazım Hikmet'in kimi şiirlerini sansürledi. Bu açıdan bakıldıkta örnek bir burjuva aydını da olamadı.

Bütün bunları iki nedene bağlıyorum. Türkiye hiç durulmadı. Bu çalkantıda dik durmak, ödünsüz yaşamak son derece zordur. Böyle yaşamak için ağır bedelleri ödemeyi göze almak gerekir. Söz gelimi Nazım Hikmet'in şiirlerini sansürsüz yayınlasaydı başı derde girecekti. Bunu göze alamadı.

İkinci nedene geldikte... birçok aydında oluduğu gibi sınıf görüşü bulanıktı.Turgay fişekçi şöyle diyor Memet Fuat için, "... *mülkiyete karşı olduğu için hayatı boyunca hiç mülk sahibi olmamıştı."* Doğrudur bu. Ama şu da doğrudur. Marksizm bireysel mülkiyete karşı değildir. Marksizm burjuva özel mülkiyetine karşıdır.

Turgay Fişekçi, Memet Fuat'ın marksist olduğunu söylüyor. Bu yüzden hiç mülkü olmamış Memet Fuat'ın. İşte sınıf görüşünün bulanıklığı... Marksist ama, burjuva özel mülkiyetine karşı tek bir noktadan bile mücadele açmıyor. Marksist ama, Nazım Hikmet'i burjuva özel mülkiyetinin kalesine tutsak etti.

Marksist ama burjuva edebiyatının yolacısı oldu.

Memet Fuat'ın Nazım'a kavuşması son derece tatsız olacak. Çünkü Nazım Hikmet, Memet Fuat'tan hesap soracak.

Memet Fuat, kendini nasıl savunabilir.

Turgay Fişekçi ya da Feridun Andaç bu konuda bir yazı yazılırsa iyi olur. Aydınlanırız.

Aydının bir işlevi de aydınlatmak değil mi. Size söylüyorum, Turgay Fişekçi, Feridun Andaç, Nedim Gürsel, Arif Damar, Erdal Alova. Hadi aydınlatın beni. Memet Fuat'ın kendini nasıl savunacağını gösterin bana.

Sizler aydınsınız değil mi.

Peki, neden bu ülkede ölmekten korkuyorum.Putlaştırılmaktan, insanlara örnek diye gösterilmekten kaygılandığım için. Gerçi ben Memet Fuat gibi saklamadım kendimi. Haleyle.... yaşamadım. Ama belli olmaz. Biri çıkıp putlaştırabilir. İnsanlara örnek diye gösterebilir.

Ben kendi hayatımı yaşadım. Kimseye örnek olsun diye yaşamadım.

Akşamüstü.

İnsancıl Atölyesi'ndeyim. 45 dakika sonra *Hayat Dersleri* başlayacak. O arada yazıyorum.

Estetik Semineri'nde Memet Fuat'tan söz ettim. *"Beni putlaştırmayın. Beni, ona buna örnek diye göstermeyin. Biri böyle yapmaya kalkışırsa, bunu önleyin. 'Hayır. Cengiz Gündoğdu böyle değildi' deyin"* dedim.

Şimdi şunu söylemek istiyorum. İnsan olmak güzeldir. Kendini putlaştırmaya eğilimli yaşayanlar, onu bunu putlaştıranlar, insan olmanın güzelliğini göremiyor.

İnsan olmak, insanın insanlaşma mücadelesine katılmaktır. Bir durum değildir bu, bir süreçtir. Bu süreçte yanılabilirsin, yanlış da yapabilirsin. Yanılgıların, yanlışlarından ders çıkarırsın. Düzeltirsin kendini.

Bence, insan yanlışıyla, yanılgısıyla vardır. Ama kimileri bu süreçleri saklıyor. Anadan doğma dürüst. Anadan doğma yanlışsız, yanılgısız. Çevresindekiler de pekiştiriyor bunu. Çevresine yakınlaşılmaz, korkutucu bir dürüstlük, yanılmazlık, yanlışsızlık tipi çıkıyor ortaya.

Bu tipin korkutuculuğu şurda. Yanlış yapan, genç insan korkuyor bu tipten.

İnsani bir durum değil.

Ben, bunlarla, putlaştırmalarla, putlarla hep mücadele ettim. Putlaştırma insani değildir. Ama işin bir başka yanı daha var. Putlaştırma, demokratik kültürün gelişmesini engeller. Putların her dediği doğru, her eylemi güzel bulunur. Bu, eleştiriyi engeller. Eleştirinin engellendiği yer, pas tutar.

Türkiye pas tuttuğu için bir türlü gelişemiyor demokrasi kültürü. Bir örnek. Özellikle Recep Tayyip Erdoğan için değiştirilen anayasa maddelerini Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer veto etti. Gerekçe şu. Kişi için yasa çıkarılmaz.

Kimse bu gerekçeye karşı çıkamıyor. Ama bu değişiklik şöyle savunuluyor. Erdoğan'a uygulanan yasa da tek kişiye uygulanmıştı. Bu yanlıştı.

Şimdi bu savunma mı. Erdoğan'a uygulama yanlışsa, şimdi aynı yanlışı bir başka biçimde AKP ile savunucuları yapıyor.

Bunun nedeni demokrasi kültürünün pas tutması. Oysa, Erdoğan buna karşı çıkmalıydı. Ama biz işimize geleni yanlış olsa bile savunuruz.

Ben uyarıyorum. İnsansın. Yanlış yaparsın. Yanılırsın. Zaafların var, korkuların var. İnsansın. Kurum kurum kurulma.

Birini putlaştırma. Putlaştırmana izin verme.

İnsansın. İnsanca yaşa.

23 Aralık Pazartesi

Ömer Naci, *Bir Anarşistin Seyir Defteri*'nde şöyle diyor, *"Anlayamıyorum: Neden örneğin Amerikalı'nın Uzakdoğulu'nun 'Avrupalı olmak' gibi bir derdi yok da Türkiyeli'nin var. Neden Türkiye ya da Ortadoğulu olmak, bize aşağılık kompleksi veriyor. / Bu rüyayı bizim başımıza bela edenler, aslında 'münevver' ve 'aydın'larımızdır; onların kuramsal desteğini arkasına alan iktidar sahipleridir. Onların hepsi birden, birinci bölümü kalemleriyle, ikinciler özellikle siyasal güçleriyle yüzyıllardır, kendi halkını aşağılaya aşağılaya, halk da artık kendini aşağı görmüş ve bu durumdan kurtulmanın yolunu adını değiştirmekte bulmuştur. Şu yeryüzünde kendi adından hiç bu kadar tiksinen bir başka halk olduğunu sanmıyorum."*

Gerçekten de Avrupalı olmak ya da Avrupalı gibi görünmek, Avrupa'dan onay almak hep yüceltildi bizde. Kendimizden utanır olduk. Bırakın halkı yazarlarımız bile Avrupa'da okunmak istediler hep.

Avrupa tutkusu, bizi, Avrupa'nın tutsağı olma noktasına kadar götürdü. El, dil büke büke nasıl uğraşıyorlar Avrupa Birliği'ne girmek için.

Peki çözüm nerde. Çözümü şöyle gösteriyor Ömer Naci, *"Sorun 'Avrupalı olmak'ta değil, adam (insan) olmakta."*

24 Aralık Salı

Bugün *Cumhuriyet*'de önemli iki yazı var. Biri Şükran Soner'in. Mübeccel Kıray *İktisatçılar Haftası*'nda bir bildiri sunmuş. Soner'in yazdığına göre, *"Kıray, kapalı köy ekonomisinden kopup gelen kentlere yerleşen, ücretleri ile geçinmek durumunda olan kitlelerin, uzun yıllar hemşerilik, tarikat, partililik kimlikleri altında, himaye düzeni içinde kollanmaları aynı zamanda sömürülmelerinden"* söz etmiş. Tabii bunlar yeni sorunlar ortaya çıkarıyor. Yıllardır Türkiye'yi yöneten iktidarlar sorunları çözemiyorlar. İktidarlar değişse bile, kollama düzeni, hemşerilik, tarikatçılık, particilik, sadaka, yolsuzluk düzeni olduğu gibi devam ediyor.

"AKP, tarikatların bileşkesinde 19. yüzyılın kurumları, dayanışma, yardımlaşma yöntemleri, toplumsal ilişkileriyle, günümüz kurumlarını, modern düzenin kuralları içinde işletmek, yönetmek savıyla iktidara geldi. / Tarikat ölçeğinde geçerli olan yardımlaşma hikaye ilişkileri, ülke çapında beklentilere, ülke çapında kitlelerin gereksinmelerine, toplumun tümüne yanıt vermeye nasıl uyarlanacak? 19. yüzyılın himaye ilişkileriyle, kurumlarıyla, modern toplumun gereksinmeleri, ülke yönetimi nasıl bağdaştırılacak."

Son derece doğru bir çözümleme. Türkiye'nin yapısını baştan başa değiştirmek gerekiyor. Kadın eli sıkmayan, bilimsel çözümleme yapandan çok oy alırsa, bu demokrasinin maddi temeli bozuktur. Bir kişinin göz işaretiyle binlerce, milyonlarca kişinin, işaret edilene oy verdiği bir ülke Türkiye.

Tam burda şunu söylemek gerekiyor. Sorun bir insanın müslüman olması değil. İster müslüman ol-

sun, ister olmasın kafasının yüzyılların berisinde kalmasında: Tansu Çiller, Mesut Yılmaz da böyleydi, AKP yöneticileri de böyle. AKP yöneticileri, iktidara özerk bireylerin iradesiyle değil, tarikatların bileşkesinde geldiğini bilmiyor mu.

Demokrasinin sağlıklı bir biçimde işlenmesi isteniyorsa, bireyin özerkliği sağlanmalı önce. Türkiye'de özerk bireylerin yetişeceği bir yapı sağlanmalı.

İkinci yazı İzzetin Önder'in... AKP, YÖK'ü düzeltmek amacıyla harekete geçti. YÖK Başkanı sert bir yanıt verdi buna.

İzzetin Önder'in önemli saptaması şu. AKP bu hareketini YÖK'ün eleştirisine dayandırması. İzzetin Önder şöyle diyor bu konuda; *"Beklenen oldu ve AKP, kalelerden birini zaptetmek için üniversiteye el atmaya yöneldi. İlginç olan şu ki, tüm baskıcı rejimlerin yaptığı gibi AKP de bu manevrasında YÖK hakkındaki şikayetlere dayanmaya çalışmaktadır; o kadar ki, hepimizin şimdiye dek ileri sürdüğü, YÖK'ün bir eşgüdüm kurumu haline getirilmesi tezini bu kez AKP diline dolaşmış durumda."*

Birçok solcuyu, bu arada başta Oral Çalışları yanıltan, şaşırtan bu. Biz özgürlük, demokrasi diyoruz, AKP'de *"Durun, ben size özgürlük demokrasi getireceğim"* diyor. Ben özgürlük derken, insanın yaratıcı gücünü engelleyen bütün kurumların, yasaların ortadan kaldırılmasını söylüyorum. AKP ise tam tersini söylüyor.

Biz Kıbrıs sorunu çözülsün diyoruz. AKP'de *"çözülsün"* diyor. Ama AKP, Kıbrıs sorunu, Avrupa'nın istekleri doğrultusunda çözülsün diyor.

İzzetin Önder'in yazısı, umarım birçok solcunun şaşılığını giderir. Bakın ne diyor İzzetin Önder, *"YÖK'ü oluşturan zihniyet ile AKP politikaları arasında fazla bir fark yoktur. YÖK, küreselleşme ve yükselen burjuvazi ortamında üniversiteleri ticarileştirerek büyük sermayenin emrine sundu, AKP ise muhtemelen üniversiteleri ticarileştirerek, esnaf ortamının karanlığına atmış olacaktır. Üniversite denen kurumun ticarileşmesi, zaten onun ticanileşmesi anlamına gelirdi ve geldi de!"*

Oral Çalışlar umarım bu yazıyı okur. AKP'yi desteklemekten cayar. İstenen üniversitelerin esnaf ortamının karanlığına itilmesi değildir. İstenen şudur. Üniversite demokrat olmalı. Bilim üretmeli.

25 Aralık Çarşamba

Ne yazmışım dün diye baktım, kendime güldüm. Ben de kimi yazarlar gibi akıl vermeye kalkmışım. İnsan, Türkiye'de günlük politikaya kaptırdı mı kendini, zaar böyle oluyor. Akıl veriyor sağa sola.

Akıl vermenin bir nedeni de, insanların sanki düşünmeden, konuşmaları ya da yazmaları gibi. Öyle değil ama. Onlar da düşünüyor. Peki sorun nerde.

Sorun şurda belki. Ben düşünürken kavram içeriklerini çözümlüyorum. Daha sonra kimin için, kime göre diye soruyorum. Genel kavramlarla yetinmiyorum. Çünkü "Özgürlük doğal haktır" dersin, ama, alt maddelerle özgürlüğü kısıtlayabilirsin. Bir örnek vermem gerekirse, bugün Radikal'de, Haydar Ergülen "İyi hikayelerin yazarı..." diye bir arkadaşından söz ediyor. İyi genel bir kavram. Söz gelimi, sıcak bir odadaysak, karın yağışına "iyi" diyebiliriz. Yakacak parası bulamayan kişi içinse böyle bir hava kötüdür. Bunlar bir yana iyiyle kötü kavramları estetik bir değerlendirmede kullanılmamalı.

Gördünüz mü... Böyle düşündün mü, ister istemez eleştiri başlıyor.

Bir sorun da şu. Sezgilerime göre, belirli bir tasarıma göre akıl yürütüyor kimi kişiler. Şöyle bir örnek vereyim. "Üniversitelere bilimsel özerklik verilecek" diyen kişiyi hemen destekliyoruz. Bilimsel özerklik kavramı güzel düşünceler çağrıştırıyor. Bilimsel özerklik sözü kişiye güzel tasarımlar sağlıyor. Bense tam tersini düşünüyorum. Özerklik, bilimselliği sağlamaz. Bilimsel çalışmalar özerkliği sağlar. Hiçbir durum, durup dururken bilimselliği sağlamaz.

Bilim tarihine bakın, bu dediğimin doğrulandığını görürsünüz. Ama bizler, kavramları maddi temelinden koparırız. Kopardığımız, soyutladığımız bu kavrama gizil bir güç yükleriz. Söz gelimi, matbaa... Matbaa kavramını maddi koşullarından kopardığımız için *"Matbaa geç gelmeseydi"* diye başlar, konuşuruz da konuşuruz. Matbaa kavramında aydınlama gizil gücü vardır bu düşünceye göre. Oysa basılacak bilimsel eserler, felsefi eserler, edebi eserler olsaydı tam zamanında gelirdi matbaa.

Kavramlara gizilgüç yükleyenlere göre, söz gelimi, sorun, maddi, toplumsal bir durum değildir. Sorun, çözülmesi gereken bir durumun karşılığı değildir. Çözülmesi gereken toplumsal durum değildir. Bilinç durumudur çözülmesi gereken. Bilincindeki kavramı kaldırdın mı sorun çözülür. İşte buna bir örnek. Moskova'da bir işçi Recep Tayyip Erdoğan'a *"Kürt sorununu çözmeniz gerekir"* demiş. Erdoğan şöyle demiş, *"Sorun var diye inanmayacaksın, sorun yok diye inanacaksın. Sorun var dersen sorun olur. Sorun yok dersen sorun ortadan kalkar."*

İşçinin aklına gelmemiş, *"Siz de türban sorunu yok deyin. Sorun kalksın."* dememiş.

26 Aralık Perşembe

Dün Cağaloğlu'ndayız. *İnsancıl* için. Berrin Taş, Eylem Can, ben... Kaldırımda yürüyoruz. Yeni yapmışlar kaldırımı. Eşitlemişler yolla.

Biz konuşa konuşa giderken bir binek aracı hızla kaldırıma girdi. Arabasını orda park etti sürücü. Kurumla çekti gitti. Ben, *"Uygar ülkelerde kaldırım-*

larla yollar eşittir. Uygar olmayan ülkelerde ise kaldırımlar yüksektir derler." dedim. Sonra şöyle devam ettim. *"Bizde kaldırımlar uygarlaşmış ama, insanlar değil."*

Kimileyin, böylesine küçük bir olay derin bir umutsuzluğa düşürüyor beni. Bir sürücü, kim olursa olsun niye yayaların hakkını gözetmez, diye başlıyorum, ordan en üst noktaya kadar çıkıyorum. O zaman derin bir acı duyumsuyorum. Tam burda Brecht'in bir şiiri geliyor aklıma, *Kötünün Maskesi* adlı şiir şöyle, *"Bir Japon ahşap işi asılı duvarında / Kötü ruhlu bir şeytan maskesi, altın yaldız boyalı / Kötülüğün ne kadar yorucu / Olduğu, şişmiş damarlarından belli / Ben yoruluyorum bakınca."* (B.Brecht 2. Bütün Şiirleri, Türkçesi Yılmaz Onay, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2000)

İşte böyle.

Kötülük... tatsızlık... özensizlik beni de yoruyor kimileyin... Neyse edebiyat var, felsefe var. Montaigne şöyle der, *"İnsanın en kötü durumu, kendini bilmez ve yönetemez olduğu zamandır."* Böyle kötü durumları da yaşadım ben. Sersem sepelek olur insan. Ne kendini bilir, ne yaşadığı günü. Yollar daralır, gök bastırır. Hayat, bir savruntu diye algılanır.

Öyle değilim şimdi. Biliyorum kendimi. Dizginlerim elimde... Güzel bir dünyada yaşamak isterdim. *"Bütün insanlar kardeştir"* sözünün özümsendiği bir dünyada.

27 Aralık Cuma

Bir yıl bitiyor işte...

2002 yılı iyi geçmedi benim için. Çalkandım durdum. Tatsız olaylarla sarsıldım. Platon'a göre ruhlar, kaderlerini kendileri seçerler. Bu, gerçekten olabilseydi, ben, yeniden dünyaya gelirken, vurdum duymaz bir kaderi seçerdim. Tabii, çok az insanın olduğu, dingin bir bölgede yaşamak isterdim.

Gün oluyor bıkıyorum insandan... kadınından erkeğinden.

Neden bıkıyorum. Bakın, neden. ABD, Irak'a saldırıya hazırlanıyor. Türkiye'de bütün hayatını savaş üstüne kurmuş, yazıları ateşle kanla yüklü kimi yazarlar *"Savaşa hayır"* diyor.

Şimdi bu, bıktırıcı bir durum değil mi. Sen, bu ülkeyi hapishaneye çeviren her türlü eyleme onay ver, sonra savaşa karşı çık...

İçim bulanıyor bu duruma.

Keşke ben de, her okuduğuna, her söylenene inanan bir bilisiz olsaydım... Ne güzel olurdu.

Peki, bu kişiler bir oyun mu oynuyor. Hayır. İşin en acıklı yanı da bu. Gerçekten de kendilerini savaşa karşı biri sanıyorlar. Düşünebiliyor musun bir insan var. Yaşıyor, iyyor, içiyor, uyuyor, cinsel ilişkiye giriyor, okuyor, yazıyor. Ama bu kişi kendisinin kim olduğunu bilmiyor. Kendisini hiçbir gün sorgulamadığı için de yalan bir kişiliğin içinde ölüp gidecek.

Durmadan dostluk üstüne yazan, ama dostlarına dirsek vuran, durmadan barış üstüne yazan, ama elinde savaş baltasıyla dolaşan, yalancı, düzmece kişilikler...

Ben bunlarla aynı yüzyılda, aynı topraklarda yaşıyorum... Bunların kimi dindar... koyu müslüman, kimileri ateist, laik... Birbirleriyle sıkı savaşıyorlar. Sonra barışçı oldukları akıllarına geliyor, *"Barış barış barış"* diye çığırıyorlar.

Soruyorum, *"Barış barış barış"* diye yollara düşenlere. Silah fabrikası kuranlara, silah tacirlerine, silahla donatılmış ordulara, fizik bilimini, kimya bilimini, silahları daha öldürücü kılmak için kullanan lara ne diyorsunuz.

Bitmedi. İnsanları birbirine düşüren, hırsın, kinin maddi karşılığı toplumsal yapıya, savaşı sanayi durumuna getiren kapitalizme ne diyorsunuz.

Kişinin kendi hayatı savaş. Bu bir. İkincisi savaşı dürtükleyen ögelere onay ver. Sonra *"Barış barış barış"* diye yollara düş.

Bakıyorum bunlara. İçim daralıyor. İçim bulanıyor.

Peki, boşa mı veriliyor insani mücadele. Hayır. Uzun erimli bir mücadeledir bu... milimetrik. Yüzyıllarca sürebilir. Çünkü insan zor değişebilen bir varlıktır.

Son derece abuk sabuk bilinç durumlarının değiştirilmesi çok zordur. Sözgelimi, *"Ben yunanlıyım, sen türksün"* ya da *"Ben türküm, sen yunanlısın"* son derece abuk sabuk bilinç durumudur. Sorun, bu bilinç durumunu bozup, şu duruma getirmektir. *"Sen insansın, ben de insanım. Bu topraklar da insanlarındır."*

Birgün gelecek, abuk sabuk bilinç durumları düzelecek. Ordular kaldırılacak. Silah fabrikaları müze olacak.

Geleceğin insanı o müzeleri dehşetle gezecek. Çok uzak geçmişte kalmış olsa bile utanacak bu durumdan.

Ben, bu inançla yaşıyorum. Biliyorum, o dünyayı... kurulması için uğraştığım dünyayı göremeyeceğim ben.

Olsun...

Gün geldi, şimdi olduğu gibi bıktım, bunaldım. Gün geldi, sıfır altı derin çukurlara düştüm. Ağır yengilere uğradım. Ama hayatı bırakmadım hiç. Sevinçli günlerim de oldu. Güzel günler de yaşadım. Kaçmadım hayattan. Burnumun direği sızlaya sızlaya sonuna kadar yaşadım.

Bencileyin düşünenler kazansaydı, insanlık kurtulurdu. Ama biz yenildik. Sömürücü yapıyı "hür teşebbüs-özel mülkiyet" diye gösterenler kazandı. Şimdi bunun acısını çekiyoruz. Çünkü insan yenildi. Bir gün insan kazanacak. Bunu biliyorum. Bu inançla yaşıyorum.

RAPUNZEL

Küçük bir umut
olabilseydim gözlerinde
Küçük bir esinti
olabilseydim düşlerinde.

Sen Rapunzel
zindanın parmaklıklarını kırıp
kurtarsaydım seni ışıksızlıktan
gözlerinin ışığı olsaydım.

Bataklığın ortasında
bir çiçeğim
Asit yağmurları sular beni hergün
özünü alırım asidin
gerisi dikenler gövdemde

PELİN
20 Mart 1995

İNSANCIL ATÖLYESİ

AYDINLANMA SEMİNERLERİ

IV. DÖNEM SEMİNER PROGRAMI

1 Ekim 2002 - 29 Haziran 2003

İnsancıl Atölyesi bir arayışın simgesidir. Bu simge, insanın durmaksızın oluşumunu, gelişimini, dönüşümünü temsil eder. Sen kendini tamamlamış biri diye algılıyorsan, İnsancıl Atölyesi'ne gelme!..

TARİHSEL SÜREÇTE MÜZİK

MADDENİN EVRİMİ VE İNSAN

EDEBİYAT

YAZARLIK

FELSEFE

ESTETİK

HAYAT DERSLERİ

Adres: İstiklal Cad. Küçük
Parmakkapı İpek Sok. Zafer Han
No.10 Kat.1 Taksim
Tel&Fax: 0212 249 80 19